türkiye yazıları

AYLIK DERGİ

günümüzde gazeteler özel sayısı

sayı : 73 - 74
1983
100 lira

AHMET ABAKAY
CÜNEYT ARCAYÜREK
GEORGES ASTALOS
ANIL ÇEÇEN
MURAT DEMİRAY
JÜLİDE GÜLİZAR
AHMET KOCAMAN
MİKHAİL NENASHEV
YILMAZ ONAY
ZAFER ÖZCAN
VARLIK ÖZMENEK
SARGUT ŞÖLÇÜN
TAHSİN YILMAZ

ŞİİR

OĞUZHAN AKAY
YUSUF ALPER
DURAN AYDIN
NEBAHAT ÇETİN
VEYSEL ÇOLAK
H. HÜSEYİN ERKAN
RUŞEN HAKKI
A. HİCRİ İZGÖREN
MEHMET KIYAT
AHMET ÖZER
ÖZGEN SEÇKİN

bu sayıda

f. kutal, y. yazgan, l. efe'nin karikatürleri

Ahmet Abakay	3	Basın Örgütleri
Veysel Çolak	4	Fotoğraf Arkalıkları
Varlık Özmenek	5	Gazete Okur Sayısı
A. Hicri İzgören	5	Bütün Dostlar Davetlidir
Özgen Seçkin	7	Güneş Şenliği
Türkiye Yazıları	8	C. Arcayürek ile Söyleşi
Yılmaz Onay	10	Sanat Yaşamımızda Gazeteler
Ruşen Hakkı	10	Yalan Dünya
Ahmet Özer	11	Ülkem
Jülide Gülizar	13	Ülkemizde Magazin Basını
Sargut Şölçün	15	Gazete Üsl»bu
Nebahat Çetin	16	Sıradan Günlerin Şiiri
Oğuzhan Akay	19	Şapkamdaki Leyla
Veysel Çolak	20	Köşe Taşı Yazılar
Duran Aydın	20	Yanıtı Sen Olan
Yusuf Alper	22	Al Bir Güvercin
Ahmet Kocaman	23	Gazete ve Dil
Anıl Çeçen	25	Basının Konumu
Hasan Hüseyin Erkan	26	Mektup
Mehmet Kıyat	27	Kömür İşçileri
Jülide Gülizar	28	Basında Güneş Olayı
Tahsin Yılmaz	31	Tercüman «Neye Tercüman»
Zafer Özcan	33	Haberleşmede Bağımlılık
Toktamış Ateş	35	Anlamsız Bir Tartışma
Mikhail Nenashev	39	Gazeteleri Kimler Çıkarır
Georges Astalos	40	Bir Şiir Evreninin Sentezi
Türkiye Yazıları	42	Aziz Nesin Haftası
Murat Demiray	43	Amerikan Gazeteciliği
Nizamettin Uğur	44	Not

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu: Ahmet Say / Yönetim Yeri: Selanik Caddesi 7. Kat 1, Büro No. 8, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi: P.K. 387 - Kızılay - Ank. Mektup ve havalelerinizi lütfen posta kutusu adresine gönderiniz. Yıllık abone 750 Lira / İstanbul dağıtımı: Örnek Dağıtım / Ankara Dağıtımı: Adaş Dağıtım / İzmir dağıtımı: Aydın Kitabevi / Anadolu dağıtımı: Türkiye Yazıları / Kapak: İbrahim Demirel / İlan koşulları: Tam sayfa 15.000 lira, yarım sayfa 8.000lira, çeyrek sayfa 4.000 lira / Yurtdışı abone: Avrupa 50 Mark ya da karşılığı, Amerika 100 dolar / Tek dergi istekleri için 100 liralık, yayın istekleri için 50 liralık posta pulu gönderilir. / Dizgi, baskı, cilt: ŞAFAK MATBAASI, Tel: 29 57 84 Ankara. / Baskı tarihi: 10.5.1983.

inceleme

Basın Örgütleri ve Çıkmaz Sokaklar

Ahmet Abakay

ÇAĞDAŞ GAZETECİLER DERNEĞİ GENEL BAŞKANI

Eski dönemlerden beri, özellikle 18. yüzyılda sanayi devriminden başlayarak gelişen sendikal ve siyasal örgütlenmelerin toplum yaşamına damgasını vurmaya başlamasından beri, dünyanın çeşitli ülkelerinde basın özgürlüğü iktidarlarca bir tehlike unsuru olarak görülmüştür.

Ülkemizde de bu anlayış çeşitli dönemlerde uç noktalara varmıştır. O kadar ki, gündeme konulan kısıtlamalar gün gelmiş o denli çığırından çıkmış ki, Abdulhamit döneminde olduğu gibi aradan uzun yıllar geçmiş olmasına karşın hala sıcak anıları belleklerden silinmemiş, kuşaktan kuşağa yer yer karikatürize edilerek, tazeliğini korumuştur.

Bu tür yönetimler nedense çoğulcu toplumun niteliklerini gözardı ederek, gazeteleri birer «resmi gazete», gazetecileri de bu «devlet yayını organında» çalışan birer kamu görevlisi gibi görme konumuna düşmekten kurtulamamışlardır.

Kamuoyuna gerçekleri anlatmakla, yaymakla, aydınlatmakla görevli olması gereken kimi gazete ve gazeteciler yerine getirmeleri gerekli olan işlevlerini bir yana bırakıp, iktidarların bu sakıncalı politikalarının gönüllü savunucuları olma yanlışlığına, —bilinçli olarak— düşmüşlerdir.

İzlenen bu politika kuşkusuz ki oluşturulan basın örgütlerine de egemen olmuş, basın mesleğinin, bu mesleğe emek veren gazetecilerin meslek onurlarını, hak ve çıkarlarını savunmaları gerekirken, kimi güçlü çevrelerin dalkavukluğunu yapmayı görev saymışlardır.

Başbakanlık Basın Yayını Genel Müdürlüğünün 1982 yılı kayıtlarına göre, İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç büyük kentimizde 52 günlük gazete yayınlanmakta. Bunların 30'u İstanbul, 16'sı Ankara, 6'sı da İzmir'de yayınlanıyor. Kuşkusuz ki Türkiye'nin haberleşme ve kültür yaşamına yön veren gazete sayısı (ki 2,5 milyonu bulan tirajın tümüne yakını) 6 - 7 kadar.

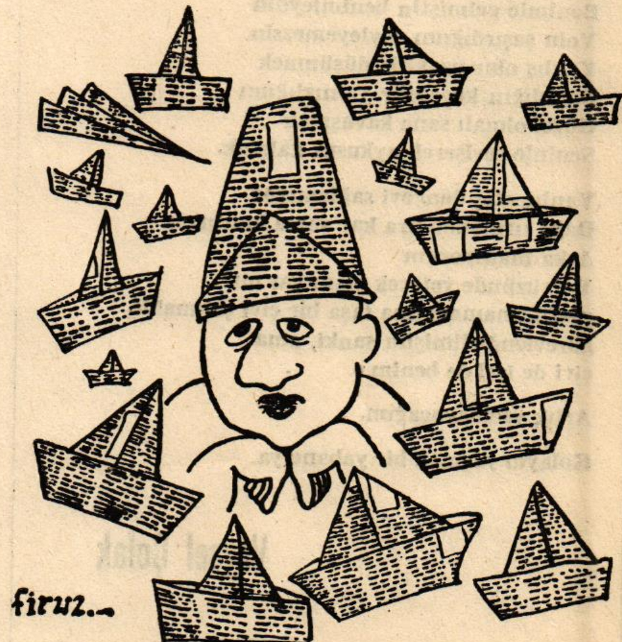
Diğerlerinin büyük bölümü naylon gazete adı verilen, bayilerde genellikle bulunmayan, resmi ilan parası almak için çıkan gazetelerden oluşuyor.

Bu arada çeşitli illerde yayınlanan ve sayısı 612'yi bulan yine çok küçük miktarda tiraja sahip yerel gazeteler yayınlanıyor.

Tüm bu gazetelerde (1978 kayıtlarına göre 1111 günlük gazete, 1241 dergi) çalışan sarı basın kartlı gazeteci sayısı da yine Basın Yayın Genel Müdürlüğünün 1982 sonu kayıtlarına göre 3500 kişi. Bunun 750'si emekli basın kartı taşıyan gazetecilerden oluşuyor.

Türkiye'de yayınlanan toplam 2352 gazete ve dergide çalışmakta olan ya da çalışıyor gözüken (bunlardan kasıt gazetecilik yapmadığı halde basın kartı taşıyan naylon gazetecilerdir) 3.500 kişinin büyük bir kesimi çeşitli basın kuruluşlarına üye durumda.

Gazetecilerin en büyük kesimini bağrında taşıyan basın örgütleri sayısı da (basın yayın genel müdürlüğünün aynı dönem kayıtlarına göre) 9 adet. Bunlar üye çokluğuna göle, Türkiye Gazeteciler Sendikası, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, Türk Basın Birliği, Anadolu Basın Birliği, Türkiye Spor Yazarları Derneği ve Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası.

Sendikalar dışında, dernekler yasasına göre çalışma yürüten gazeteci örgütlerine (Çağdaş Gazeteciler Derneği ve Spor Yazarları Derneği dışında) bugün ne yazık ki gazete sahipleri, ya da onların denetimindeki kişiler etkindir. Bu cemiyetlerin başkanları ve yöneticileri ya gazete sahipleridir, ya da çeşitli gazetelerin hisselerinin önemli bölümünü elinde tutan, politikalarına yön veren kişilerden oluşmaktadır. Ankara'daki cemiyetin başkanı ise yıllardır gazetecilikle fiili ilişkisi kalmamış herhangibir gazetede - dergide görevi yoktur.

Durum böyle olunca, basın örgütlerinin çizdikleri yönetim politikaları, nesnel olarak tekelci basının yayın politikası ile çakışma gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır.

Yine durum böyle olunca, tekelleşen basının yarattığı sorunlar, örneğin işsizlik, örneğin naylon gazeteciliğe(*) karşı mücadele, örneğin basının demokratikleşmesi çabasına katkı, düşünce ve basın özgürlüğünü esastan savunma, ırkçılığa ve savaş kışkırtıcılığına karşı olma gibi sorunları ciddiyetle ele alma bu basın örgütlerinin gündemlerine girme şansını bulamamıştır.

Bir ülkenin kültür yaşamında kitle iletişim araçlarının rolü yadsınmaz bir gerçek. Kültür yaşamının yeşermesi de, çoraklaştırılması da bu araçlarla yakından ilintili. Tekelleşme Türk basınına damgasını vurmuştur ve basın bugün kitleleri sersemletme aracı olarak kullanılmaktadır. Yoz kültür ve durağan kafalar üretmede önemli rol oynamaktadır. Kimi basın örgütleri de bu olumsuz gelişmeye, yapıları gereği çanak tutmaktadır.

Tekelleşen gazetelerin büyük sermaye gruplarına karşıt yayın politikası uygulaması pek düşünülemez. Kaldı ki büyük gazete sahip ve yöneticileri büyük sermaye ile içli dışlı olmuşlardır bu nedenle de büyük sermaye usta biçimde tekelleşen gazeteleri kendi propagandası için ustaca kullanmaktadır.

Böylesine bir yapılanma içerisinde çalışma yürüten basın örgütlerinin, toplumsal görev anlamında fazla bir kaygıları olmamasına şaşmamak gerek. Sorun bir niyet meselesi değil bir misyonun yerine getirilmesinden ibarettir.

Bütün bunları yenmenin olanağı var. Ancak bunun için herşeyden önce geniş kitlelerin çıkarları doğrultusunda bazı temel kabullere ve buna bağlı olarak politik tercihlere gerek vardır.

(*) Naylon Gazete : Yasalara göre, yayınlanan her günlük gazete en az 3 bin baskı yaparak bayilerde satışa sunmak ve en az 10 sarı basın kartlı gazeteci çalıştırmak zorundadır. Bu koşullarla basın ilan kurumundan resmi ilan parası alabilmektedir. Oysa kimi gazeteler 50 - 100 adet basıldığı halde 3 bin gibi basmış gösterip, 1 - 2 sarı basın kartlı kişi çalıştırıp, dışarıdan 8 - 9 kişiyi çalışıyor gibi göstererek basın ilan kurumundan her ay milyonlarca lira para almakta, ayrıca da en az 3 bin baskı için kağıt alarak kullanmadığı kağıdı karaborsada satmaktadır. Bu tür gazetelere naylon gazete adı verilmektedir.

Fotoğraf Arkalıkları 8

**Sonra o yangın başlıyor soluksuz kalıyorum
Eline alamıyor kızan ateşi
Bağlama saçta düğüm tutmuyor,
Delicesine güzel aşka göğeren kalbim
Dünya küçülür yitirirsem sorarlar
Taş taşımak daha kolay bu yorgunluktan.**

**Fotoğraflarını sererim masaya
Yüzüme sürer sonra çıldırırım,
Bu kasabanın da delisi ben olurum
Akşamlar benden korkar
Haberin gelir haberinin mutluluğu
Fotoğrafını çoğaltıp dağıtırım
Albümler susar geceye dökülürüm
Şarkılar susar sloganlar susar
Bir çığlık kalır duvarlara yazarım**

— Yüreklere basmayınız!

**Unutamam bir olaydı yüzün
Kendiliğinden gölgelenen bir güneş,
Benimle gelmiştin benimleydin
Yolu şaşırdığımı söyleyemezsin.
Yanlış olur uzaklığı düşünmek
Bağlılığın kovabilir yalnızlığımı
Güzel olmalı sana kavuşmak
Seninle sevişerek uykusuz kalmak.**

**Yanlız ateş dengeyi sağlamıyor
Dağa tırmananlara kar varsa katılırım.
Aşka inanıyorum
Yeryüzünde yetecek olanı var mı?
«—Durmamacasına taşa bir çivi çakmakla
görevlendirilmişim sanki, ama
çivi de işçi de benim.»**

Artık yazmayacağım.

Kolaydı yazmak bir yabancıya.

Veysel Çolak

İnceleme

Gazete Okur Sayısı Azalan Ülke Olur mu? Oluyor!

Varlık Özmenek

Gazete okur sayısının azaldığı bir ülke olabilir mi?

Olabiliyor.

Türkiye işte böyle bir ülke... Gazete okuyanların sayısı toplam nüfus içinde azalmaktadır. Örneklerle ortaya koymaya çalışalım.

1978 yılının Şubat ayında 5 büyük gazetenin toplam satışları 1 milyon 768 bindir. (Tablo - 1)

TABLO — 1

1978 - Şubat

Büyük gazetelerin günlük net satışları :

Günaydın	:	539.000
Hürriyet	:	494.000
Tercüman	:	382.000
Milliyet	:	256.000
Cumhuriyet	:	97.000
Toplam	:	1.768.000

1983 yılının Şubat ayında ise yani tam beş yıl sonra 6 büyük gazetenin (Güneş gazetesi de büyükler arasına girmiştir) toplam satışı 1 milyon 811 bindir. (Tablo - 2) Beş yılda gözlenen artış 40 bin dolayındadır. (Bu, son beş yılda basındaki tekelleşme eğiliminin hız ve gücünü de kaydedelim.)

TABLO — 2

Hürriyet	:	677.000
Günaydın	:	334.000
Güneş	:	261.000
Tercüman	:	227.000
Milliyet	:	214.000
Cumhuriyet	:	98.000
Toplam	:	1.811.000

Gazete satışlarında aydan aya 100 binin çok üzerinde oynamalar görüldüğünden bu rakam düzenli bir artışın ifadesi değildir. Daha net olarak görünen olgu, büyük gazetelerin net satışlarının son yıllarda toplam 1 milyon 800 bin dolayında oynamakta olduğudur.

Aynı süre içinde yani son beş yılda gazete okuyabilir nüfusun yaklaşık 4 milyon arttığı hesaplanabilir. (20 yaşına basanların sayısı bu rakama yakındır) Okuma - yazma kurslarından geçerek gazete okuyabilir nüfusa dahil olan kişilerin sayısı da en az 1 milyonun üzerindedir.

Burada varılacak ilk ve çarpıcı sonuç, gazete okuyabilir nüfustaki 5 milyonluk artışa karşılık gazete satışlarının hemen hemen aynı düzeyde kalması, gazete okurlarının azaldığını göstermektedir. Sayı azalmasa da toplam nüfus içindeki payı azalmaktadır.

NEDEN ACABA?

Aslında bu bir olgu ve haberdir. Ama okuyucunun gazetelerde bulamadığı, okuyucuya duyurulmayan bir haber!.. Oysa en azından gazetecilik kurallarına göre sormak gerekir: Neden ve niçin?..

Kulaktan dolma denilebilecek bilgi dolaşımında, kimisi gazete fiyatlarındaki artışları buna neden olarak göstermektedir. Gerçekten de, gazeteler fiyatlarına zam yaptıklarında, toplam satışlarında yaklaşık üçte bir oranında düşüş gözlenmektedir. (Tablo - 3)

TABLO — 3

Gazetelerin 5 liradan 10 liraya yükselişlerinde net satışta düşmeler.

		Ocak 1980 (5 TL.) Günlük ortalama net satış	Şubat 1980 (10 TL.) Günlük ortalama net satış
Günaydın	:	586.000	388.000
Hürriyet	:	549.000	395.000
Tercüman	:	402.000	247.000
Milliyet	:	246.000	179.000
Cumhuriyet	:	93.000	74.000
Toplam	:	1.876.000	1.283.000

Bütün Dostlar Davetlidir Bu Acıya

Ahmet Telli'ye

Henüz «sağrısı kurumamış» atına binip
— o soylu şiir —
Mendil sallar «genzimizi yakan ayrılıklara»
«Geride akşamın küllenen ateşi»
Çığlık çığlığa çocuk gözleri kalır

A. Hicri İzgören

Ancak bu gözlem, doğruyu arayışta «mutlak» bir yargı oluşturmamalıdır her zaman. İlginç bir örnek ve ek bir gözlem bize daha derinlemesine düşünmemiz için ışık verebilir ve bu basit kanıyı değiştirmeye zorlayabilir.

Nitekim, 1982 yılının Aralık ayında gazeteler 20 liradan 30 liraya yükselirken toplam satışta çok az denilebilecek bir düşme gözlenmiştir. (Tablo - 4) Tercüman ve Milliyet gibi gazetelerin satışlarında ise 10 liralık fiyat artışına karşın önemli yükselmeler görülmüştür. Zira sözü geçen iki gazete zamla birlikte ansiklopediler vermiş, diğer gazeteler de zamla birlikte çeşitli atılım denemelerine girişmişlerdir. İlk ağızda, bu olguyu «lotarya» girişimiyle açıklama eğilimi olabilecektir. Ancak, yine de, «okuma» ya da «okutmaya» yönelik lotaryanın, tirajla daha sağlıklı ve uzun erimli ilişki içinde bulunduğunu da saptamamız gerekmez mi?

TABLO — 4

Gazetelerin 20 liradan 30 liraya yükselişleri öncesi ve sonrasında durum.

	20 TL. (Kasım) Günlük ortalama net satış	30 TL. (Aralık) Günlük ortalama net satış
Günaydın	536.000	425.000
Hürriyet	703.000	699.000
Tercüman	274.000	289.000
Milliyet	223.000	309.000
Güneş	221.000	231.000
Cumhuriyet	85.000	79.000
Toplam	2.042.000	2.032.000

Önemli ayrıntılarındaki tartışma saklı kalmakla birlikte denilebilir ki, gazeteler hiçbir yenilik yapmadan fiyat artırırlarsa satışları büyük ölçüde düşmekte ancak yeni bir şeyler vererek zam yaptıklarında satış düzeylerini korumaktadırlar. Demek ki, zam, «mutlak» düşme nedeni değildir.

TEKNİK OLANAKLAR

Öteden beri yazıldı, söylendi ve hala da sürüyor. Acaba teknik açıdan daha iyi gazete vererek satışlar artırılabilir mi?..

Bu sorunun yanıtını da çok uzatmaya gerek yoktur.

Zira Türkiye'deki büyük basın teknik olarak çok ileri düzeydedir. Kabul ettirilmek ve bundan övünç payı çıkarılmak isteniyorsa bu olgu, ziyadesiyle gerçektir. O kadar ki, sadece «Balkanların ve Ortadoğunun» değil Avrupa'nın bile bu konuda geride bırakıldığı söylenebilir. (Nedense o Avrupa, genellikle siyah - beyaz gazete basarken renkli tekniği Türkiye'ye satmakla yetinir!..)

Hemen bu arada, televizyonun da basına pek ciddi rakip olamadığını, bedava gazino ile resmi gazete karışımı olmaktan öte fazlaca yayın özelliği bulunmayan televizyon karşısında gazetelerin ilginçliğini koruduğu söylenebilir.

İÇERİK SORUNU

Geriye gazetelerin içeriği kalıyor. Ve galiba da bütün sorun...

Okuyucunun 30 lira karşılığında satın almak istediği «gazete» adlı malda aranan nitelikler kısaca şunlar olsa gerektir : Haber, bilgi, tutarlılık, dürüstlük, iyi haber alma mekanizması, iyi sunuş teknikleri, anlaşılır bir dil... Yani toplumsal işlevselliğin belli başlı öğeleri... Bir başka deyişle gazetenin toplum tarafından benimsenir, gereksinim duyulur ve aranılır bir kültürel tüketim malı olması gerekir.

Gazete satışını belli sınırlara hapseden nedenleri herhalde yukarıdaki niteliklerin eksikliğinde aramak zorunludur.

Peki neden bu nitelikte gazete yapılamamaktadır. Öyle ya, yılda 1 milyar lira kâr edebilen, yurt dışından milyonluk makinalar ve en ileri teknikler getiren basın işverenleri neden gazetelerine istenen içeriği verememektedirler?.. Tekelleşmenin nesnel gerçekliğinde bu soruya umutlu yanıt vermek olanaksızdır. Gazetede aranan niteliklerle, tekelleşmenin maddî zorunlulukları, dolayısıyla ideolojisi uzlaşmaz bir çelişkiyi oluşturur. Bu çok önemli nokta yalın ama derinlemesine bir tartışmanın konusudur. Daha popüler açıdan bakılacak olursa yanıt karmaşık değildir : İnsan malzemesinin yetersizliği...

Geçmişten bugüne doğru bakarak geldiğimizde bir nokta dikkati çekiyor. Geçmiş yıllarda basın niteliksiz kadrolarla çalışmış. Patronlar istediklerini yazdıracak kalemler (istisnası elbette vardır) aramış, bulmuş ve fazlasını istememişlerdir. Bilinçli olarak böyle yapmışlardır.

1965'lerde, sadece nitelik özelliğiyle büyük tiraj basamakları sağlayan «Akşam» gazetesinin «son»a varan gizemli öyküsünün son derece düşündürücü olduğunu vurgulamak gerekir. 1968'den sonra Günaydın'ın renkli ofset teknikleriyle basın piyasasına girmesinden sonra Babıali'de ciddi bir yarış başladı. Ancak, yarış sadece teknik alanda oldu. Rengarenk sayfalar, magazin ekleri, her geçen gün biraz daha açık - saçıklaşan kadın fotoğrafları ve her türlüsü denenen lotaryalarla gazete satışları yukarı doğru itilmeye çalışıldı. Yüksek teknik, saydığımız bu malzemelerin aracı oldu. Ve bugün basını 3 - 4 aile holdinginin tekelci kontrolu ile birlikte bir tıkanma noktasına geldi...

Sonuç iyi ise, bu bunalım ne? İşte, beş yıldır okuyucu sayısı artmıyor; dahası gazete okurlarının sayısı toplam nüfus içinde geriliyor...

Adeta çevrenize bakıyorsunuz, halk bilgi zenginliği, haber zenginliği, yorum zenginliği arıyor, derken... Oldukça teknik bir yaklaşımla bu nitelikler ancak nitelikli insan malzemesi ile gerçekleştirilebilir. Peki niçin gazete işverenleri nitelikli kadrolar aramamaktadırlar?

Zira, «üstün teknik»in yanısıra basın işvereninin istediği «ideal gazeteci», «halk yanlısı» iletken bir personeldir!.. Düşünsel ve malî talep yönünden kanaatkâr, bireyselliği gelişkin, imzası ve uğraşısını sarsılmaz bir memnuniyet ilişkisinde sürdürebilen, patron dünyasını kapsamayan konularda «tarafsızlık» kavramıyla doyum kurabilme yeteneği gelişkin bir gazeteci, «ideal» ölçüler taşımaktadır basın işvereni gözünde.(*) Ayrıntıda, bu tipte bir gazeteciyi bulmak da pek o kadar kolay değildir. Hem olmak hem olmamak, belli bir bilgiyi halk diline (halktan yana olduğu için tabii!) indirgeyebilmek gibi beceri isteyen özellikler bunlar...

Son zamanlarda nitelikli iş gücüne gereksinim işaretleri verilmesine karşın öz yönünden olumlu bir gelişmeden söz etmek zordur.

SONUÇ

Türkiye'de okuyucu sayısındaki gerileme, bir anlamda, tekelleşme yoluyla haber ve bilgi vermede tek taraflı bozulan **sakıt** bir sözleşmeye verilen çok çarpıcı nesnel bir yanıttır. Gazete satışını artırmanın yolu toplumla barışma ve uzlaşmadan geçmektedir. Bu ise genel bir demokratikleşme anlayışı ve temeli üzerinde olabilir ancak. Basının ivedi ve günel sorunu, en azından, kendisine demokratikleşme anlayışına davet çıkartmasıdır. Bu ise yayın politikalarının ve bu bağlamda kadroların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılar.

Yoksa, basının tekelci yapısıyla toplumla barışıklık ve uzlaşma mümkün değildir. Özetlemeğe çalıştığımız tablo bile bunun kanıtıdır.

Nesnel olarak bilgisizliği, habersizliği, sessizliği ve «fis - kos»u yeğleme çizgisine itilen bir toplumdan 30 lira istemek gazino önünde mendil açmak değilse, ayıp değil midir?..

(*) «İdeal» olup olmadığını bilmiyorum ama mesleğimin gazetecilik olduğunu belirtmeliyim. V.Ö.

Güneş Şenliği

Özgen Seçkin

**Yine ilkyaz geliyor
nisan yağmurları çamur taşıyacak eşiğimize
mayıs geliyor acılar çağından
nasıl dayanacak bilinci çürütemeyen sancı
nasıl dolacak o sabahın ilk güneşi penceremden
kınalı kuşları allı kelebekleri nasıl yıkayacak
benim sevincim nasıl uçurtabilir bir çocuğun
uçurtmasını
bir namustu ona sahip çıkamadım
bir ışıktı kaçırdım avucumdan
bir ırmaktı gitti gitti kurudu
alttan alta akıyor mu yüreklerde acaba
bu kaygılı bakışların gizinde
yer altında mağaralar dibinde
köklerinde bir çınar ağacının
bir maden ocağının direğine çarparak...
mayıs geliyor yine
acımı koyun başyastığıma
koyun çıkınımı yanıma
koyun da gidin...**

**İlkyaz geliyor yine
kaç yıl oldu ki bu özlem bu ayrılıkla yetim
bir mahpusun bağrında kan pıhtısı bir kanser bulutu
bir yanardağ gibi üflemeye hazır zehrini
ıslak çimen yeşili dudakları titrek bir ceylan
serecek çiçekli bir kilime bir korkağın umutlarını sanki
sevecek bu güneş şenliğinde çılgın sevdaların hüznünü
hani bu durakta duran bensem
bu durak olmamalı
alıp başımı yürümeliyim
dağlara varmalıyım taşlara çalmalıyım
güpegündüz yitirilen günleri orada bulmalıyım
karanlıklardan seçmeliyim yeniden
gölgeleri ayıklamalıyım korkuları taramalıyım...
Demeliyim sen bir yana ben bir yana
yağmurlar başaklar bir yana
dal uçlarında bunalan çiçekleri
kasırgalardan esirgemeliyim
döndürmeliyim bir yana
esen bu yeli ateşe sıkmalıyım
çevirmeliyim yüz binleri bir yana
sessizliği vurmalıyım yollara
atmalıyım sağrısına bir semer
taşısın madem sokaklar dolu pisliği
gömüt taşını makine eskilerini
çelengini batan bir güneşin...
yeter olsun ninnilerin böyle mahmurluğuna
ikili bir oyuna dayanan sabra
yeter olsun ki çılgınlıklar köpürebilir
boğabilir ilkyazın çiçeğini böceğini
göze yüreğe inen selini...
işte mayıs geliyor yine
allı turnam nerelerden gelirsin
allı gülüm allı güllü basmaların nerede
bulunduğun hangi damda şölen var
hangi dağda orman uğultusu ki
böyle umutla dikilir
böyle onurlu durursun.**

Türkiye Yazıları'nın Cüneyt Arcayürek ile bir söyleşisi

Soru : Sayın Arcayürek, «demokrasinin ilk yılları» adlı yapıtınızda o dönemin basın yaşamından örnekler de sergiliyorsunuz. Basının dünü ve bugününe özgü gözlemlerinizi anlatır mısınız?

Arcayürek : Basının dünü ve bugünü sorusu çok genel anlamda bir değerlendirmeyi içeriyor. Ben size Türk basının 1945'de başlayan demokratik süreçle birlikte geçirdiği evrimi — bana göre — anlatmaya çalışabilirim. Kuşku yok ki, basının özlü gıdası demokratik yaşamdır. Demokratik kuralların özgürce işlediği ortamlarda basın, haber bakımından, yorum bakımından ödevini daha belirgin biçimde yapabilir.

Geriye doğru bakarsak, 1945'lerin basını hem teknik hem de yayım öğeleri bakımından bugüne oranla daha sınırlı olanaklara sahipti. Ama 1945'te başlayan demokratik süreç gazetelerin bir yandan haber, yorum gibi ana dallarda gelişmeye doğru yönelmelerini sağladı. Öte yandan batıya açılarak teknik olanaklarını zenginleştirme yolunu aramaya başladı.

1950 öncesinin basını daha çok belirli ve ünlü adların sürüklediği gazetelerden oluşuluyordu. Örneğin, Vatan gazetesinde Ahmet Emin Yalman, Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay, Tasvir gazetesinde Zeyyad Ebül Ziya, Son Posta'da Selim Galip Emeç gibi isimler, bu arada Hüseyin Cahit Yalçın gibi yaşamı siyasal kavgalarla geçmiş bir başka kalem... Bunların adları gazetenin adından ötede anlam taşıyordu. Örneğin Vatan'da şunlar var denilmiyor, Ahmet Emin Yalman böyle yazdı, şöyle yazdı diye konuşuluyordu. Kanımca, 1950 öncesi bu süreç, yerini yavaş yavaş gazetenin bir bütün olarak etkinliğine doğru ilerlemesine bıraktı.

Nitekim 1948'lerde Sedat Simavi'nin çıkardığı «hürriyet» adlı gazete basının belli ünlülerde değil, bir bütünlüğe dayanması gerektiğini kanıtladı. Sedat Simavi, kısa, özlü başyazılarından çok, yığınların gereksindiği haber, fotoğraf gibi ana dallara gazetesinde ağırlıkla yer verdi ve birden, Türkiye'de basın alanında bir devrim oldu.

Türk basını 1950'den önce yığınların eğilimlerine uygun siyasal ve ekonomik haberlere kayıyordu. Basının bu hedefe yönelişi, elbette, 1945'te başlayan demokratik süreçle oluştu.

Soru : O yıllardan bu yana basının düşünsel yönden etkinliğini sağlayan kurallar nasıl gelişti, ya da hangi dönemlerde geriledi?

Arcayürek : Çift partili yaşam, yığınların sağduyusuna ve aklına toplumsal, ekonomik hayatı eleştirmenin gerekliliğini yerleştirdiği için basın da, halkın bu eğilimine uygun yayın yapmak zorunluluğunu duyuyordu. Şunu söylemek istiyorum : EĞER BİR ÜLKEDE DEMOKRATİK KOŞULLAR VE KURALLAR GERÇEK DEMOKRASİ AMACININ ÖĞELERİNE UYGUN OLARAK YAŞIYORSA, KİMİ KISITLAMALARLA SINIRLANDIRILMIYORSA, BASIN DA BUNA KOŞUT OLARAK DAHA CANLI DİNAMİK VE KİTLELERİN GEREKSİNMESİNE UYGUN BİR ÇABA İÇİNDE OLABİLİR.

Türk basını, 1950'den önce, yalnızca demokrasinin ana kurallarını savunuyordu. Kaba bir çizgi verecek olursak, Türk basınının savaşımı özgürce bir genel seçimin yapılmasına dayalı idi. Türk basını 1950'de özgür bir seçim yapılıp, yılların yıpranmış iktidarı yerini bir başka partiye bırakırsa Türkiye'nin güllük gülistanlık olabileceği gibi bir genel kanının da içindeydi.. Ne kadar yanıldığımızı çok geçmeden gördük. Biz 1950'de Demokrat Parti iktidara gelince basının üzerindeki baskıların, yasal kısıtlamaların kalkacağını özgürce yapılan bir genel seçim benzeri her alanda bir özgürlükler dizisine kavuşacağımızı sanmıştık. İstediğimiz batı demokrasilerindeki basın özgürlüğünün ötesinde birşeyler değildi. Yazabilmeli, dilediğimiz haberi verebilmeli, siyasal bir iktidarın yanlış saplantıları karşısında durabilmeliydik.

TÜRKİYE'NİN PEK ÇOK DÖNEMİNDE OLDUĞU GİBİ, 1950'LERDE BAŞLAYAN YENİ DEMOKRATİK SÜREÇTE, BASIN İLE SİYASAL GÜÇ ARASINDAKİ BALAYI ANCAK ÜÇ YIL SÜRDÜ. TÜRK BASINININ DESTEĞİYLE İKTİDARI ELE ALANLAR, BİR ZAMAN GELDİKİ, ELEŞTİRİ YAZILARINA, HABERLERE KARŞI KİMİ DAVRANIŞLARA KALKIŞMAK, SINIRLAYICI YASAL ÖNLEMLER GETİRMEK GEREĞİNİ DUYDULAR.

Türkiye 1954 seçimlerine işte bu kıpırdanma, öteki bir deyişle Türk basınına karşı iktidarın yasal davranışlarını sert biçimde uygulamaya başlamasıyla giriyordu.

1954'den sonra Türk basını onurlu bir davranışta bulundu. Her gazete kendi yapısına uygun biçimde siyasal iktidarın olumsuz davranışlarına karşı tavır aldı. 1960 ihtilali hapishanelerdeki Türk gazetecilerini dışarı çıkardı. 1961 anayasası ile gelen özgürlükçü tutum basını etkiledi ve gelişmesini sağladı. Ne varki basındaki düşünsel eğilimler, daha önceleri görülen bütünlükten yoksunlaştı.

1964'lerden sonra Türkiye, belki de yazım tarihinde görülmemiş bir özgürlük ve canlılık içindeydi. Her görüşü savunan kitaplar yayınlandı bu özgür ortam bir süre devam etti. Ama Türk basının içeriğinde bir düşme görülmedi değil. Basın, içerikten çok biçime önem veren bir tutum içine girdi. Biçime önem verilmesiyle basın, benim yargıma göre, işlevini de bir ölçüde yitirdi. Ayrıca, basının candamarı Babıali'deki oluşumlar gazetelerin gazetecilik yapanlardan çok sermaye sahiplerinin eline kayması gibi yeni kimi düzenlemeler basını işlevinden uzaklaştıracak öğeler olarak göze çarpmaya başladı. Hele lotarya sistemi, basını basın olmaktan çıkardı.

ŞİMDİ BİR «ÖZEL DURUM» YAŞIYORUZ. KOŞULLARI DA KURALLARI DA BELLİ. ASIL ÖNEMLİ OLAN BU DÖNEMDEN ÇIKTIKTAN SONRA BASININ ALACAĞI BİÇİM VE YÖRÜNGEDİR. FALCILIĞA GEREK YOK. FİKİRDE DEĞİL YÖNELİŞTEKİ KAMPLAŞMALARDAN, UCUZ YOLDAN, KOLAY YOLDAN YAYIN YAPMAKTAN TÜRK BASINININ BİR SÜRE DAHA KENDİNİ KURTARAMAYACAĞI GİBİ BİR SEZGİ İÇİNDEYİM.

Soru : Basında son yıllarda izlenen yapı değişikliğinin sonuçlarını da irdeler misiniz?

Arcayürek : Basın hiç kuşku yok ki, batı demokrasilerinde olduğu gibi bir tecimsel sektördür. Ama herhalde basının Türkiye gibi gelişmekte olan ve çağdaşlaşmaya çaba gösteren ülkelerde bir başka yeri olmak gerekir. Yalnızca kazanmayı amaçlayan bir yapı, halkı Türkiye'nin ve dolayısıyla bizzat yığınların ana sorunlarından soyutlanmaya götürmemelidir. Biz, basın olarak, özellikle 1970'den sonra yığınların nabzını elinde tutarak yayın yapmaktan çok, yığınları belirli bir yayın yaşamına alıştırmaya çalıştık. Kuşku yokki, bunda da basının büyük bölümü başarı kazandı. Yığınları gereksinmelerinin ötesinde mağazin ile lotaryo ile başka yollara çekmek ve halkı içerikten çok bu tür yayınlarla beslemek ana ilkelerinden biri oldu ve ne yazık ki, kamuoyu da bu tür yayınlara bir alışkanlık kazandı.

Soru : Yaşadığımız dönemin gelecekte basında bırakacağı «iz» ne olacaktır.

Arcayürek : Yaşadığımız dönemden gelecek için gereken dersleri çıkaracağımızı umud etmek istiyorum. Aklımızı başımıza devşirirsek, geleceğin daha olumlu bir basın dünyası yaratması olasıdır. Kötü yarışmaya değil, akılcı, fikre dayalı yarışmaya değil, akılcı, fikre dayalı yarışmaya yönelecek miyiz, yönelmeyecek miyiz? Üç beş bin tiraj için birbirimizin gözünü oyacak mıyız, oymayacak mıyız? Bir de «kişisel yaşantılarından başka hiçbir şey görmeyen» gözlerin gazete sahibi olmalarına, gazetelerini kişisel yararları için bir balkan bir araç gibi kullanan kişilere aramızda yer verip davranışlarına hoşgörü gösterecek miyiz?

Sorunuzdaki «iz» sorunu işte bunların yanıtında yatmaktadır. İnsanı ürküten de işte bu sorunlardır. EĞER TÜRK BASINI BEİRLİ KOŞULLARINI YAŞADIĞIMIZ BU DÖNEMDEN SONRA DA HERGÜN ÖRNEKLERİNİ GÖRDÜĞÜMÜZ BİÇİMDE YAYININI SÜRDÜRÜRSE, BU SAKINCALI YOLDAN —SANIRIM— YALNIZCA TÜRK BASINI DEĞİL HALKIMIZ DA ÖNEMLİ ÖLÇÜDE BİRŞEYLER YİTİRECEKTİR.

Bir önemli —bana göre— saptama yapmama izin veriniz: Demokratik süreçlerde izlediğimiz kimi yazarların, bir gün geliyor ki nasıl başka insanlar olduğunu kanıtlamaları, bir dönem yazdıklarına aykırı görüşleri savunmalarını gözlemek geçirmekte olduğumuz günlerin tek «armağanı» dır.

Hiç değilse basında kimi maskeler düşüyor. Düşün yaşamımızda bugün tek tesellimiz bu mu olmalı!..

inceleme

Sanat Yaşamımızda Gazetelerin İşlevi

Yılmaz Onay

Toplumda sanatın yaşanışı şu esas süreçlerin iç içe geçmiş bütünü olarak ele alınabilir: 1 — Sanatsal yaratış süreci, 2 — Sanatın algılanış süreci, 3 — Bu ikisinin doğrudan karşılıklı etkileşimi yanında, onları çevreleyen, bilgi iletişimi, eleştiri, tartışma, inceleme, bilimsel ve kuramsal çalışmalar, araştırma, değerlendirme vb. yollarla gerçekleşen çok yönlü etki ve geri etki işleyişleri.. (Ayrıca bu bütünün kendisinin de öteki toplumsal süreçlerle sıkı bir ilişki içinde bulunduğunu göz önünde tutmak gerek elbette). İşte gazetelerin işlevi, üçüncü olarak gurupladığımız çeşitli işleyişler içinde özellikle günlük bilgi aktarımı, haber ve duyuru ile eleştiri ve değerlendirmenin de gene günlük nitelikte olanlarına uygundur, denebilir. Sanat eserinin ya da olayının yaratılışı ve insanın o eseri ya da olayı — okuma, seyretme, dinleme, katılma, vb. yollarla — algılayışı bir yana, toplumda sanatla ilgili bilgi akışı, tepki — eleştiri — değerlendirme ilişkileri, (yaratıcıların ve algılayıcıların doğrudan da katılabildikleri) çok yönlü ve çok boyutlu tartışma, geçmişin mirasını ve geleceğin perspektifini de içeren, anılar, incelemeler, araştırmalar ve tüm bunlara dayalı bilimsel çalışmalar, kuramsallaştırmalar, yasallaştırmalar ve belki en önemlisi, bunların hepsinin toplumun tüm kesimlerine ulaştırılıp onların aktif belirleyiciliklerinde gelişirken toplumu da geliştirmesi vb. birbirinden çok değişik nitelikli işleyişler, ancak onlara uygun toplumsal mekanizmalarda ve onlara uygun toplumsal araçların gereği gibi kullanılmasıyla gerçekleşebilir. (Bunları bir hayal değil, belli oranlarda gerçekleşmelerini izleyebildiğimiz toplum düzenleri var). Bu kapsamda bakıldığında, basın ve yayın organlarının tümünün bile bu işleyişler için ancak belirli bir araç gurubunu oluşturduğu açıkça görülür. Gazete ise, elbette çok önemli ve etkin olmakla birlikte, basın ve yayın araçları bütününün ancak belirli nitelikte bir ögesidir besbelli.

Oysa bizde — ve benzeri toplum bünyelerinde — yukarıda sözünü ettiğimiz çok yönlü ve çok çeşitli işlevlerin neredeyse tümü, bir yandan belli zorlamalar, öbür yandansa bir çeşit kabullenme sonucu, gazetelere yoğunlaştırılmış görünüyor. Bu ise, hem o işlevlerin çarpıklaşmasına neden olmakta, hem de sanat yaşamının kendisini çok aykırı biçimde koşullamaktadır. Öyle ki, bir yandan sanatsal inceleme, kuram, eleştiri, tartışma, algılayıcıyla her çeşit iletişim ve bu alandaki kamuoyu oluşumları, salt «gazete duyurusu», «gazete haberi» ve «gazete eleştirisi» (yerine göre de gazetenin kendi sansürü) sınırlarına daralırken, öte yandan bu alandaki kitap yayınlarında bile, gazete yazısı karakteristiklerinin kitap kalıbına girmiş biçimleri giderek yaygınlaşabilmektedir. Kısacası, gazete dediğimiz yayın ve iletişim aracı, sanat alanında da, bir yandan kendi niteliğine uygun işlevleri hakkıyla yerine getiremezken, öbür yandan bu işlevlerin çok ötesinde, neredeyse doğrudan belirleyici, önden koşullayıcı, dikte edici, egemen bir işlevi elinde tutmaktadır. Dolayısıyla, gazeteler toplumun sanat yaşamında gazete olma niteliğine uygun işlev görüyor, demek yerine, sanat yaşamımız gazetelerimizin niteliklerine uyduruluyor, demek daha doğru olacak bir bakıma. Nedir bu nitelikler?

Bir defa gazetenin en belirgin niteliği «günlük» oluşudur. Okuyucu onu, örneğin kitap gibi, hatta dergi gibi, saklasın diye yayınlanmaz. Okuyucunun gazete saklaması, kupür kesip saklaması, ancak çok özel durumlardır. Bu nedenle, gazete yazısı, gazete haberi, biçimindeki iletim, ister istemez kalıcı değil geçicidir, «günlük» işlev görebilir. (Üstelik bizdeki gibi düzenlerde gazetelerin halkla ilişkisi, iletişim değil iletim biçimindedir, yani iyice tek yönlüdür. Bu da ayrı bir konu). Oysa sanat yaşamında, onun tartışılmasında, sağlıklı oluşum ve gelişimler için, kalıcılık ve süreklilik son derece önemlidir. (Hele sanatın algılayıcısı, besleyicisi ve giderek yaratıcı kay-

Yalan Dünya

HER ŞEYİ DÜŞÜNDÜM
TÜM OLASILIKLARI BİR BİR
AMA GENE DE ŞAŞIRTTI BENİ
SUYU TUTUP DA DEVEYİ GEÇİREN KEVGİR

Ruşen Hakkı

nağı olması gereken halk yığınlarıyla karşılıklı ve etkin iletişim, yani onların insiyatiflerinin yansıması, bir o kadar daha önemlidir). Sanatsal yaşam sürecinin böylesine «günlük»e parçalanması, dünün bugünden, bugünün yarından böylesine koparılması, sanatla halk arasına böylesine tek yönlü işleyen bir duvar çekilmesi, o alanda en kısa vadeli deney birikimine bile olanak vermez artık; en kısa vadeli bir geçmiş ve miras değerlendirmesine, en kısa vadeli bir gelecek perspektifine yer bırakmaz. Tartışma boğulur; bir süreç olarak kavrama, karşılaştırmalar yapma, gerçeği gözlemleme, bağlantıları, ilintileri, çelişkileri görme ve gösterme olanaksızlaşır. Taş üstüne taş konamaz olur. Sanat yaşamı düpedüz «tarih»sizleşir, «toplum»suzlaşır; toplum yaşamı da «sanat»sızlaşır. Nitekim böyle belirtilerin acısını yeterince çekiyoruz sanıyorum.

Öte yandan gazete, örneğin kitap hatta dergi gibi her satırı okunsun diye bir amaç da gözetmez. Bir kerede hızla okuyup geçme, kimi konularda yalnızca başlıklara şöyle bir bakma, okuyucunun ilgisine göre kimi yerlere ise hiç bakmama doğal karşılanır gazetede. Böyle olduğu için, gazete şu kadar kişiye ulaşıyor diye, ondaki sanat haberinin veya yazısının da o kadar kişiye ulaştığı hemen söylenemez. Dahası, örneğin bir inceleme yazısının, bir sanatsal tezin, bir araştırma ürününün, tüm gazete okuyucularında amaçlanan düzeyde dikkat çektiği hiç söylenemez. Bu nedenle, gazetenin yaygınlık oranı da, istenilen şeyin gereği gibi yaygınlaşması anlamına gelmiyor kolaylıkla.

Bu söylediklerimiz, gazetelerin istenene en uygun olması hali için bile geçerliyken, bir de örneğin «kitap»ın «tehlike» gibi işlem görebildiği toplumsal oluşumların yansıması olarak gazetelerimizin mevcut karakteristikleri içinde sorunun önemini bir kat daha düşünmemiz gerek. Toplumun sanatsal yaşamına daha ciddî oranda ve biçimde yer ayırabilen gazete oranı, ya da bütünüyle gazetelerde sanata daha ciddî biçimde yaklaşım arayan çabaların gücü ve oranı, istenen düzeye ulaşamıyor. Dahası, belki bunun doğal sonucu olarak, o çabalar ve ayrılabilen olanaklar da elitist yaklaşımların çerçevesine itiliyor; batı'nın benzeri hastalık yanlarının — elbette ki gecikmiş ve ikinci üçüncü kalite taklitleri niteliğinde — her çeşit biçimciliklerin, moderncilikleri, bunalımcılıkların bir kapalı çevre tatminine zorlanıyor. Böyle olunca da gazete olarak çok değerli olanaklar ve iyi niyetli çabalar, gazetelerin en çok «satışlı» egemen kesiminin halkı gerçek sanattan uzaklaştırmaya çalışan tutumlarına karşı gerçek bir mücadele alternatifi oluşturmaya değil, tam tersine aydınları elitist oyalanmalara çekerek o egemen kesimin senaryosunu bütünlemeye hizmet etmiş oluyorlar. Çünkü, o «çok satışlı» tutumun derdi, ülkede hiç sanat bırakmamak değil! Tersine, dar bir elit kesimin kapalı devre oyalanması türünden «sanat» görünümlü bir takım «anlaşılmaz» etkinliklerin, tartışma ve söyleşmelerin bulunmasını onlar da özellikle isterler. Bir koşulla: Bu etkinliklerde, sanatın halka bağlılığa gitmesi neye malolursa olsun önlenmeli, halkın da böylece kendi ülkesinin sanatına ve aydınına, asla bütünleşemiyeceği biçimde sırt çevirmesi sağlanmalı. Bu sağlanmalı ki halk, bu «çok satışlı» aldatma makinelerinin sanat alanında da halkı aşağılayan ve esasen «aşağıda» tutmayı hedefleyen içeriğini anlayamasın ve onların, emperyalist kültürü ve onun yerli kılıflarını beyinlere tek yönlü şırınga etmelerine karşı tümüyle savunmasız kalsın, almaşıksız kalsın. Bunların da «sanat» sayfaları, renkli ekleri, sütunları, «sanat» eleştirileri yok mu, var, hem de bolca. Bir farkla ki, bunlar zaten bilmem hangi ses «sanatkâr»ının «sahne»de kaç elbise değiştirdiğini, bilmem hangi kriminal Amerikan TV dizisinin oyuncusunun köpeğinin cinsini, halka «sanat yaşamımız» olarak yutturmak amacındadırlar. Üstelik de «gayri millî»liğin böyle en açık seçik yabancı ithalatından, en şoven yerli maskelisine kadar her çeşidini «milliyetçilik» göz boyamasıyla halka yutturmaya ve sanat alanında da halkın gözünü körleştirerek, en gerçek, en has, en doğru ulusallığımızı tam tersi damgalarla yıkmaya uğraşırlar. Bu da onların «sanat»ı işte. (Burada, o «çok satışlı» mekanizmanın içinde

Ülkem

haydarpaşa - kurtalan
gölетlerinde aynalı sazan
dağlarından mor menekşe fışkıran
göğsünde soluk aldığım ülkem.

uzanıp yatıyorum boylu boyunca
damarlarıma boşalıyor ırmak gürültüleri
caddelerden faytonlar geçiyor
bedenimden sızıyor ince acı.

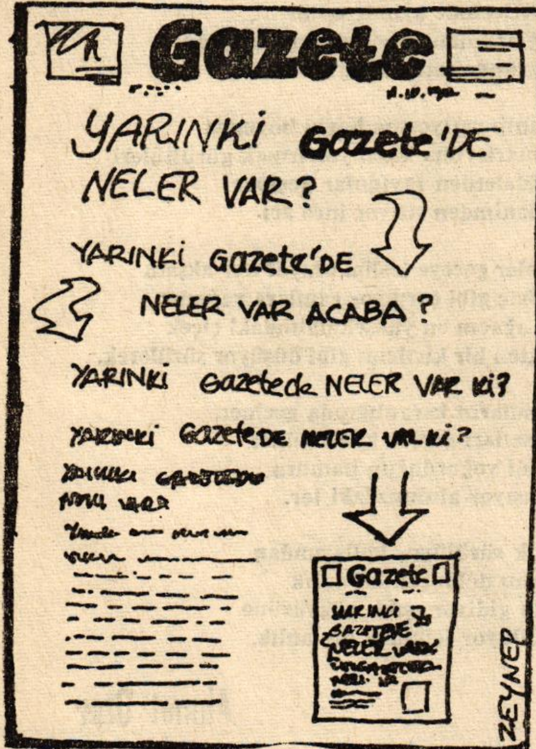
günler geceye teslim oluyor her akşam
kırbaç gibi çarpıyor camlara yağmur
bir ağacın en yüksek dalındaki çiçek
gökten bir kıvılcım gibi düşüyor süzülerek.

ey suların karanlığında gezinen
masalları gerçek kılan hüner
şimdi yoğurduğun hamura
karışıyor alnımızdaki ter.

artık süzülüyor kollarımdan
odamı dolduran karanlık
akıp gidiyor ışıklı gökyüzüne
sökülüyor içimden bir anlık.

Ahmet Özer

olup, o mekanizmanın yukarıda sıraladığımız işlev ve niteliklerinin tam karşıtı, doğru ve ilerici içeriklerle halka bağlı, halktan yana saf tutarak uğraş veren organ veya organların da «çok satışlı»lığı başarmasını ise, aynı kefeye koyarak değil, tam tersine, mücadelenin çok ışık tutucu bir başarısı olarak

değerlendirmemiz gerektiğinin bir kez daha altını çizmek isterim).

Kısacası, salt gazete işlevini bile gereği gibi görmelerini bütün gazetelerimizden bekleyemezken, diyelim hepsinin «sanat sayfası» açmaları ya da sanata daha geniş yer ayırmaları, gibi öneriler düşünmek bence hem gerçekçi değil, hem de aykırı. Buna karşılık, gazetelerdeki gerçekçi olanakların, gazete işlevine uygun yönde daha çok değerlendirilmesine uğraşmalıyız ve bu yoldaki tüm güçlere yardımcı olmalıyız. Diyelim, hem ülke düzeyinde —örneğin geniş halk yığınlarının sanat yaşamını da kucaklayan—, hem de tüm dünya düzeyinde —örneğin toplumcu ülkelerdeki çok farklı sanat yaşamını da içeren - daha yaygın, kapsamlı ve doğru seçilip düzenlenmiş haber iletiminin sağlanması.. Diyelim, günlük gazete eleştirisinde de dar çerçevelerin dışında bakışlara, karşılıklı değerlendirmelere, sanat olaylarının algılayıcısı durumundaki kesimlerin gerçek insiyatiflerinin yansımasına ve bu kesimlerin olabildiğince geniş katılımla kapsanabilmesine olanak aranması.. Bu gibi işlevleri hiç değilse belli gazetelerimizden ve gazetelerdeki aynı kaygıları paylaşan güçlerden bekleyebiliriz ve beklemeliyiz. Elbette bu beklentileri dile getirirken, bizlerden beklenenlerin de sorumluluğunu unutmaksızın..

Öte yandan, gazetelerin işlevine girenlerin dışında, sanat yaşamının yukarıda saydığımız çok yönlü gereklerine uygun öteki araç, olanak, alan ve işleyişleri de doğru yönde zorlamaksızın bir yere varamıyacağımızı düşünmeliyiz. Bunların tümünü gazetelerden beklemenin yanlışını vurguladık. Hatta gazetelerin bu işlevlerin tümünü tekellerine almalarının sakıncalarına da parmak bastık. Ne var ki, gazetelerin işlevi dışındaki bu tür çabalarda, gazetelerin bu yönde desteklerini istemek ve sağlamak da bir o kadar zorunludur. Örneğin, bir yandan okur - yazar oranı üstünde durulup, öbür yandan her çeşit uygulamalarla kitap'ı neredeyse toplum yaşamının dışına atmaya varan engelleri aşma çabasında.. Örneğin, yaygın eğitimde olsun, gerçek sanata olabildiğince yer ayrılmasını sağlama çabasında.. Örneğin, kalıcı, geliştirici, yaratıcı tartışmanın yöntem ve biçimlerini oluşturma çabasında araştırmanın ve geçmişe, doğru seçimlerle sahip çıkıp geleceğin perspektifini kamuoyuna maletmenin önünü açmak çabasında, bunun için geniş kapsamlı, insiyatifli, aktif katılımların sağlanması yönünde mümkün olan her adımı atma ve sürdürme çabalarında..

Bütün bunlar elbette yalnız «gazete» ile olmaz, ama «gazete»siz de hiç olmaz. Öte yandan, gazetelerimiz içinde aynı kaygıları paylaşan organ ve güçlerle bu yolda çok şey başarılabilir, dahası, bu başarılar o gazetelerimize ve gazetecilerimize yük değil, tersine onların gazete olarak ve gazeteci olarak da başarılarını ve okuyucularını artırıcı olacaktır. Çünkü sanat yaşamı yönünden de, gazete olarak halkın ve bağlı aydınların gerçek ihtiyaçlarına cevap veren alternatifi oluşturacaklardır.

inceleme

Ülkemizde Magazin Basını

Jülide Gülizar

Bu yazıya konu olan araştırmayı yapmak üzere işe giriştiğimde dikkatimi çeken bir şey oldu. Basın Yayın Yüksek Okulu, Gazi Üniversitesi, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu öğretim üyelerinin bazılarından, her türde yazı yazan birçok gazeteciye kadar çeşitli isimlere magazin basının ne olduğunu, bu deyimden ne anladıklarını sordum. Bir tekinin bile söylediği ötekinin söylediklerini tutmadı. Bu kez soruyu değiştirdim. Bizim basınımızda hangi gazete ve dergilerin magazin basın ürünü sayılabileceğini sordum. Aldığım sonuç yine ayni oldu. Bilimcisinden uygulayıcısına kadar herkesten aldığım yanıtlar üzerinde düşünüp, magazin basına girecek türdeki gazete ve dergileri saptadım ve onların yayınlarını incelemek yolunu seçtim. Böylece magazin basınının özelliklerini belirlemek mümkün oldu. Bir de magazin'in sözlük anlamına bakınca yazının çerçevesi çizildi.

Türkçe Sözlük'te magazin kelimesinin karşısında «resimli dergi» -«çoğunluğu ilgilendirecek çeşitli konulardan söz eden bol resimli dergi» diye yazıyor. İngilizce ve Fransızca sözlükler de bu ingilizce kelime için resimli dergi tanımını kullanıyor. Gördüm ve anladım ki ülkemizde herhangi bir basın organını tümüyle magazin saymak mümkün değil. O nedenle magazin basını yerine magazin sayfaları deyimini kullanmak daha doğru olacak.

Neler giriyor bu tanıma? Bir kez bütün gazetelerin gündelik ya da Pazar eklerini bu tanımın kapsamı içine almak gerekiyor. Sonra en ciddî sayfalarda, çok ciddî haberlerin yanında magazin haber bulmak da mümkün. Çoğu zaman magazinle boyalı basını ayıran sınırı kesinlikle çizemiyor insan. Öylesine birbirine geçmiş ikisi.

Magazin sayılabilecek yazı ve haberlere baktığımda gözüme çarpan ilk özellik ne oldu biliyor musunuz? Ciddî şeyleri ciddiyetten uzaklaştırmak kadar, soytarılık görünümü altında ciddî şeylerin de yapılmakta olduğu. Sonra masa başı gazetecilik yapmanın da bir bakıma magazin yapmak olduğu.

Sorunların derinine inmeyen, yüzeyde kalan türde bir gazetecilik olduğunu gördüm magazinin, okuyup inceledikçe. Havadan sudan konularla hoşca vakit geçirten, okuyanlara kaderciliği, bireyselliği aşılayan, güzel günler ve parlak bir gelecek umudunu hep ayakta tutan ve dolayısiyle insanları rahatlatan bir ilaç. Uyku haplarının bir değişik çeşidi.

İnsanları rahatlatmanın yolları nedir? Onları sorunlardan uzak tutmak. Peki bu nasıl olur? Olayların özünü, nedenini ya da sonucunu bırakıp, en

kolay, en çarpıcı, en renkli yanlarını vermekle. Bir de bunu aynı biçim de nitelikteki fotoğraflarla süslediniz mi, her şey tamamdır. Doğaldır ki bu haberlerin verilişi de çok önemli. Manşetiyle, üst ve alt başlıklarıyla, spotları ve ara başlıklarıyla, fotoğrafları ve fotoğraf altlarıyla çarpıcı ve renkli olmasına özen gösterilir. Bu saydığım unsurlar daima, anlatılmak istenen olayın metninden daha fazla yer kaplar.

İnsanların, hele de öğretimsiz - eğitimsiz bırakılmış, yazgı çemberini kıramamış, o çember içinde

dolanıp duran insanların tek umudu, geleceklerinde güzel şeyler olacağını düşünüp, bunu beklemektir. Bunu ne verir insanlara? Fallar. Magazin sayfalarının değişmez malzemesidir fallar. Tabii, insanların birkaç dakikalığına bile olsa rahatlamasının da yolu. Fala kendini kaptırmış insanları uzunca bir süre izledim. Burcunun karşısındaki bilimsel (!) kehanetleri okuduklarında yüzleri aydınlanıveriyordu. Oysa hiçbir falda onları karamsarlığa itecek satırlar yoktu zaten, varsa bile koşula bağlıydı ve onlar da bunun farkında değildi. «Şöyle şöyle yaparsanız, sevdiğinizi elinizden kaçırırsınız ya da parasız kalabilirsiniz» vb.. Bu ne demek oluyor okuyan için? «Şöyle şöyle davranmadığım takdirde sevdiğimi elimden kaçırmam, ya da parasız kalmam.» Sonuç? Yüzlere vuran aydınlık. Falkolikler, o köşelerdeki yazıların periyodik biçimde burç değiştirdiğini, belli bir süre sonra yine kendi burçlarındaki yere oturduğunu ya farketmez, ya da farketmek istemezler. Zaten fal sütunlarının yazarları da insanların bu aymazığından yararlanırlar. Bir yılını, gazetelerin yılbaşına yakın günlerde verdikleri «yeni yıl fallarıyla» belirlemeğe çalışan insanların olduğu bir toplumda fal, elbette magazin sayfalarının vazgeçilmez malzemesi olacaktır.

Magazin sayfalarının işlevi nedir? Gittikçe daha çok bunalan, aşağılanan, ezilen, ekonominin kendine yansıyan dar boğazında çırpınıp duran insana «renkli dünyalar sunabilme». Dikkat ederseniz görürsünüz ki, bu sayfalarda işlenen şey, tüm fakir kızlar için Kaf Dağı'nın ardındaki Şehzade'nin «gelecekte bir gün» karşılarına dikiliverecegi.. Ya da fakir delikanlılar için Peri Padişahı'nın kızının teller - tüller - pullar içinde «haydi gel bana» deyivereceği umudunu canlı tutmak. Oysa masallardaki Şehzadeler, Peri padişahlarının kızları günümüzde, fabrikatörlerin, sanayicilerin, iş adamlarının kızlarına, ya da doğrudan kendilerine dönüşmüştür ve onlar da haklı olarak «dengi dengine» biriyle paylaşmak isterler yaşamlarını.

Okuyucu köşeleri de çok ilginç magazin sayfalarında. Ve iyi de bir malzeme doğrusu. Anasından babasından anlayış ve ilgi görmeyen, çevresiyle ilişkisi kapuk, ya da bu ilişkiyi zaten hiç kuramamış, geleneklerin ve çevre koşullarının baskısında ezilip bunalan genç insanlar.. Sevgilisi tarafından terkedilmiş ve bu nedenle de dünyası kararmış kız ya da oğlan, tek yanlı, ya da umutsuz bir aşkın pençesinde kıvrananlar.. Sevdiğine açılamayıp sevgisini anlatamayanlar.. Kaynanasından, kocasından, çevresinden şikâyetçi kadınlar, (az sayıda da olsa erkekler)... Ve de özellikle cinsel sorunların karanlığında dolanıp - kıvrananlar, cinsel bilgisiz - bilinçsizler, cinsel açlar, cinsel doyumsuzlar.. Okuyucu köşelerine gönderdikleri hemen bir örnek dertlerine sorunlarına bir örnek yanıtları alır ve bunlarla oyalanmaya, yönünü çizmeye, tutum ve davranışını belirlemeye çalışırlar. Derine inmekten, araştırmaktan, bilimsel çözümlerden uzak değerlendirmeleri içeren yanıtlarla mektup sahipleri hoşnut edilmeğe çalışılır, öğüt verilir. Çoğu kez de sevgi dolu, sevecenlik dolu bir anlatım ve içtenlikle - laubaliliğin sınırında oynayan bir seslenişle doludur yanıtlar. «A benim tatlı yavrucuğum, güzel kızım. Seni sevmeyen, senin değerini anlamayan delikanlı için neden yanarsın böyle sevgili yavrum? O seni bırakmışsa, sen onu dünden bırakırsın evlatçığım.» vb..

Magazin yazarlarına göre yurdumuza gelen her yabancı kadın Türk erkeklerine hayrandır. Turistik kıyı kentlerinde ya da daha küçük yerleşim birimlerinde esmer, pos bıyıklı erkekler, özellikle de bunlardan biri, birkaçı bu yabancı turistlerin hepsini elden geçirir ve Türk erkeklerinin erkekliğini gösterir, kanıtlar. Bir de o delikanlının tüm kadınlara meydan okuyan bir fotoğrafını bastınız mı tamam artık. Ya da bunun aksi. Gelen her yabancı erkek, Türk kadınlarının gözlerine baktığında erir gider. Kadın erkek tüm turistler bir örnek konuşurlar. «Var ben sevmek sizi, var ben sevmek buraları.. Sevdim şiş kebap, raki..» Artık birçok delikanlının gönlünde yatan turistik yerleşim yerlerinden birinde «Türk Herkülü, kızların ise kapıp kaçırılacak bir «Türk Venüsü» olmak..

Ünlü kişi olmak, hele ünlü ve zengin bir kişi olmak hemen tüm insanların hayallerini süsler. İşte bu da, doyumsuz kızlar ve delikanlılar için hep canlı tutulması gereken bir umuttur. Şimdilerde her kız bir Türkân Şoray, her delikanlı bir İbrahim Tatlıses olmanın parlak düşünü görüyor. Bu umut neyle beslenir magazin sayfalarında? Başına devlet kuşu konan şarkıcıların, film yıldızlarının çoğu düzmece yaşam öyküleriyle. Okuyana «neden ben de olamıyacakmışım ki» dedirten cinsten öykülerle.. Yoksul geçen bir çocukluk... Özverili anne. Ve ailesini geçindirmek zorunda bir abla ya da ağabey. O nedenle böylesi ünlülerin mutfaklarından yatak odalarına, otomobillerinden iç çamaşırlarına kadar tüm varlıklarını bu sayfalarda rengârenk sergilenmiş görürsünüz.

Son yılların yaygın modası fotoroman da artık magazinin en değerli besini durumuna geldi. Yaşlı gözleri bir çağlayana dönüştüren, en acıklısından yerli - yabancı fotoromanlar, kurulduklari magazin sayfalarının baş köşelerinde Yeşilçam'ın kötü filmlerinin işlevini yerine getiriyor.

Tüm bu yazdıklarımda amaç, gördüm ki gönlü hoş kafayı boş tutmak. Peki bunu yapanlar her zaman yalnızca kötü niyetli bir davranış içinde midirler? Yooo, bunlardan bir bölümü yaptıklarının farkında bile değiller. Genel okuyucu kitlesinin düzeyine indiklerini, böylece de onlara hizmet ettiklerini bile düşünenler var içlerinde. Ne var ki, tüm bunlara karşın magazini basının deva bulunmaz hastalığı diye nitelemek istiyorum. Ve de ne yazık ki «prim getirdiği için özendirilen bir şey» diye..

inceleme

Gazete Üslûbu ve "Kederde ve Kıvançta Birlik"

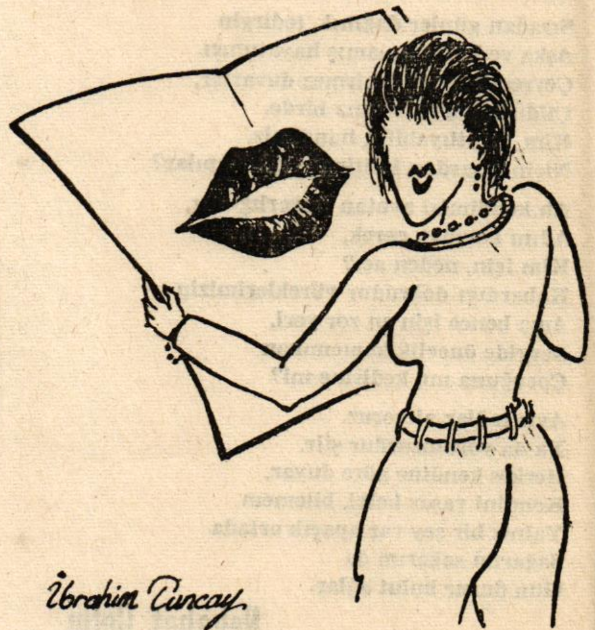
Sargut Şölçün

Geleneksel anlayışa göre, ciddî bir günlük gazete, herşeyden önce nesnel gerçekliği yansıtacak biçimde «haber» vermek ve uyanık bir kamu oyu yaratacak biçimde «düşünce» sunmak zorundadır. Gerçi, kitle iletişim araçları teknolojisinde son yirmi yılda yaşanan hızlı gelişmeler, günlük basının haber ve düşünce üretme boyutlarını görece olarak küçültmüş ve bu alanlarda işlev sahibi olma imkânlarını daraltmıştır; buna rağmen, zamanında ve sağlıklı enformasyonla beslenmiş, kendisine eleştirici bir perspektif gösterilmiş okur kitlesinin hâlâ büyük önem taşıdığı açıktır. Kaldı ki, bunun tersi de geçerliliğini korumaktadır. Gerçek olmayan haber sunma ve belli yöntemlerle okurun düşünce potansiyelini istenildiği yönde oluşturma gibi imkânlar açısından da günlük basının işlevsel bir rolü vardır. İçinde yaşadığımız dönemde televizyonun tartışma götürmeyen etkinliğine rağmen, (hatta gelişmiş ülkenin sahip olabileceği imkanlardan uzak bir toplum özelliği taşımamıza rağmen), günlük basının, yazılı enformasyon kaynaklarının, kitle önünde «kendi - iddia»sından vazgeçmediği ve manipulasyon gücünü sürekli ayakta tutabildiği (Türkiye'deki günlük gazetelerin tiraj skalası gözönüne getirildiğinde) anlaşılmaktadır.

Günlük gazetenin asal görev alanları açısından (yâni haber ve düşünce üretip sunma) kullanılan dilde iki ayrı üslûbun geliştirildiğini biliyoruz. Haber üslûbu ve düşünce üslûbu. Haber üslûbu; nesnel, olay üstünde yoğunlaştırılmış, açık ve anlaşılır, merak uyandırıp kendini sonuna kadar okutan özellikler taşır. Ne, kim, nerede, ne zaman, niçin gibi sorulara cevap verir biçimde düzenlenir. Düşünce üslûbu ise, öncelikle belli bir düşünceyi oluşturmak, onu mümkün olduğu kadar geniş bir kitleye maletmek kaygılarından yola çıkar. Yaşanılan gerçekliği, onun politik, toplumsal, psişik ve ekonomik anlamları açısından yorumlayarak değerlendirir. Her iki üslûbun ortak bir yanı vardır; okurda belli bir **gerilim** yaratırlar, bu gerilimi özellikle amaçlamışlardır. Oysa, günlük gazete okurunun «dengeli bir gerilim ortamın»da bulunması gerekmektedir. Bu dengeyi sağlayacak olan unsur, onu bir anlamda sorunların ortasından kıyısına (ya da dışına) çekebilecek bir bölümdür. (1) Bu bölümün de, yerine getirmesi gereken görev açısından, kendine özgü bir üslûbu vardır. Genel olarak «magazin» diye adlandırılan bu «denge unsuru», okurun karşısına bir sohbet havasında ve «eğlendirici» özellikler taşıyarak rahatlatıcı bir üslûpla çıkar. Elbette ki, kamu oyu oluşturma durumunda olan bir günlük gazete için, her üç üslûbun kullanılması arasında yakın bir ilişki ve (çoğu kez) bir bütünlük vardır.

Bir gazetenin dilini değerlendirirken üç açıdan yaklaşma imkânımız oluyor: Gerçekliğe yönelik değerlendirme, estetik açıdan değerlendirme ve amaç ve yarar arasındaki farkı anlamaya yönelik değerlendirme. (2) Aynı değerlendirmeleri üslûp açısından yapmak, zaten farklı bir çalışma olmuyor. Ayrıca, gazetenin herhangi bir sayfasının değerlendirilmesi, o sayfada uygulanan iletişim yollarının hem biçim hem de içerik bakımından yargılanması anlamına geliyor. Bu yargılama sırasında bakış açısının niteliğine göre, gazete sayfasının sosyoloji, edebiyat bilimi, dil bilimi, fotoğraf sanatı gibi çalışma alanlarının özel ölçütleri ışığında incelenmesi mümkün.

Burada yapacağım küçük bir analiz denemesi sırasında, soruna edebiyat ve dil biliminin sağlayabileceği perspektifleri kullanarak yaklaşmaya çalışacağım. Elimdeki malzeme, Hürriyet gazetesinin 9 ve

10 Mart 1983 tarihli nüshaları ve «Hürriyet'in kadın okuyucularına armağanı» olan Kelebek'in 21 Mart 1983 tarihli nüshası. Adı geçen nüshaların yalnızca birinci sayfalarını alıyorum.

«Günlük müstakil siyasî gazete» Hürriyet'in 9 Mart 1983 tarihli nüshasının birinci sayfası, tamamen Armutçuk'daki (Zonguldak) grizu patlamasının sonuçlarına ayrılmış. Siyah fonun egemen olduğu sayfada ilk göze çarpan, sarı renkte geçilen manşet: «Kara elmas şehitleri». Bu manşete (ki, sayfanın ortasında yeralıyor) gelinceye kadar, sayfanın yukarısından aşağıya doğru iki aşamadan geçiliyor: «Kan ağlıyoruz» ve «Grizu faciasında ölü sayısı 96'ya yükseldi». Sarı manşetin üstünde yeralan ve sayfayı enine doğru baştan başa kaplayan büyük fotoğrafın altındaki metnin başlığı «Arkadaşlarını Taşıyorlar»; sarı manşet, bu fotoğrafla altında yeralan iki fotoğraf arasında bir bağlantı oluşturuyor. Manşet üstündeki fotoğrafta, arkadaşlarının ölülerini madenden çıkaran işçileri görüyoruz. Manşet altındaki fotoğraflardan sol yanda bulunanında, omuzlarda taşınan ve Türk bayrağına sarılı tabutlar (ki, 50-60 kadar bayrağa sarılı tabut biraraya gelince kırmızı renk yoğunlaşıyor) görülüyor ve altındaki metnin başlığı «Dizi Dizi Tabutlar». Sağ yandaki fotoğrafta, maden- de yakınlarını kaybeden kadınların birbirlerine sarılarak ağlaştıkları an saptanmış; altındaki metnin başlığı «Acı Yumağı». Şimdi, sarı renkli manşetle birlikte bu üç fotoğrafın oluşturduğu «bütünlük»ü değerlendirdiğimizde, «Kara elmas şehitleri»nin merkezinde bulunduğu etkileyici bir kompozisyonla karşılaşıyoruz. Sayfanın sol üst köşesinde bulunan «Kan ağlıyoruz»un nedeni, böylece (görsel unsurun renkler ve fotoğraflarla ön plana çıkarıldığı) yoğun bir biçimde okura sunulmaktadır. Bütün bunların yansısı, sarı manşetin, yâni «Kara elmas şehitleri»nin taşıdığı işlevin üzerinde düşünmek gerekiyor. «Kömür» yerine «kara elmas», «ölüler» ya da «kurbanlar» yerine, «şehitler» denmesinin nedenleri olmalı. Ya da «kara elmas» ve «şehitler» kelimeleriyle birlikte kurulan manşetin okur üzerinde yaptığı etkinin değerlendirilmesi mümkün olmalı. Örneğin, «kömür» yerine «kara elmas» deniyor ve bir «söyleyiş güzelleştirmesi»ne (euphémisme) yolaçılıyor. «Şehitler»le de, (bir yandan söyleyiş güzelleştirilirken, anlamın güçlendirildiğini görüyoruz. Bu bağlam içinde «kara elmas», uğruna «şehit olunacak» (dikkat edelim «kurban olunacak» değil) bir amaç olarak beliriyor. Ayrıca, «şehit» kelimesinin sol alt yandaki fotoğrafla da (ki, burada Türk bayrağına sarılı «Dizi Dizi Tabut» görmüştük ve ancak «şehitler» bayrağa sarılı tabutlarda taşınır) bir bütünlük oluşturduğu ortadadır. Manşet «Kara elmas kurbanları» olsaydı, «kurban»la bayrağa sarılı tabutlar bir «uyum» sağlayamayacak ve eleştirici bir içerik ön plana çıkacaktı. «Kara elmas şehitleri» olarak atılan manşet, bu durumda yaşanan gerçekliğin (burada, 101 işçinin ölümüne neden olan grizu patlamasının) belli bir haklılık («legitim» olma) taşıdığını ifade etmektedir. Söz konusu manşet ve gazetenin birinci sayfasında sunulan kompozisyonun tümü, içerdiği irrasyonel ve mitolojik (buna milliyetçiliği de katabiliriz) unsurlarla okurda kaderci eğilimlerin uyanmasına neden olabilecek tarzda hazırlanmıştır.

«Günlük müstakil siyasî gazete» Hürriyet'in 10 Mart 1983 tarihli nüshasında birinci sayfanın üçte ikisi yine Armutçuk olayına ayrılmış. Mavi zemin üstünde kırmızı ve siyah renklerle verilen «Hürriyet; okurlarını Kara Elmas Şehitleri'nin ailelerine yardıma çağırıyor» cümlesi altında daha büyük puntolarla «Büyük acıya ortak olalım» başlığı dikkati çekiyor. Birincisi: Bir gün önceki nüshada merkezî bir rol üstlenmiş olan «Kara Elmas Şehitleri», bu nüshada tekrar edilerek yerleşik bir kavram durumuna sokulmak isteniyor. İkincisi: «Büyük acıya ortak olalım», renkli bir fotoğrafla tamamlanmış. Ön planda bir çocuğa sarılmış durumda ağlayan bir kadını gösteren bu fotoğrafın altındaki metnin başlığı «Onlar için». Fotoğrafın altındaki metin ilginç: «Toprağın 500 metre altında, grizu cehenneminde can veren yiğit Anadolu çocukları, arkalarında gözleri yaşlı, bağırları yanık genç kadınlar, yetim evlatlar bıraktılar. Madenlerin korkusuz Mehmetleri, yaşam kavgasının son perdesinde ruhlarını teslim ederken geride kalan kadınlarını, babasız büyüyecek yavru-

Sıradan Günlerin Şiiri

Çok şey var anımsanacak,
Biriktire biriktire taşıdığımız
Issız bir yolda yürürken,
Eski resimlere bakarken yeniden
Birdenbire gözgöze geliriz
Kapkara gözleriyle çocukların
Ki, şimdi evlerinde yoklar.

Sıradan günler dağınık, tedirgin
Aşka ve küfre bulamış hayatımızı.
Çevremizde ses geçirmez duvarlar,
Çıldırtan sorularımız birde.
Kim yanıtlıyabilir, hangimiz,
Niçin dışardan kilitlenir bazı kapılar?

Ah kendimizi avutan duyarlığımız,
Adını koymak gerek,
Kim için, neden acı?
Kabardığı doğrudur yüreklerimizin
Ama bence işin en zor yeri,
Sevgide öncelik kapıcımızın
Çocuğuna mı, kedisine mi?

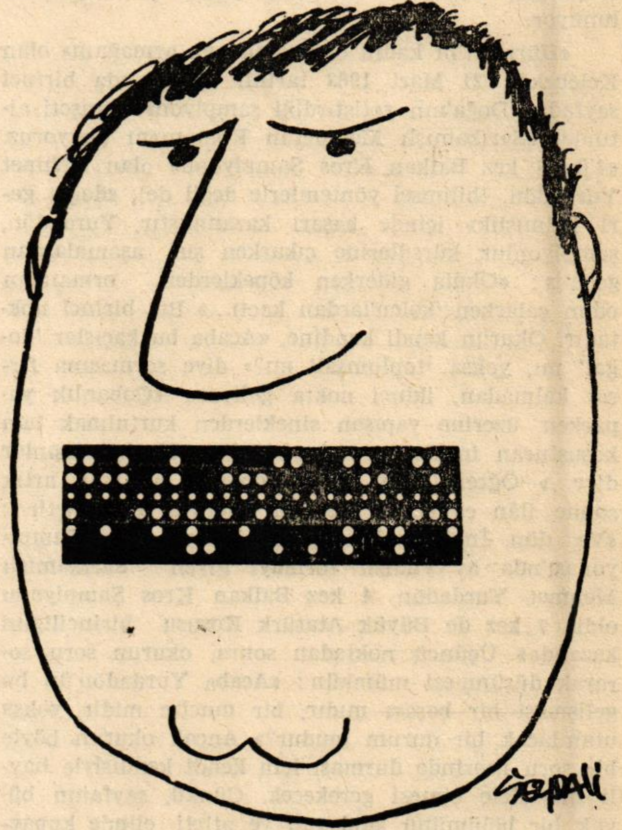
Ayrı tadlar alıyoruz,
Ya da yorumsuzdur şiir.
Herkes kendine göre duyar,
Kendini yaşar belki, bilemem.
Yalnız bir şey var apaçık ortada
Sağarım sağarım da
Gün durur bulut ağlar.

Nebahat Çetin

larını düşünüyorlardı. Yardımlarınız, işte biri kucağında, biri karnında, dönülmez yola düşen kocası Yusuf Uyar için gözyaşı döken, Anadolu'nun bu yiğit, bu yoksul annesi Melahat Uyar gibi, her bir acılı aile için bir umut ışığı olacaktır. Yarınlarından habersiz, saf, temiz evlatların kara alın yazılarını, bir ölçüde ağartacaktır...» «Ortak olma» tablosunu tamamlayan bir üçüncü unsurdan da söz etmek gerekiyor. Adı geçen fotoğrafın karşı yanında «Kampanya'yı 10 milyon 250 bin lira ile açıyoruz» başlığı altında bir liste görüyoruz. Açık taba rengi bir zemin üstünde «Hürriyet Vakfı»nın, «Hürriyet Holding ve Hür Holding çalışanları»nın, «Hürriyet Çocuk Kulübü»nün bulunduğu yardımların miktarını öğreniyoruz. Aynı zeminde, Hürriyet Holding ve Hür Holding, hangi kuruluşlardan oluştuklarını bildiren bir ikinci listeyle kendilerini tanıtıyorlar. Taba rengi zeminin dışında «Hürriyet» imzalı olan ve «Hürriyet okurları»na yönelen bir «çağrı»yla karşılaşıyoruz.

Karşımızda yeni bir kompozisyon var, ama burada bir «merkez»den söz etmek zor. Yalnız, «Büyük acıya ortak olalım» başlığı (bu «ortaklık» üzerinde dikkatlice düşünmek gerekiyor), «Kampanya» listesi ve «çocuğuna sarılmış anne» fotoğrafı, «Hürriyet» imzalı «çağrı»yı sarıyor, çerçeveliyor.

Yukarda değindiğim fotoğraf metnine dönelim. Metinde herşeyden önce göze batan özellik, sıfatların çok sık kullanılmış olması: «yiğit Anadolu çocukları», «gözleri yaşlı, bağırları yanık genç kadınlar», «yetim evlatlar», «korkusuz Mehmetler», «Anadolu'nun bu yiğit, bu yoksul annesi», «saf, temiz evlatlar». Bilindiği gibi, bir cümlede sıfatların görevi, fiillerin ve isimlerin «daha yakından» belirlenmesine yardımcı olmaktır. Dolayısıyla burada kullanılan sıfatları, metinde geçen isimlerle ve fiillerle birlikte ele almak gerekiyor. «Ölmek» yerine: «can vermek», «ruhu teslim etmek», «dönülmez yola düşmek», «ağlamak» yerine, «gözyaşı dökmek» fiilleri kullanılmış. Metnin tümünde «işçi» ismine rastlayamıyoruz; bunun yerine, «Anadolu çocukları» ve «madenlerin korkusuz Mehmetleri» tercih edilmiş. Bunların dışında, «grizu cehennemi», «yaşam kavgasının son perdesi», «evlatların kara alın yazıları» gibi tamlamalar; «çocuklar» yerine, «yavrular»ın ve «evlatlar»ın kullanılmış olması; «geride kalan kadınlar», «babasız büyüyecek yavrular» ve «yarınlarından habersiz evlatlar» dikkati çekmektedir. Görüldüğü gibi, «Onlar için» başlıklı fotoğraf altı yazısı, (gazetedeki haliyle) beş satırdan oluşmasına rağmen, dilin çeşitli imkânları kullanılarak, «sentimental» özelliğin çok ağır bastığı ve böylece yoğun olarak okurun duygu dünyasını hedefleyen bir metin durumuna sokulmuştur. Ölen işçiler birer «kahraman», karıları «acılı» ve «yoksul», ama yine de «kahraman», çocukları da «kara alın yazılı» olarak sunulmaktadır. Fotoğraftaki «anne»nin kucağındaki çocuğun kendi çocuğu olduğu ve bir de «karnında» çocuk taşıdığı belirtilmek istenmiştir; «istenmiştir» diyorum, çünkü kucağında ve karnında ne olduğu (belki de aceleden) yazılmamış ve cümle eksik bırakılmıştır: «Yardımlarınız, işte bir kucağında, biri karnında,...» Okur annenin kucağında çocuk bulunduğunu fotoğrafta görse bile, kadının hâmile olup olmadığını anlayamayacaktır. Ancak, kendisinin merhamet duygularına böylesine yüklenen bir metin içinde, bu eksikliği büyük bir ihtimalle farketmeyecek; farketse bile, üzerinde durmayacaktır. Dikkati çeken bir nokta da şudur: (Ölümlere neden olan kazanın «toprağın 500 metre altında» yaşanmış olmasının dışında), metinde hiçbir nesnel enformasyon bulunmamasına rağmen, fotoğraftaki kadının ve ölen kocasının adı «Melahat» ve «Yusuf Uyar» olarak verilmiştir.

Sonuç olarak; abartmalar, duygusal ve soyut ifadeler, ve söyleyiş güzelleştirmeleri ile yüklü olan metin, inandırıcılık kaygısı içinde adıyla, soyadıyla iki somut isim içermektedir. Yaratılan mitolojik hava ve irrasyonellik, («grizu cehennemi», «yiğit ve korkusuz Mehmetler» -ki, bu arada «yoksulluk» da haklılık kazanmaktadır-, «dönülmez yola düşmek»), aslında somut ve rasyonel bir hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır: Okurun «Kampanya»ya katılarak «büyük acıya ortak olması». İfadelerde beliren dinî («ruhları teslim etmek») ve milliyetçi («yiğit Anadolulu») imajlar da bu yönde işlev görmektedir. Kısacası : Bu kaza, «kara alın yazısı»nın bir sonucudur, okur «acıya ortak olarak» bu «kara» rengi «bir ölçüde ağartacaktır». Söz konusu metnin «yanlış bilinçlendirme» gibi bir işlevi olduğu bellidir. Dikkat edelim,

para verip yardım eden okur yanlış bilinçlenmiş olmuyor, «kara alın yazısı»na inanan ve bu kadercilik anlayışı içinde yardıma çağrılan okur, yanlış bilinçlendirmenin etkisinde kalıyor. Bu bağlam içinde «ortak olmak» acıya değil, «Kampanya'ya ortak olmak»a dönüşüyor. Nesnel tavır takınımaya ve «facia» ya eleştirici bir gözle bakarak nedenlerini aramaya fırsat tanınmıyor. Dolayısıyla, «acıya ortak olmak», bu «Kampanya»yı açan gazetenin öncülüğünde bir «topluluk oluşturmak» anlamına geliyor. Anlaşıldığı kadarıyla, Hürriyet'in adı geçen her iki nüshasındaki birinci sayfalarda, fotoğrafların altındaki metinlerle manşetler arasında yakın bir ilişki bulunuyor.

«Hürriyet'in kadın okuyucularına armağanı» olan Kelebek'in 21 Mart 1983 tarihli nüshasında birinci sayfada «Doğa'nın yetiştirdiği şampiyon» manşeti altında, «Sarıkamışlı Mehmet'in Romanı»nı okuyoruz. «4'üncü kez Balkan Kros Şampiyonu» olan Mehmet Yurdadön, (bilimsel yöntemlerle değil de), «doğal geri kalmışlık» içinde başarı kazanmıştır. Yurdadön, şampiyonluk kürsülerine çıkarken şu aşamalardan geçmiş: «Okula giderken köpeklerden, ormandan odun çalarken 'kolcu'lardan kaçtı...» Bu, birinci noktadır. Okurun kendi kendine, «Acaba bu kaçışlar 'doğal' mı, yoksa 'toplumsal' mı?» diye sormasına fırsat kalmadan, ikinci nokta geliyor: «Çobanlık yaparken, üzerine yapışan sineklerden kurtulmak için koşuşturan ineklerin peşine düştü... Kaybolmasınlar diye...» Öğrenciliğin yerini çobanlık almıştır, artık sonuç ilân edilebilir, üçüncü noktaya gelinmiştir : «Ve, dün İngiltere'de yapılan Dünya Kros Şampiyonası'nda ay - yıldızlı formayı giyen Sarıkamışlı Mehmet Yurdadön, 4 kez Balkan Kros Şampiyonu oldu, 7 kez de Büyük Atatürk Koşusu birinciliğini kazandı.» Üçüncü noktadan sonra, okurun soru sorarak düşünmesi mümkün: «Acaba Yurdadön'ün bu gelişmesi bir başarı mıdır, bir mucize midir, yoksa utanılacak bir durum mudur?» Ancak okurun böyle bir soru üzerinde durması için kendi kendisiyle hayli mücadele etmesi gerekecek. Çünkü, sayfanın büyük bir bölümünü kaplayan ve atleti, elinde kupayla halkı selâmlarken gösteren fotoğrafın içinde, «Gurur Tablosu» başlığı altında şunları okuyoruz: «Ve Yurdadön, 4'üncü kez Balkan Kros Şampiyonası'nın şeref kürsüsünde... Tüm rakiplerine fark atıp, kendi ülkesinin başkenti Ankara'da Türk'ün gururunu göklere çıkartarak erişilmesi güç bir başarının sahibi olan Yurdadön'ün büyük başarısı...» Metin dikkatlice okunduğunda, şu noktalar özellik kazanıyor: Birincisi, «başarının sahibi olan Yurdadön'ün büyük başarısı» gibi bozuk bir Türkçe kullanılmış. İkincisi «fark atmak» gibi bir argo deyiş tercih edilmiş. Üçüncüsü, «kendi ülkesinin başkenti Ankara» ve «Türk'ün gururunu göklere çıkarmak» gibi milliyetçi unsurların önem kazandığı, mitolojik ifadeler var. Bu metinde eksik olan din unsuru da, büyük fotoğrafın sol alt köşesine sıkıştırılan küçük bir fotoğrafla eklenmiş oluyor. Ellerini dua eder biçimde yukarı kaldırmış bir ihtiyar görülüyor fotoğrafta. Alt yazıdan anlaşıldığına göre bu ihtiyar, Yurdadön'ün babasıdır ve kendisinin başarılarında, «babasının dualarının manevi yönden büyük rolü vardır».

Okurun gözüne, Yurdadön'ün büyük fotoğrafının sağ yanında, yukardan aşağıya doğru sıralanmış dört küçük fotoğraf da göze çarpıyor. Birincisinin alt yazısına göre atlet, «Tüm rakiplerinden önde koşmuştu», «İpi tek başına göğüslerken, en yakın rakibi kendisinden fersah fersah uzaklardaydı». İlk cümledeki bozuk Türkçe ile, ikinci cümledeki, ne anlama geldiği pek anlaşılmayan «fersah fersah», okurun ilk okuyuşta farkedemeyeceği özellikler. İkinci fotoğraf, atletin çocukluk günlerinden kalma bir aile tablosunu gösteriyor ve alt yazısının başlığına göre, okura «Hey gidi günler hey» dedirtiyor. Yurdadön, üçüncü ve dördüncü fotoğraflarda nişanlısıyla birlikte görülüyor, onunla dans ediyor, masada birlikte oturup yemek yiyor. Atlet, nişanlısıyla «mutluluk dansı» ederek birlikte «mutlu geleceklerinden söz ediyor» ve masa başındayken de «Yanında, hayatını birleştirmeye karar verdiği, çok sevdiği nişanlısı Lale olduğu halde başarının, mutluluğun tadına vardığının resmi» çekilmiştir. Anlaşılıyor ki, sözünü ettiği «mutlu gelecek», nişanlısıyla («evlenmesi» değil de) «hayatını birleştirmesi» oluyor. Görüldüğü gibi, Yurdadön de («hikayelere, romanlara ve hatta hatta filmlere konu olabilecek cinsten bir yaşantı»ya sahip olmasına rağmen) bizlerden biridir, çocukluğunda elma yerken fotoğraf çektirmiştir (ikinci küçük fotoğraf), şimdilik nişanlıdır, ama «başarısında önemli bir paya sahip olan nişanlısı ile» (üçüncü küçük fotoğraf) evlenecektir. Önce mitolojik boyutlar kazandırılarak yüceltilen atlet, özel hayatıyla birlikte «vasat bir yurttaş» durumuna sokulmaktadır.

Sözü edilen fotoğrafları izleyen okur, sayfanın ortasında yer alan büyük fotoğrafın sol yanındaki sütuna geçecektir. Burada gerek gazetecinin kaleminden gerekse Yurdadön'ün ağzından atletin «roman»ı («hayat hikayesi» değil) yazılmıştır. Yurdadön, kaç yaşında olduğunu tam olarak söyleyecek durumda değildir: «Vallahi bilmiyorum kaç yaşındayım..» Küçükken «8 kardeşe bir yatak» ancak düşermiş, «Bakın bu konudaki bir anısını da nasıl anlatıyor Mehmet». Bakıyor okur, atletin anısını «nasıl anlattığına», olağanüstü bir anlatım bekliyor: «8 kardeş girdikyatağa... En küçük kardeşim Aysel henüz doğmamıştı. İsmail bir, Metin de iki yaşında idi.. Sabah biz büyükler hep beraber kalktık ve okula gittik... Anam, öğlene doğru bakmış ki, Metin ortalıkta yok. İsmail'e sormuş, o da yatağı göstermiş. Gitmiş, açmış yorganı Metin yatıyor, yatakta... Kalksın, yemek yesin demiş ve uyandırmak istemiş. Dürtmüş dürtmüş uyanmamış Metin... Yaklaşmış nefesini dinlemiş, bakmış nefes almıyor. Ölmüş meğersem Metin.» İşte böyle anlatıyor atlet «bir anısını». Ve «olağanüstülük» anlatımda değil sonuçta olduğundan, «olağan» hâle geliyor. Ve böyle yazılıyor Yurdadön'ün «roman»ı. Tabiî «roman» (bu edebî tür aracılığıyla sunulan boyuta dikkat edelim) böyle yazılınca ve «mutluluk anları»yla süslenince, Yurdadön'ün çobanlığı, atletiz-

mi orman kolcularının önünde kaçarken öğrenmesi ve kardeşinin ölümü «doğal bir haklılık» kazanmış oluyor. Ancak sonunda «birlik olma» ve «topluluk oluşturma», yoksulluğa rağmen, geri kalmışlığa rağmen, yine de ulaşılması gereken bir hedef olarak beliriyor: Yurdadön, İngiltere'deki dünya kros şampiyonasında da «ay-yıldızlı forma»yı giyiyor, «Türk atletizminin varlığını dünyaya duyurabilmek için». Okur, böyle ulusal bir görev yüklenmiş atletin arkasında — ama, aslında nesnelliği geri plana iten, eleştirici düşünce oluşumuna fırsat vermeyen, bunların yerine irrasyonelizm ve kadercilik aşılayan gazetenin arkasında — «birlik ve beraberlik» oluşturmaya yöneltiliyor. Bu yöneltilme sırasında Yurdadön'ün babasına da iş düşüyor: Gazeteciye göre, «İ'ddialıyım... Hürriyet'in bu yılki dedeler yarışını kazanacağım' diyor Halit baba...» Okurun artık burada, «Acaba kazanacak mı?» diye sorması haksızlık olacaktır.

Adı geçen üç gazete sayfasının ortak bir amaç güttüğü anlaşılmaktadır: Hem «feci bir olay» hem de «mutlu bir olay», birlik olma, topluluk yaratma ideolojisini aşılamak için malzeme olarak kullanılmıştır. Haber olarak verilenler, nesnel gerçekliğe ters düşmemektedir, hem Armutçuk'taki grizu patlaması sonucu işçiler ölmüştür hem de Yurdadön, Balkanlar'ın şampiyonu olmuştur. Oysa, kullanılan üslûp sayesinde okurun bilinçaltı rehin alınmak istenmiştir. Düşünmeyi, eleştirici bakış açısı geliştirmeyi böylesine engellemenin karşılığı «zor kullanmak» ya da «düşünsel terör uygulamak» diye formüle edilmiştir. (3) Okur, sormaya, bilmek istemeye, eleştirmeye değil de inanmaya, güvenmeye çağrılmaktadır. Asal toplumsal çelişkiler, ikincil sorunların ön plana çıkarılmasıyla saklanmaktadır. Bunu uygularken, merak uyandıran, gerilim yaratan bir üslubun kullanılmasına, dilin zahmetsizce anlaşılabilecek kolaylıkta olmasına özelikle dikkat edilmektedir. Üslûbun gerilim yaratması mitolojik, dinî ve milliyetçi unsurlarla sağlanırken, anlaşılır olmak günlük konuşma dilinin tercih edilmesiyle kazanılmak istenmektedir.

Yanlış bilinçlendirilen okur, birbirine benzemek isteyecektir, yoksa «topluluk dışı» kalacak ve **korkacaktır.** Kaldı ki, «korku» da, yine «halk birliği» yaratmak isteyen gazete tarafından yapay olarak üretilmektedir. Ancak, okur gazeteyi kendi gazetesi olarak görürse, korku karşısında gazetesine, yâni, yine korkuyu yaratan mekanizmaya sığınacaktır. («Public relations») Çünkü gazetesi, onun küçük günlük dertleriyle yakından ilgilenmekte, kişisel bir dil kullanmakta, dedikoduya, modaya, futbola ve basketbola bol bol yer vermekte ve bir güven sağlamaktadır. Bu özellikler, gerilim içindeki okur için çok önemli birer rahatlama kaynağıdır. Kısacası, okur kendisini korkutan gazeteyle özdeşleştirerek bu rahatlamaya ulaşacağı inancındadır. Acılar, felâketler, vahşilikler, gazeteyle okur arasındaki yakınlaşmayı, özdeşleşmeyi kolaylaştırmaktadır. (4) Okur ve gazetesi, bir «birlik» oluşturduktan sonra, kendi dışındakilere karşı «ortak sertlik» uygulayarak, onlardan ortak olarak «nefret ederek», birbirlerine daha da yaklaşırlar. Kollektif özdeşleşmeyle, bireysel korku yenilmektedir. (Çocuk ve kadın kulüplerini, dağıtılan ödülleri, kampanyaları, yarışmaları, piyangoları hatırlayalım.) Bu çerçeve içinde, kullanılan mitlerin, irrasyonel düşünce tarzının, dinî ve milliyetçi duyguların amacı birdir: Yanlış bilinçlendirme.

Hürriyet'in 9 Mart 1983 tarihli nüshası 738.793 adet basılmıştır. Bu, Türkiye ölçütlerine göre önemli bir rakamdır. O zaman şöyle bir soru geliyor akla: Geniş kitleler istediği için mi, Hürriyet böyledir, yoksa Hürriyet böyle olduğu için mi geniş kitlelerde ilgi uyandırmaktadır? Bunun cevabını ararken Brecht'in bir parabolünden yararlanmak mümkün: «Bay Keuner, gazetelere karşı mücadele eden Bay Wirr'e rastlar. 'Ben, gazetelerin büyük bir düşmanıyım', der Bay Wirr, 'hiçbir gazete istemiyorum'. Bay Keuner de der ki: 'Ben, gazetelerin daha büyük bir düşmanıyım: Ben başka gazeteler istiyorum.'» Başka gazeteler istemek, başka halk istemek anlamına gelir mi? Başka halk istemek demek, nesnel koşulları hiçe saymak mı? Ya da bu ilişkileri, birbirlerini karşılıklı etkileyen ve bir oluşum sürecinin belirleyici unsurlarını yansıtan bir «bütün» olarak değerlendirmek daha mı kolaydır? Sorular çoğaltılabilir.

(1) Bkz. Ekkehart Mittelberg: Sprache in der Boulevardpresse. Stuttgart 1970.
(2) Bkz. A.g.y.,
(3) Bkz. Günter Wallraff: Der Aufmacher. Der Mann, der bei Bild Hans Esser war. Köln 1977.
(4) Dieter Duhm: Angst im Kapitalismus. Lampertheim 1977 (14. Baskı).

Şapkamdaki Leyla

Bir yudumluk çay geldi sabah
vapurunda ellerim uykudayken
Şapkamdaki Leyla fena sızlıyordu
Bir külçe altın istiyordu
O zamanların ahmetleri Sultanahmet
otellerinde garsonluk yapıyordu
Bense her kuşluk vakti kuşlara yem atıyordum
Gazeteler peynir ekmek gibi satılmıyordu
Terimi Haliç'e boşaltıyordum bu yüzden
Moralim hayli bozuktu
Elbiselerim yıkanmıyordu inadına

Mahmuzladım Anadolu Hisarı'ndan
düşüncelerimi
hoşgeldin eski halim diye başlayan bir şarkıya
Şapkam yoktu
Leyla'ysa kaçmıştı besbelli o mel'un şapkalıya

Vallahi hayretler olsun cânım efendim
Sucular bile geçmiyor şimdi musluklardan
Vaz/geçelim gel seninle denizden
tatsız keyfim
Bıktım bu nişabürek panayırdan

Oğuzhan Akay

inceleme

Köşe Taşı Yazılar

Veysel Çolak

Dünyanın neresinde olursa olsun, gazetelerin siyasi, toplumsal, düşünsel işlevi araştırıldığında ilk başvurulacak «köşe yazıları» (edebi fıkralar) dır. Değil mi ki, köşe yazıları tarihsel gelişimi içerisinde gazetelerin politikalarını yansıtmış, düşünsel etkinliğini hiç elden bırakmamaya çalışmıştır.

Namık Kemal «Kendimi vatan hizmetkârlığı için doğmuş bilenlerdenim. Bu görevi yerine getirmek için yazıdan başka bir araç bulunmadığından elim kalem tuttuğundan beri gazeteciliği seçtim.» (1) derken, üstlenilen görevin önemini koyuyordu ortaya. Bununla kalmayıp, Namık Kemal, hükümeti kontrol eden bir organ olarak görecektir gazeteleri. Hatta basını parlamento kadar önemli bulacaktır. Bu savlar demokrat bir basın için elbette bugün de doğruluğunu korumaktadır. Yüz elli iki yıllık serüveni içerisinde değerlendirdiğimizde, büyük çıkmazlar yaşamıştır gazeteciliğimiz: Abdülhamit'li yıllar, İttihat Ve Terakki baskısı, Takriri Sükûn kanunu, Sultan Aziz Dönemi, İstiklâl mahkemeleri, 1940'lı yıllar, D.P. tavrı...

Yanıtı Sen Olan

hep bunlar senin yüzünden
herşey
terimin yalazı
suyunu sevgisini unuttuğum ağaç
şu korsan gece
şu 'kuşluk güneşi'
hasat sonu devşirilen
her dizenin özü biçimi
iş arayanla emekli
raydan çıkan bir tiren
sövgü dövüş gözyaşı mutluluk
bu sınır ve sonsuzluk
yaşıyor olmak
canımın burgusu
her sorunun karşılığı
sen
herşey senin yüzünden

Duran Aydın

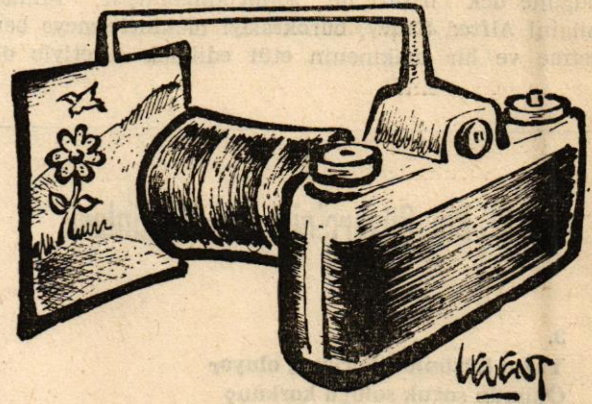
«Fikir suçu» kavramı da bu serüven içerisinde anlamını kazanıyor ve literatümüze giriyor. Bu noktadan yola çıkıp değerlendirdiğimizde «köşe yazıları» nın toplumsal yaşamdaki yerini daha bir aydınlatmak kolaylaşıyor. Çünkü ta baştan beri belirli çatışmaları içeren yazılar olarak «edebi fıkra»lar çıkıyor karşımıza önemleri de bu niteliklerinden kaynaklanıyor, etkinlikleri de, yerleşmiş ya da yerleştirilmek istenen yanlışlara karşı çıkılınca çatışmalar başlamıştır. Nedeni de sorunlarda, uyuşmazlıklarda aramak gerekiyor. İşte «uyuşmazlıklar»ın başladığı noktada «edebi fıkralar» devreye çoktan girmiş oluyor.

Köşe yazıları günceldir. Toplumu ilgilendiren «herşey»i konu edinebilir. Bu yazılarda söylenenler belgelenemez, ayrıntılardan uzak durulur savı türsel bir özelliktir diye geçerliliğini koruyor denilemez artık. Çünkü 1960'tan bu yana, köşe yazılarına belge girmiştir ve ayrıntılar ele alınıp işlenmektedir. Klasik tanımı içerisinde, fıkra yazarı, kendi düşünce ve görüşlerini, önermelerini yazar denilmektedir. Bu durumu ile genellemeler yapmaktan öte gidemediğini rahatça gözleyebiliriz. Ama şimdilerde aşılmıştır bu. Çünkü, fıkra yazarı bağlı olduğu dünya görüşünün sözcülüğünü yapar duruma varmıştır. Çelişen dünya görüşlerinin, ideolojik savaşımını bu yazılarda gözleyebiliriz. Bu aşamada, fıkralar seçenek koyan yazılardır. Toplumsal - siyasal - ekonomik uygulamaların yanında ya da karşısında yer alırken yapılan iş budur. Bu yazıların güncel olanla organik bağı; yaşanılanların yanlışlığına, toplumun geleceğine gölge düşürecek uygulamalara, genelin çıkarlarıyla çelişen anlayışlara karşı koyması ya da taraf olması ile belirginleşir. Bu nedenlerden ötürü, fıkra yazarı da bazı dayatmalarla karşı karşıya gelir. Geniş kültürel bir birikim zorunlu olur. Ekonomi, siyasal, felsefe, sosyoloji, mimari, tarih bilmeyi gerektirir. Değil mi ki toplumun sorunları bu noktalarda kendini göstermektedir. Eğer ekonomik işleyiş aksıyorsa, toplum bunun çilesini yaşıyorsa fıkra yazarı uyarıcılığını yerine getirebilmeli, oluşturacağı kamu oyu ile demokratik savaşımın örgütlenmesini sağlayabilmelidir. Bu işi başarabilmesi için de söyleceği «şey»ler doğru olmalıdır. Siyasa bilmelidir. Yöneten ve yönetilenlere bir aydın olarak katkısı olamaz yoksa. Felsefe bilmelidir. Çünkü, sağlıklı bir felsefi yaklaşımın sonucu doğru olan söylenebilecektir.

Bu söylediklerimin, anı ve güldürücü Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bektaşı fıkraları aktaran köşe yazarlarıyla bir ilgisi yok. Okuyucunun zekâ yaşını çok düşük bulup ilkel, düzeysiz yazılarla karşımıza çıkanlarla da ilgisi olamaz elbette. Okuma - yazma oranının yüzde beş olduğunu, çünkü okuduğunu anlayan, anladığını aktaranların yüzde beşi geçmediğini düşünmüyor değilim. İşte, niteliksiz yazılara karşı çıkarken, bu yüzde beş oranındaki insanlara köşe yazarlarının haksızlık etmemeleri gerektiğini vurgulamak istiyorum. Bu saptamalarla belirgenleşen olumluluk, köşe yazarının «dil ustası» olmasını da içermektedir. Kitlelere ulaşmanın -iletişimin- temel ölçütüdür bu. Eğitimden geçmemiş, bilinç sorununu çözememiş, düşünceleri (varsa) oturmamış insanların edebi fıkralardan çok şey öğrenmek isteyen insanlar vardır. Büyük toplumsal kesimler, edebi fıkralarda söylenenlere göre davranışları düzenlemekte, düşünme sistemlerini oluşturmaktadırlar. Öylesine ki bir zaman sonra okuduğu yazarların görüşlerini aktaran bir konuma ulaşmaktadır. Toplumsal katmanların koşullanması olayıdır bu. Çünkü bu insanlar artık düşünmeyip, bir takım yazarları kendisi yerine düşünsün diye görevlendirmiştir. Sosyolojik olarak gözlenen budur. Ama köşe yazarları kendilerine yüklenen bu görevi yerine getiriyorlar denemez. Çünkü, demokratik işleyişin koyduğun sınırlarla, yasalarla çevrilmiştir. Öte yandan gazetelerin çıkış amaçlarına bağımlıdır. Özetle, gazete sahibinin sesi olmak zorundadır köşe yazarı.

Yirminci yüzyılda, dünyadaki ekonomik yapılanmanın gazetelerin genel yapısını da etkilediğini; yeniden biçimlediğini gözden kaçırmamak gerekiyor. Ekonomik tekelleşmelerin paralelinde gazetecilik (basın) alanında da tekelleşmelerin olduğu somut bir gerçektir. Bugün gözlenen gazete sayılarındaki düşüşün başka bir açıklaması yoktur. Başlangıçta, kişilere ait gazetecilik geleneğinin artık tarihe karışmış olması önemli bir göstergedir. Bu saptamamız, gazeteciliğin para getirdiği, bu yüzden sektörleştiği anlamına gelir kuşkusuz. Ancak bu kadar değil. Daha çok ideolojik, kültürel etkilemeler gözetilmektedir. Siyasi partilerin, holdinglerin elinde toplanan gazetelerin işlevi başka türlü açıklanamaz sanıyorum. Bu yüzden, köşe yazıları «görüşlerin sözcüsü»dür. Kamu oyu oluşturmayı hedeflerken, korunmak istenen, gözetilen çıkarlardır. Köşe yazarı sahibinin sesini yansıtırken, eline verilen siyasi reçeteyi kopye etmektedir. Yaygınlaştırmak zorunda olduğu önceden belirlenmiş bir politik anlayış sözkonusudur. Bu yüzden, istenileni tam anlamıyla gerçekleştirecek kişilere köşe yazıları yazdırılır. Böyle olması nedeniyle köşe yazıları, gazetelerin siyasi çizgilerini yansıtan - ele veren belirleyici yazılar oluyor.

Okuyucuyu kendi düşüncesi doğrultusunda eğitmek gibi bir sorunu olan gazeteler düşünce yazılarına ağırlık vermektedir. Tanzimatla edebiyatımıza giren fıkra türünün önemi, mutlaka bir düşünce aktarmak zorunda olmasından gelmektedir. Bugün, batıda, bir çok ülkede yorum getirmeyen yazıların ilkel bulunuşu üzerinde özenle durmak gerekiyor. Çünkü toplumun gelişme sürecine fıkra yazarının hangi yönde etki ettiği bilinsin isteniyor. Tarihsel, siyasi, sosyolojik, doğasal, ekonomik... Bir çok olay yaşanırken, tümünün gidişine bir yön verilirken, «sen ne diyorsun» sorusu gelip dayatıyor. Çünkü ölçüsüz toplumun yönlendirilmesi, geleceğin kurulması biraz da bu tür yazılara bağlıdır. Yoksa istenilen orkestranın kurulması olanaksızlaşacaktır. Kitle kültürünün oluşmasının başka, daha etkin bir yolu da yoktur. Bunu hep aklında tutan gazeteciler tarihsel ödevlerini yapmanın mutluluğunu yaşıyorlar ya da toplumun geleceğine yönelik ihanetlerinin huzursuzluğunu.

Basını para getiren bir iş olarak değerlendirenlerin ve bu anlayışla çıkarılan magazin gazetelerin düşünce gazeteleriyle bir rekabeti yaşadığını söyleyemeyiz. Ama televizyonla magazin anlayışın bir çıkar savaşını yaşadığını da görmezlikten gelemeyiz. Magazin gazetelerin trajlarında görülen düşmelerin nedeni başka türlü açıklanamaz. Çünkü, yüzeysel haber aktarmacılığı artık yetmez olmaktadır. Piyango kültürü, lotaryacılık, kuponlar... renkli basının televizyona karşı sürdürmeye çalıştığı rekabetin yansımasıdır. Bu oluşumun dışında, sadece haberle yetinmeyen okuyucu düşünce gazetelerine (düşünce yazılarına) gereksinme duymaktadır. Bu saptama günceli yazan (bütün haberler günceldir) fıkra yazarının işini daha bir netleştirmektedir.

Yaşananların gazetelerde haber olarak aktarılması ve yorumsuz kalması, fıkra yazısının doğmasına neden olmuştur denilebilir. Gene bu yüzden fıkralarla haberler arasında organık bir bütünlük - ilişki vardır. Yaşanan sorunlar, sadece haber olarak aktarılıp bırakılsaydı, okuyucu ölçüsüzlüğü ile yorumlar yapacaktı. İşte bu eksiklik fıkra yazarının avantajıdır. Can alıcı önemi olan konulardan birini ele alarak, işlemektedir. Yaptığı iş haberlerle topluma ulaştırılan sosyal olayları yorumlamaktır da denilebilir. Bunun da ötesinde «ben böyle düşünüyorum» değil, böyle düşünmek gerekiyor demeye getirmektedir.

Bu noktada, bazı örnekler üzerinde durulabilir. Rastgele elimize geçen şu köşe yazılarına bakalım:

Başbakan Bülend Ulusu'nın Türk bürokrasisini yeniden biçimlemek gerektiğini ve bunun için bakanlık ve kamu kuruluşlarına gönderdiği «Başemir» adlı açıklamasından yola çıkan Necati Zincirkıran, «Ulusu'nun başemir ve Türk Bürokrasısı...» adını taşıyan yazısında (2) konusunu belirliyor önce. Başbakanın açıklamalarından kendince bir alıntı yaparak yazısını geliştiriyor. «Bürokrası art niyetlilerin elinde etkili bir silah haline gelerek devlet çarkının dönüşünü iyice yavaşlatmış ve vatandaşın devlet güvencesini sarsmıştır.» alıntısını yaparak Bülent Ulusu'yu sonuna kadar haklı bularak ona katılmaktadır. Daha sonra da yazısının sonuç bölümünde «Bürokrasiye açılan savaşlar dünyanın hiçbir yerinde bugüne dek başarı ile sonuçlanmamıştır. Fransız bilgini Alfred Sauvy, bürokrasiyi makineleşmeye benzetme ve bir makinenin etüt edilmek suretiyle değiştirilebilir. Fakat ona karşı isyan edilemez, demektedir. Bu teşhis bürokrasiye kızsak da, bozulsak da, bağırsak da çağırsak da maalesef doğrudur.» demektedir. Görüldüğü gibi radikal çözümler sunamamıştır. Bazı yenileştirilmelerden yanadır ama bürokrasiye rağmen bir teslimiyeti de için için önermektedir. Necati Zincirkıran, yazısına, Başbakan'ın sözlerinden yaptığı alıntılarla belgeyi sokmuştur, bürokrasinin işleyişini de betimleyebilmiştir ama toplumun gelişimi için bir seçenek göstermeyi de düşünmemiştir. Bir yapı olarak, bürokrasiyi kabullenirken (kabul etmek gerektiğini söylerken) sorunların insanlardan kaynaklandığını düşünmektedir. Kabul ettirmeye çalıştığı da budur. Oysa Afred Sauvy'den aktardığı örnekte sözünü ettiği makinanın hangi parçasını değiştirirseniz değiştirin; bu makina gene aynı «şey»l üretecektir. Bürokrasinin böylesine değerlendirilmesi yanında farklı anlayışların varlığını da gözden geçirmek gerekiyor. Çünkü bürokrasinin neyi, niçin yaptığını farklı algılayanlar vardır. Sadece zorluk çıkaran bir mekanizma olduğunu düşünenlerin tepkisi, bağımlı yazarların diliyle açıklanacaktır. İlhan Selçuk'un «Bürokrasi?» başlıklı yazısında, bu durum şöyle saptanıyor: «Bürokrasi holding yazarlarının en büyük düşmanıdır. Veryansın ederler bürokrasiye...» (3) Bu durumda bürokrasinin yanında, karşısında ya da kişilerin değiştirilmesi düşüncesinde olanlar elbette çelişen şeyler söyleyeceklerdir. Fıkra yazarlarının aynı konuda yazarken çelişik görüşleri savunmaları doğaldır. Ama birbirleriyle girdikleri polemik sonucu, asıl toplumsal olanı unutmaları, bağışlanır bir hata değildir. Türkiye'de, köşe yazarları çoğunluk bu çıkmazı yaşıyorlar. Yaptıkları işin dünya görüşlerinin çatışması olduğunu açık olarak okuyucuya aktaramıyorlar. Bu da bir muğlaklığı getiriyor. Böyledir ama bir gazetede birbirleriyle çelişen yazılara rastlamak olanaksızdır. Bu gazetelerin düşünsel açıdan iç tutarlılığıdır. Yazarların günlük toplantıları, birbirleriyle yaptıkları telefon görüşmeleri ile de sağlanmak istenen budur. Biçimde bağımsız gibi görünen gazetelerin ayni şeyleri söylemesini ise tekelleşme olayına bağlayabiliriz.

Fıkra yazılarının bir çatışmayı sürekli gündemde tuttuğunu söylemeye gerek yok. Bu niteliklerinden ötürü gazeteciliğimizin tarihi bu yazılar üzerine kuruludur. Fıkraların türsel özellikleri, etkinliği, yorum getirmesi, kitleleri yönlendirme savı, ideolojik savaşım içerisinde olması... ile belirginleşen vazgeçilmez bir önemi vardır. Bu nedenlerden dolayı edebi fıkraların yaşamımızda olması zorunluluğu ki, fıkraların çağımıza uygun düşen yazı türü olması bundandır.

Al Bir Güvercinin Yaz Hüzünleri

3.

Yazın hüzünleri korkunç oluyor
Ölümün soğuk soluğu korkunç
Biryerlerde sevgilerden uzakta
Ölümün yanıbaşında duyumsuyorum kendimi
Oysa biliyorum ölüm yok yaşamada

Bir dağbaşında ansızın
Hiç yokmuş diye sandığın anda
Korkunç oluyor ölümü duymak, yaşamak
Bir dostun ansızın geçip gitmesi
Kollarının arasında son durak
Ölümün soğuk soluğunu duymak

Biliyorum ölüm yok yaşamada
O geçip gittiğimiz son durak
Yaşarken yaşadığımız
Öldüğümüz yaşamak
Biliyorum ölüm yok yaşamada
Kalma var bir gün dostlardan uzak
Gemimizin uğradığı son liman
Geçip gittiğimiz son durak

Bir şiirin önünden koşarak
Dostları çekip alan aramızdan
Esinti önünde kuru bir yaprak
Gibi dostları alıp kaçarak
Giden soğuk soluğunu duymak

Biliyorum ölümyok yaşamada
Dostların geçip gitmesi var ancak

Yusuf Alper

(1) Pertev Naili Boratav, Namık Kemal'in Gazeteciliği, Namık Kemal, D.T.C.F. 1941 (aktaran Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Y. sf. 22)

(2) Necati Zincirkıran, Düdüklü Tencere, Ulusu'nun Başemri ve Türk Bürokrasisi..., Günaydın gazetesi, 20.02.1983.

(3) İlhan Selçuk, Pencere, Bürokrasi?, Cumhuriyet gazetesi, sf. 2 15.03.1983.

inceleme

Gazete ve Dil

Ahmet Kocaman

Gazete tüm okur - yazar toplumlarda önemli iletişim araçlarından birisi; günlük haberleri yanında yorumları, başyazısı, sağlık, kültür köşeleri, ilanları, okur köşeleri ile toplumsal yaşamın değişik kesitlerinden görüş ve düşünceleri bir araya getiriyor. Bu nedenle gazetenin dili okurlarına ulaşmak yönünden önemli bir araç. Ancak gazete içeriğinin çok yönlülüğü kullanılan dil konusunda genelleme yapmayı güçleştiriyor. Çağdaş dilbilimin, dil kullanımındaki çeşitlilik karşısında dilde değişmeyeni bulmak için bireydile (idiolect) kadar indiği bir konumda, gazete dili konusunda genellemeler yapmak kolay değil. Gazete içeriğinin karmaşıklığı yanında değişik gazetelerin olaylar karşısındaki tavrı, dünya görüşü ve yazarlarının bakış açılarındaki, biçemlerindeki çeşitlilik bu konuda genelleme yapmanın sakıncalarını ortaya koyan etmenlerden kimileri arasında sayılabilir. Yine de özgül bir gazete biçiminden söz etmek olanaklı; bu özellikle haberlerde açıkça görülebiliyor. Bu nedenle yazımızın bundan sonraki bölümünü iki gündelik gazetede iki ayrı haberin veriliş biçimine ve kullanılan dile ayıracağız. (*)

Hangi gazete olursa olsun, haberlerde kullanılan dilin birtakım temel gereklilikleri yerine getirmesi gerekiyor. Olgu ya da olayların açık, yansız, özlü, ilginç bir biçimde sunulması, belirsiz anlatımlardan kaçınılması bu temel gerekliliklerin başında geliyor. Şimdi iki haberi bu saptamalar ışığında kısaca gözden geçirelim.

Birinci haber her iki gazetede de mevsim gereği geniş yer ayrılan soğuk ve kar ile ilgili. I. gazete bunu **Yeni Soğuk Dalgası Geliyor** başlığı ile tek sütun üzerinde verirken, haber II. gazetede, **Kar Yağdı Böyle Oldu** biçiminde 5 sütun ve çok büyük puntolarla ön sayfanın 1/4'ünden çoğunu kaplayacak biçimde verilmiş. Habere gazetede ayrılan yer, haberin çarpıcılığını yansıtmak yönünden önemli. Üstelik sunuşun renkli iki resimle süslenmesi haberi daha da ilginç hale getiriyor. Biz dile dönelim. Başlıklar haber dilinin ilk belirleyicileri. Her iki gazetenin başlığı da düz tümce biçiminde. Yalnız II. deki bitmişlik kipi (yağdı, oldu) I. nin süreklilik kipi ile (geliyor) karşıt durumda. Başka bir anlatımla, II. gazete başlığı ile bir durum saptayıp, bu durumun büyük ölçüde yerleşikliğini, oturmuşluğunu belirlerken, I. gazete süreklilik kipi ile geleceğe dönük bir bilgi iletiyor, okurlarını uyarma kaygısıyla bitmemişliği, sürekliliği, gelecek beklentisini dile getiriyor.

Öte yandan gazetelerde bu haberle ilgili öteki yazılar, alt başlıklar ve resim altı yazıları iki gazetenin dil kullanımı arasındaki ayrımları yansıtmak yönünden ilginç. I. gazetede ilk haberin altındaki başlık: **2 Kişi Dondu, 2 Kişi Zehirlendi, 7 Kişi Kazalarda Öldü** biçiminde. Aynı gazetede **Doktorlar Yaşlıların Sokağa Çıkmamasını Önerdi** başlıklı bir başka haber ve **İstanbul'da Kar ve Tipi...** başlıkla bir yorum var. Altbaşlıktaki tümcelerin yalın kuruluşu, nerdeyse salt özne - yüklemden oluşmaları haber dilinin açıklığına uygun düşüyor. Bu yazılarla bağlantılı resim hayvanat bahçesindeki pelikanları gösteriyor ve **Onlar da Üşüdü** altbaşlığını sunuyor. İkinci gazete altbaşlık düzenini bu haber için pek kullanmıyor ama resim altlarında kullandığı dil daha ilgi çekici: birinci resimde **Güzel ve Çirkin,** ikincisinde **Yollarda Kar ve Dert Var** altyazıları kullanılmış. Böylece dildeki karşıtlıklardan yararlanılarak olayın iki yönü daha iyi aydınlatılmış oluyor.

Her iki gazetenin haber içeriğinde ise yoğun iç başlıklar kullanılmış. Bu başlıklar altında verilen bilgi genellikle her iki gazetede de kısa paragraflar halinde. Böylece uzun yazıların okunurluğunun arttırılacağı düşünülüyor olabilir. Ancak bu düzenlemedeki benzerlikler yanında ayrımlar da var. I. gazete iç başlıkları konulara göre düzenlemiş. **Şehir hatları ve trenler, Donarak öldüler, Yollar, Doğu'da durum** vb. II. gazetede ise içerik büyük ölçüde yerel konuma göre düzenlenmiş; kentler ayrı ayrı bir altbaşlık oluşturuyor. Bu düzenleme yurt çapında kapsayıcılığı ve belki de okurlara yakın olma dileğini sergiliyor. Oysa I. gazetede olay ya da konulara dayalı bir yaklaşım daha bütüncül bir kavrayışı simgeliyor. Bunun ya-

nında bu haberlerde kullanılan tümce yapıları da bir ölçüde değişiklikler gösteriyor. I. gazetedeki haber 2 - 6 tümceden oluşan paragraflardan kurulmuşken, II. gazete paragrafları daha az sayıda (en çok 4) tümceden oluşuyor. Ancak bu tümce yapılarındaki uzunlukla ters orantılı; I. gazetede tümceler genellikle daha kısa. Konu başlıklarına göre bölümlenmesi yönünden bölümler arasındaki geçişler de I. gazetedeki haberde daha iyi sağlanmış görünüyor; ancak II. gazete haberi paragraf bütünlüğünü sağlamada daha başarılı.

Karşılaştıracağımız ikinci haber dış politika ile ilgili. Reagan ile Papandreu arasındaki mektuplaşmayı konu ediniyor. I. gazete haberi birinci sayfada **Reagan Yunanistana Üsler Karşılığında Yardımı Artırma Teklifi Yaptı** başlığı ile verilirken, II. gazete haberi arka sayfada **Reagan Papadreu'ya Nasihat Etti** başlığı ile vermiş. Görüldüğü gibi I. gazete başlığının II. ye göre uzunluğu hemen göze çarpıyor. Ancak bu uzunluğun okuru daha açık bilgilendirmeye yöneldiği belli. II. gazete **nasihat etme** deyişinin yan anlamlarından ve çağrışımlarından yararlanmayı umarken, I. gazete daha nesnel bir tavır takınarak haberin içeriğini yazı başlığında özetlemeyi denemiş. Her iki yöntemin de kendine özgü iyi yanları var. II. gazete başlığı 'nasihat' sözcüğü ile okurun daha çok duygularına seslenmeyi denerken, I. gazete okurlarının konuyu düzanlam çerçevesinde algılamalarına özen göstermiş; başka bir anlatımla, başlıkta seçilen sözcükler gazetenin dış politika konularına yaklaşımını ortaya koyması açısından ilginç. Bu ilginç tutum yazının bütününde de açıkça görülüyor. Her iki gazete de, 'Reagan'ın cevabı aynen şöyle' dedikleri halde mektup I. de 7 paragraf, II. de 5 paragraflık bir yer tutmuş. Çeviri ayrımları da göze batacak ölçüde büyük. Asıl önemli ayrım ise haberin girişinde. I. gazetede dört tümcelik bir giriş var. Bu girişten Papandreu'nun 4 Şubatta Reagan'a bir mektup yolladığını, bu mektupta Türkiye'ye yardımın iki katına çıkarılmasını eleştirdiğini, Doğu Akdenizde güç dengesinin bozulacağından söz ettiğini öğreniyoruz. Reagan'ın bu mektubu yanıtladığını ve görüşmelerde Amerika açısından 'tatmin edici bir sonuç' alınınca yardımın arttırılacağına ilişkin güvence verdiğini okuyoruz. II. gazetenin girişinde ise bu bilgilerden çoğunu bulamıyoruz. Giriş yalnızca üs görüşmelerinin öncelik taşıdığını vurgulamakla yetiniyor.

Öte yandan I. gazetede kimi deyişlerin tırnak içine alınması ('tatmin edici bir sonuç', 'Doğu Akdenizde güç dengesinin bozulacağı') konuya verilen önemin, ele alıştaki titizliğin göstergeleri oluyor; ayrıca yazarın kanıtlara dayandığını, konuyu içten kavradığını gösteriyor ve yazının biçemine ayrı bir boyut ekliyor. Mektubun 'Atina hükümetince açıklandığı' anlatımına da yalnızca I. gazetede yer verilmiş olması bu kanıtlı yaklaşımın bir başka örneği sayılabilir. Edilgen yapının çeşitli haberlerde yaygınlığı (bildirildi, söylendi, açıklandı) da bu tutumu destekliyor.

İki gazetede özellikle haberin girişinde görülen bu tutum ayrımı en azından iki açıdan yorumlanabilir. Gazetelerin okurlardan beklentileri, okurların konu ile bilgilerine bakış açıları değişiktir. Birinci gazete okurların dış politika ile daha çok ilgilendiklerini varsayarken, haberin tüm boyutları ile anlaşılmasını sağlamak için eski bilgileri anımsatmak gereğini duymaktadır. Diplomasi dilinin dolaşıklığı ve kapalılığı düşünüldüğünde giriş bölümünün önemi ve açıklayıcılığı daha iyi anlaşılmaktadır. Buna karşılık konuya dolaylı anlatım yerine 'doğrudan' anlatımla aracısız yaklaşma düşüncesi II. gazetenin girişi daha kısa tutmasına yol açmış olabilir. Bunun yanında konunun niteliği gereği her iki gazetede de öteki haberlere göre uzun tümceler kullanılmıştır. Üstelik bu tümceler çoğunlukla içiçe örülmüş karmaşık tümcelerdir. I. gazete bu yönden de, ilk haberdeki yalınlığın tersine, burada daha gelişmiş, daha ince bir anlatım örüntüsü sergilemektedir.

Günümüz gazetelerindeki haber dilinin kendine özgü incelikleri olduğu kesin; her gazete ve yazar bu incelikleri değişik biçimde yorumluyor. Başlıklarda kullanılan punto büyüklükleri, yazıların yerleştirilme biçimi, kullanılan altbaşlıklar, resimler, paragraf düzenleri, iç başlıklar bu değişik düzenlerin en önemli göstergeleri. Ancak kullanılan sözcükler, tümce yapıları, etken ya da edilgen çatının kullanılması, tümce ve paragraflar arasındaki geçişler, düşünce örüntüsünün tutarlılığı gazete iletişiminin etkinliğini ve gazetenin okunurluğunu sağlayan en önemli öğelerdir. Bu dilsel öğelerin yukarda sözü edilen dil ötesi öğelere göre ikincil önemde olduğu resimli basın bir yana bırakılırsa, dil gazete için her zaman birincil önemdedir. Bu bakımdan gazetelerin tutumları dil kullanım düzenlerin de yansır. Yukarda iki gazetenin karşılaştırılmasında bu ayrımları olabildiğince belirtmeye çalıştık.

Dil kullanımının yazarın ve gazetenin siyasasını ve dünyaya bakış açısını, değerler düzenini yansıttığı açık seçik görülüyor. I. gazetedeki edilgen yapıların görece sıklığı, başlıkların görece düzenli tümcelerden kurulmuş olması, yalın ve karmaşık tümceler arasında daha dengeli bir dağılım, titiz bir biçem kaygısını yansıtmaktadır. II. gazetenin de bu konuda savruk olduğu söylenemez. Özellikle resimli haber dilinde I. ye göre daha dikkatli olduğu bile söylenebilir. Asıl önemlisi seslendikleri okur kitlesi, dayandıkları değerler düzeni değişik olsa bile iki gazetenin de Türkçenin anlaşılır biçimde kullanılması konusunda gösterdikleri özendir. Haber dilinde Türkçenin Cumhuriyet dönemindeki gelişim çizgisine uygun düşen bu açık, tutarlı anlatım gazetelerimizin dile olduğu kadar, Türk okurunun dil sezgisine saygısını ve duyarlığını yansıtmaktadır.

(*) Bu gazeteler 20 Şubat 1983 tarihli Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleridir. Bunlardan sırasıyla I. ve II. gazete diye söz edeceğiz.

inceleme

Basının Konumu

Anıl Çeçen

Demokrasi ile ilgili görüşler, genellikle güçler ayrılığı kuramını benimserler. Buna göre, demokratik rejimlerde başlıca üç güç vardır ve bunlar birbirlerini sürekli olarak denetleyerek denge ve düzenliliği sağlarlar. İlk ve temel güç yasamadır, ve toplum adına hukuk kurallarını belirler, yürütme ikinci güç olarak yasamanın çizdiği sınırlar çerçevesinde ülkenin yönetimini gerçekleştirir, üçüncü olarak da yargı bağımsız bir biçimde toplum adına suçluları yargılayarak cezalandırır dolayısıyla toplum düzeninin sarsılmasını önler. Her üç güç de bağımsız olarak çalıştığı için birisinin tek başına egemenliği ele geçirmesi çok zordur. Güçler arasında kendiliğinden kurulan denge demokrasinin yozlaşmadan ilerlemesini ve gelişmesini sağlar. Son yüzyılda, demokrasilerin gereğince işleyebilmesi için bazı yeni güçlere gereksinme olduğu ve bunların toplumda belirli bir ağırlık kazanarak kurumlaşan basın, üniversite, dernekler, sendikalar, kamuoyu gibi güçlerden meydana geldiği ileri sürülmüştür. Bunların içinde en çok basın üzerinde durulmuş ve basının demokrasilerin dördüncü gücü olduğu görüşü zamanla benimsenmiştir. Kendisinden dördüncü güç olarak sözedilen basının demokratik toplumlardaki yeri ve önemi günden güne artmakta, önem kazanmaktadır.

Basın, bir yandan olayların yorumlanması ve değerlendirilmesi yolu ile kamu oyunun oluşturulması ve yönlendirilmesi üzerinde geniş ölçülerde etki gösterir, diğer yandan da siyasal iktidarın kullanılış biçimlerini sürekli olarak gözetlemek, eleştiri ve uyarılarda bulunarak yöneticilerin yetki sınırlarını aşmalarını, hukuk dışı yollara kaymalarını, siyasal amaçları uğruna devlet yetkilerini kullanmalarını ve genel olarak her türlü iktidar sapmalarını önleyebilir. Sorumluluk duygusu taşıyan, maceracı eğilimlere ve siyasal veya ekonomik çıkar düşüncelerine kendilerini kaptırmayan yayın organları toplumda ağırlığı olan, hatırı sayılır bir basının oluşmasına yardımcı olabilirler. Düzeyi yüksek, ağırbaşlı ve sorumlu tutumu ile etkinliği geniş bir basına sahip olan ülkelerde demokratik rejimlerin yerleşme ve gelişme açılarından daha şanslı oldukları ve demokratik olgunlaşma düzeyinin epeyce yükseklerde bulunduğu göze çarpmaktadır. Yönetimlerin hatalı ve yanlış tutumlarının ülkeyi uçuruma sürüklemesini nitelikli basın dördüncü bir güç olarak demokrasi tarihinde bir çok kez önlemiştir. Yıpranma süreci içine giren siyasal iktidarların, işbaşında kalabilmek için ülkeyi felakete sürüklemesine ağırbaşlı basın hiç bir zaman izin vermemiştir. Bazan ciddi yayınlarla, bazan tüm yayın organları arasında kurulacak işbirliği ve diyalog ile başlatılan kampanyalar, demokratik rejimlerde iktidarların demokrasinin kurullarına uygun biçimlerde değişmesine yardımcı olmakta, böylece antidemokratik eğilimlerin demokrasiyi ortadan kaldırmasına izin vermemektedir.

Demokratik toplumların çoğulcu yapılarının getirdiği sınırlar, basın ve yayın organlarının işleyişi ile belirginlik kazanır. Halkın her kesiminin eğilimi yönetimin belirlenmesinde, siyasal kararların alınmasında gözönünde tutulmak zorundadır. Bu görevi de basın yapmak durumundadır. Çoğulecu yapının tüm eğilimleri, çoğulculuğu yaratan tüm kesimlerin düşünceleri kamuoyunun bilgisine sunulmalıdır. Siyasal karar mekanizmalarının işlemesinde ve sonuca ulaşmasında kamuoyunun etkin bir yeri vardır. Kamuoyuna bu gücü sağlayan da basındır. Halkın yönetimi demek olan, demokrasinin amacına ulaşması

toplumun düşünce ve seçimlerinin yönetimi etkilemesi ve giderek belirlemesidir. Kitleden kopuk bir demokratik rejim veya yönetim hiç bir zaman düşünülemez. Bu demokrasinin doğasına aykırıdır. Yönetimler halk adına işbaşına geldiklerine göre, toplumun temel istekleri doğrultusunda davranmak, ülkeyi buna göre yönetmek görevindedirler. Taban ile tavan arasındaki kopukluğu önleyecek, belirli bir bilgi akımı veya alışveriş sağlayacak olan gene basındır. Basının demokratik işlevi bu nedenle çok yönlüdür. Bu işlevin bilincine varılmayan ülkelerde basının giderek yozlaştığı ve kendisinden beklenen hizmetleri yerine getiremediği açıkça ortaya çıkmıştır.

Basına düşen önemli görevler arasında gerçekleri yazmak en başta gelmektedir. Doğruya doğru, eğriye eğri biçimde yaklaşmayan basının gerçekleri olduğu gibi yansıtabilmesi olanaksızdır. Gerçekleri olduğu gibi yazmak, işine geleni abartıp öne çıkarmak, işine gelmeyeni önemsizmiş gibi göstermek değildir. Hiç bir zaman böylesine bir tutum gerçekleri yansıtmakla bağdaşamaz. Olayları haber biçiminde yazmak kadar oluşumları da yorum biçiminde yansıtmak gerçekçilik potasında birbirini tamamlamalıdır. Bunun aksi, basının çelişkilere sürüklenmesi, içinden çıkılmaz durumlara düşmesi demek olur. Ülkenin ve dünyanın genel gidişini yerinde izleyen basın olayların büyüklük ve küçüklük boyutlarını önem sırasına göre belirleyebilecek yeteneğe sahip olmalıdır. Sıralamada hataya düşüldümü, büyük olaylar küçümsendimi, küçük olaylar kasıtlı biçimde öne çıkarıldımı basın yansız gerçekçilikten yanlı gerçekciliğe doğru kayar ve kamuoyunun sağlıklı biçimlerde oluşmasına katkıda bulunamaz. Kamuoyunu yanıltan basın, kendi ülkesinin ve toplumunun geleceğini de tehlikeye atıyor demektir. Gerçekleri saptırmak ancak kasıtlı olarak yapılabilir, ve kesinlikle belirli öznel, siyasal hedeflere kamuoyunu sürüklemek için başvurulur. Sorumluluğunu bilen ağırbaşlı basının böylesine yoz bir duruma düşmesi beklenemez. Çağdaş dünyanın ileri demokrasileri sorumlu basının gerçekci ve yan tutmayan tutumu ile, dördüncü bir güç gibi çalışması ile bulundukları yere gelebilmişlerdir. Gerçekler kesinlikle birgün ortaya çıkacağına göre, basın yerine getirmelidir. Gerçekcilikten uzak kalan basın en sonunda halkın gözünden düşmekten kurtulamayacaktır. Bu durumun açık örnekleri bazı gazetelerin tutumları nedeniyle okurları tarafından boykot edilmeleri gibi olaylarda görülebilir.

Kitlelerin gerçekler doğrultusunda eğitilmesi de dördüncü güç basına düşen önemli bir görevdir. Güncellik kazanan konularda veya olayların geçmişi ile ilgili bilgi verici, eğitici yazıların yayınlanması da basının eğitici görevinin içine girer. Bir toplumu ulus yapan ortak duygu ve düşüncelerdir. Öne çıkan konularda halkın belirli düşüncelerde birleşebilmesi basının eğitici ve aydınlatıcı işlevinin yerine getirilmesi ile söz konusu olabilir. Özellikle geri kalmış toplumlarda basının bu tür işlevi daha da ön plana geçmektedir. Kalkınmak ve ilerlemek kendiliğinden gelişen bir olgu değildir. Kesinlikle bir seferberliğe gereksinme vardır. Böylesine bir olay da basının üzerine düşeni yapması gerekir. Araştırmalarla, yayınlarla basın organları eğitim girişimlerini desteklemelidirler. Kamuoyu yoklamaları ile toplumun içinde bulunduğu durum ve koşullar yerinde değerlendirilmeli, gündeme gelen eğilimlere göre girişimlerin hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi doğrultusunda yayınlar yapılmalıdır. Toplumun istekleri ve gereksinmeleri doğrultusunda hangi öncelikler sözkonusu ise ve hangi eğilimler doğrultusunda harekete geçmek gerekiyorsa basın gene öncü olmak ve yol göstermek görevi ile yayınını bu doğrultulara göre ayarlamalıdır.

Basının dördüncü güç olabilmesi için o ülkede basın özgürlüğünün tam olması gerekir. Basın özgürlüğünün bulunmadığı veya sınırlı olarak tanındığı yerlerde basının gerçek işlevini ve görevlerini yerine getirmesi çok zordur, bazan da olanaksızdır. Basının istenen düzeye çıkabilmesi için ilk yapılacak olan gerçek anlamda ve çağdaş boyutlarda basın özgürlüğünü tanımak ve güvenceye kavuşturmaktır. Özgürlük savaşının başladığı andan buyana, söz, düşünce ve basın özgürlüğü sağlanmadıkça diğerlerinin de sağlanamıyacağı anlaşılmış ve basına her geçen gün daha fazla önem verilmiştir. Bir takım siyasal çıkarlar sağlanmak için basın özgürlüğünün sınırlandırıldığı dönemler görülmüştür. Ne var ki, sınırlamaların sonucunda basının iyice işlevsiz kaldığı, kendisinden beklenenleri veremediği de anlaşılmıştır.

Basın özgürlüğü asıldır ama en az bunun kadar asıl olan bir başka kural da basının sorumluluğudur.

MEKTUP

Bu mektubu bir akşam sohbeti kabullenin
Mevsimi yaz diye düşünün
Önemli değil ayın günü ne olduğu
Ama pencereler açık olsun geceye
Perdelerde ırgalanıp dursun kuş deseni
Bir de serinlik düşünün hafiften
Ay doğmuş olabilir
Üst üste kayabilir yıldızlar
Ama mevsimini yutmamış olsun gökyüzünün karanlık

Birkaç dost uzaklardan
birkaç kitap birkaç türkü
Bir çay yapın mapusane deminden
Sigaralar da olsun sigaralar
Bana bir yer ayırsanız yeter
pencerenin önünden

Hasan Hüseyin ERKAN

Özgürlük demek sorumsuzluk demek değildir. Toplum içindeki konumunu göremeyen, çeşitli durumları yeterince değerlendiremeyen bir basın, işlevselliğini geçerli kılamaz. Kamu görevi yapmanın bilinci içinde basın ve yayın çalışmalarını sürdürmeyen basın organlarının yeterince sorumlu davrandıkları söylenemez. Gerçek anlamda basın özgürlüğü geniş boyutlarda sorumluluklar getirir. Bu sorumluluğu yürütebilenler çağdaş basın özgürlüğüne hak kazanırlar. Basın organları kamuoyu karşısındaki sorumluluklarını yerine getirmezlerse, bir süre sonra basın özgürlüğünün sınırlanmasına veya kaldırılmasına kendileri neden olurlar. Siyasal iktidarların eline böylesine koz vermemek için basının her dönemde sorumlu davranması ve sorumluluğunu kurumlaştırması gerekir. Bu da basının kendi kendini denetlemesi ile olanaklıdır. Basın bir toplumda ciddi boyutlarda kurumlaşarak tüm yayın organlarının birbirini denetlemesini sağlayamazsa, basının iç denetiminden söz etmek çok zordur. Biraraya gelen basın organları oluşturacakları ortak ve yüksek kurullarla kendi iç denetimlerini sağlamalı, siyasal denetime karşı hazırlıklı olmalı ve dışarıdan basına zarar gelmesini önlemelidirler. Bu dengeyi bozan basın organları bir gün o bozulan dengenin altında kendilerinin de kalabileceğini unutmamalıdırlar. Varolan yapı içinde geleceğe doğru bütünleşmek, organize birliklere ve uygulamalara yönelmek basın özgürlüğünün korunması açısından yaşamsal anlam taşımaktadır.

Demokratik rejimlerde, serbest piyasa ekonomisi genellikle görülen ekonomik uygulama biçimidir. Böylesine bir düzen içinde basın organları da özel girişimler biçiminde kurulmakta ve özel sektörün bir parçası olarak çalışmaktadırlar. Piyasa ekonomisinin kuralları içinde basın alanına yatırım yapan işveren, her işveren gibi kazanmak amacıyla elindeki basın organını ekonomik çıkarları ve geleceği için kullanmağa kalkabilir. Nitekim, daha çok az gelişmiş ülkelerde gazete sahiplerinin bu tür yollara baş vurdukları görülmektedir. Pre-kapitalist dönemin mantığı çerçevesinde, basın organlarının sahipleri kapitalistleşerek ayakta kalmak ve ekonomik düzenleri gelecekte de yürütebilmek amacıyla bazı yan ekonomik alanlara kayabilirler, yatırım yapabilirler.. Ellerinde basın organlarını ekonomik savaşlarının silahı biçimine dönüştürebilirler, kendi çıkarları açısından haber, yorum ve yazılar yayınlayabilirler, reklam olanaklarını kendi ürünlerinin tanıtımı ve pazarlaması açısından kullanarak haksız bir yarışma yaratabilirler. Böylesine bir durum gazeteleri, dergileri ciddi basın organı olmaktan çıkarır ve ekonomik savaşın, siyasal savaşımın aracı durumuna getirebilir. Bir basın organının bu duruma düşmesi diğerlerini de benzer bir sürece itebilir. Tüm yayın organları söz birliği ederek böylesine özel çıkara dayanan girişimlere gazete ve dergilerin araç yapılmalarını önleyemezse basın kurumlaşamaz, zamanla herkesimin kendi çıkarına kullandığı bir alan durumuna düşer. Gazetelerin lotaryacılığa kayması, piyangolar düzenlemesi belirli sermaye gruplarının ürünlerini pazarlaması basının görevi değildir, kapitalist gelişmenin basını araç olarak kullanmasıdır. Renkli baskı teknikleri, hafif magazin uygulamaları basını gerçek işlevlerinden uzaklaştırmakta, basın organlarını boş zaman araçları ve beyin uyutucuları durumuna düşürmektedir. Halkı bilinçlendirmesi ve eğitmesi gereken basının uyutuculuğa düşmesi bir ülke için en kötü ve en şanssız durumdur.

Basının dördüncü güç olabilmesi pek kolay bir iş değildir. Sorumluluk kadar belirli bir bilinç de gerektirmektedir. Bunu gösteremeyen yayın organları basının geleceğini tehlikeye attıkları gibi, kendi ülkelerinde demokrasilerin bunalımlara sürüklenmesine de neden olurlar. Kendisini dördüncü güç düzeyine çıkaramayan basın, özgürlüğünü yitirdiği zaman konuşma hakkına da sahip olamıyacaktır. Tüm koşullanmaların ötesinde basın kendi kendini kurumlaştırmalıdır. Kurumsal yapı dördüncü güç olmayı da beraberinde getirecektir.

Kömür İşçileri

1942 armutçuk
Ve 1965 yeni çeltek unutuldu çoktan
Acılar küllendi
Sessiz sessiz büyüdü çocuklar
İyice büyüdüler
Ve bir gün
Kandilli ocağına indiler

7 mart 1983
Ortalık dizboyu kar
Çocukların oyunlarını bıraktığı sular
Babalar
Binbir düşle
Kolkola
Kömürün kapısına dayandılar

Kazma - kürek
Daha ısınmadan işlere
Birdenbire
Patladı umudun ağzı
Dağıldı ortalık
Armutçuk kandilli ocağında
Sıkıldı yaşamın boğazı

Mehmet Kıyat

inceleme

Basında «Güneş» Olayı

Jülide Gülizar

Ekim - Kasım 1981 döneminde Türk basınında yeni bir gazetenin tartışılmasına başlamıştı bazı çevrelerde.

Başlangıçta, Tercüman'dan ayrılan bir grup tarafından «yeni bir gazete çıkarılması» olarak başlayan olay sonraları yön değiştirdi ve gazete girişiminde bulunanlar arasında söz konusu gazeteden çok az kişi kaldı. Sonunda, eşit hisselerle Ahmet Kozanöğlu, Ömer Çavuşoğlu ve Güneri Civaoğlu'nun sahipleri olduğu bir günlük gazetenin çalışmalarına başlandı. Şimdi bu gazetenin üçüncü sayfasının sağ üst başında her gün şu tabloyu görürsünüz. GÜNEŞ • Yayınlayan : Güçlü Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. İmtiyaz Sahibi : Ömer Çavuşoğlu. Yönetim Kurulu Başkanı : Ahmet Kozanoğlu, Genel Yönetmen ve Murahhas Aza : Güneri Civaoğlu Genel Koordinatör : Sencer Güneşsoy. Müessese Müdürü : Hasan Saydam. vd..

Ekim - Kasım ayları gazete girişimcilerinin hazırlık ve tartışmalarıyla geçerken kamuoyunda da çeşitli fısıltılar başlıyordu. «Gazetenin sahibi falanca olacak»tan, «gazetenin perde arkasındaki sahibi filanca olacaktır»a kadar. Fısıltı ve dedikodular gazetenin reklam kampanyası başlayınca daha da yoğunlaştı. Aslında reklam kampanyası da bu yoğunlaşmaya yol açacak nitelikteydi. Tantanalı, şatafatlı ve insanları bombardıman edercesine. Ve de o güne dek alışılmamış içerikte. Tepki uyandıran, hatta sinirlendiren bir kampanya. Gazeteleri açtığınızda Güneş'in reklamlarını görüyorsunuz, Radyoyu açtığınızda Güneş'in reklamlarını duyuyordunuz, Televizyonu açtığınızda Güneş'in reklamlarını görüyor ve duyuyordunuz. Sokağa çıktığınızda ise her yanda garip garip adamlar ve adamların üstünde Güneş. Aslında bilinçle yapılan uygulamalar. Bir ay kadar süren bu kampanyaya çeşitli maddî değerler biçiliyordu. Dedikodular sonunda 350 milyonda karar kıldı.

Reklam kampanyası boyunca ve sonrasında, kamuoyu bu gazeteyi oturtacak bir yer aramaya başladı. Gerçi gazetenin belirlenmeğe başlayan kadrosu bir fikir veriyordu ama, gene de tahminler bitmek bilmiyordu. Sonraları transfer olayı başladı. Her gün, önemli bir yazara ya da kişiye, astronomik rakamla transfer önerileri yapıldığı haberi yayılıyor, sonraki günlerde bu haber gelişiyor, ya da geliştiriliyordu. Haberlerin inanılır gibi olanları vardı, hiç inanılmayacak olanları vardı. «Filanca kişiye Paris'te bir ev, bir milyon aylık, Boğaz'da bir kat ve son model bir araba önerilmiş. Bankaya adınıza şu kadar da para... O da düşüneyim demiş.» Bunca vaat karşısında düşünmek kolaymış gibi sanki.

Sonraları başka bir tartışma. Bu gazete tutar mı tutmaz mı? Konuyu tartışanlar genellikle şu görüş üzerinde duruyorlardı. «Merkezi, sağı, solu, magazin basını, boyalı basınıyla, hemen her yeri dolu olan Türk basınında yeni bir gazete nereye oturacak? Okuyucu sayısı üç milyon dolayında donmuş bir ülkede, yeni bir gazete yeni okuyucuları nereden bulacak? Ya da başka gazetelerden okuyucu mu çalacak?» Tartışmalara yanıt geliyordu. «Bütün gazetelerden okuyucu alacağız. Sanıyoruz öteki gazetelerin okuyucusu da azalmıyacak. Evlere ikinci bir gazete olarak biz gireceğiz.»

Gazetenin birinci yıldönümünde «Ve Güneş Bir Yaşında» başlıklı yazısında şöyle deniyordu: «Bir sezgimiz vardı. 1/3 diğer gazetelerden, 2/3 yeni kitlelerden. Sezgimiz aynen gerçekleşti».

Güneş'in hazırlıkları dört aya yakın sürdü. Tabii Güneş'le ilgili tüm tartışmalar da.. Özellikle merkezin sağındaki gazetelerde bir kımıldanma, bir yeniden toparlanma çabaları, konular ve kadro bakımından yeni atılımlar gözle görülürcesine artmaya başlamıştı. Bazı gezetelerin saldırıları da bu arada. Bu saldırılar, karşı saldırılar, savunmalar sonunda ortaya ilginç bir tablo çıkardı. Güneş olayı, ülkenin büyük holdinglerinin sahibi, biri basının eskilerinden, öteki de çiçeği burnunda basın'cı olmaya hazırlanan iki kardeşi biribirine düşürmüştü. Merkezin solundaki bir gazetenin yazarı bu iki kardeşin kavgalarına ayırdığı yazısının bir yerinde şöyle diyordu. «Böyledir efendim, bu kapitalizm böyledir işte. Bugüne kadar gül gibi geçinip giden iki kardeşi bile, biribirinin can düşmanı yapıverir. Ayrı görüşleri taşıyan insanlar olduğumuz halde biz bile düşmanlık duymuyoruz sizlere. Yapmayın nazlılar, nazeninler. Ayıp değil mi, yazık değil mi, günah değil mi size?»

Güneş'te çalışmalar hızla ilerliyordu. Girişimciler akıllarına koymuşlardı. «Okuyucular yıllardan beri politikası, içeriği ve çehresi pek değişmeyen ga-

zetelerle yetinmiyordu. Daha iyisini, çok yönlü olanını bekleyen, uyuyan bir okur kitlesi vardı. Güncel politik tartışmalardan bıkmış, düzeysiz haberlerin gazete sayfalarını doldurmasından usanmış, yeni dönemde yeni beklentiler içinde olan bir kitle vardı»

O kitlenin istekleri nasıl saptanmıştı? Kemikleşmiş görüşlerin sahibi ve bu görüş doğrultusundaki gazete okuyucularının dışında, istekleri, beklenti ve arayışları ortak olan bir kitle vardı. Amaç, işte bu kitleyle bütünleşmekti. Ve iddia şuydu: «Güneş, bütün siyasal tartışmaların üstünde, büyük kitleleri kapsayan liberal bir gazete olmalı». Çıkış noktası bu olunca, yayın politikası da saptanmış oluyordu. Her türlü yolla, olabildiğince geniş kitlelere seslenmek. Evlerde kadına, erkeğe, çocuğa, yaşlıya.. Herkese uzanmak.. Bu politika doğal olarak, haberlerin izlenişinden yazılışına, seçilişinden sunuluşuna kadar bir değişiklik getiriyordu. Bir yıllık yayın izlendiğinde görülür ki, «ağır olmayan, daha çok, kolaylığı benimseyen çarpıcı bir anlatım, renkli bir sunum, kısa ve bol haber» anlayışı egemen olmuştur gazeteye. 20'nci yüzyılın, tempolu, tansiyonlu ve gergin ortamında yaşamını sürdüren hızlı ve sabırsız «genel okuyucu tipinin» iyi saptandığı bir gerçek. Ve de Türkiye'nin yaşadığı olağanüstü dönemin koşullarının gözden uzak tutulmadığı da. Gazetenin önde gelen yazarlarından birinin yıldönümü yazısında bu gerçek şöyle dile getiriliyor: «Yaygın bir okura seslenmek iddiasını bütünleyen bu yayın politikası özetle DEMOKRAT ve ÇAĞDAŞ bir çizgide gelişmiştir. Bu kavramlar Türkiye'nin kurumsal bir yeniden düzenlenme içinde olduğu günümüzde özel bir öneme sahiptir... Demokrat olmak demokrasi çerçevesindeki tüm düşüncelere saygılı davranabilmektir. Çağdaşlık, gerilimleri barışçı ve uygar yöntemlerle çözmenin, düşmanlık ve benzeri ölçülere başvurmamanın, olayları duygu ile değil, akılcılıkla değerlendirmenin işaretidir. Çağdaşık, bir hakkı savunurken, karşıdakinin hakkını da tanıyabilmektir.»

Ne türde olursa olsun, bir kuruluştaki en önemli unsur insandır elbet. En gelişmiş tekniği kullanacak da, en güzel düşünceyi üretecek de, önünde - sonunda insandır. Sanırım Güneş, bu gerçeği en iyi değerlendiren yayın organlarından biri. Daha gazetenin tartışmalarının sürdüğü günlerden başlayarak, Güneş'i çıkaracak olanlar basının en ünlü kalemlerine, en çarpıcı isimlerine, — hem de sağ - sol ayrımını fazlaca gözetmeksizin — el uzattılar, önerilerde bulundular. Astronomik ücretli transferler gazeteyi daha ortaya çıkmadan «güncel ve büyük» yapıyordu. Sanırım görüş ayrılığı konusunda yalnızca, kendisine öneri yapılan kalem sahipleri düşünüp değerlendirmeler yaptılar ve bu çok çekici önerilere karşı direndiler. Güneş kadrosuna aldığı isimlerle, kültürel düzeyi yüksek bir kitleye uzanmayı amaçlarken, alt kadroyu da eğitimli, deneyimli, genç ve dinamik elemanlarla dolduruyordu. «Kadro seçiminde pek az yanlışlar yaptık, bunu da kısa sürede düzelttik. Bugün, oturmuş - anlaşmış, daha güçlü bir kadroyla hizmet veriyoruz» deniliyorsa da, kısa bir süre önce gazeteden ayrılan iki ağır top, bu iddiaya biraz ters düşüyor. Haa, bu arada bir şey daha var. Kadrolar düzenlenirken TRT de unutulmamıştı. İşinden atılan, Kurum dışına sürülen, ya da kendi isteğiyle ayrılan TRT'cilere Güneş kapılarını açmıştı. Sanırım bu kapı bugün de açıktır.

Güneş'in çok yüksek ücretle köşe yazarları ve muhabirler alması, basında, yeni elemanlara iş alanları yaratmasının yanısıra, çok önemli bir başka olayı da getirdi. Öteki gazeteler de, yeni bir ücret ayarlamasına başladılar mensupları ve yeni alacakları elemanlar için.

19 Şubat 1982.. Büyük gürültülerle ve kampanyalarla yürütülen olay somut biçimde ürününü veriyor. Kısa - kısa haberleri, çok renkli fotoğrafları, renk renk çizgileri, manşeti, alt başlıkları, kimine göre göz dolduran kimine göre göz yoran sayfa düzenleri, her telden çalan yazı ve haberleriyle.. İlk Güneş bayilerde. Birkaç saat sonra bayilere gidenler Güneş'i bulamıyorlardı. Daha öğle olmadan Güneş bitmişti. Bu durum birkaç gün sürdü. İlk günlerin şoku atlatılınca, 600 bine yaklaşan tiraj hafiften hafiften inişe geçti. Bugün Güneş basımıyla 400 bin, (Cumartesi, Pazar, Pazartesi daha fazla), satışıyla 300 bin dolayında tirajlı bir gazete. Neredeyse yarıya yaklaşan bu kaybın nedenini sorduğumda, gazetenin Ankara yetkilisi «gazete oturuncaya kadar tiraj kaybedebilir, bu doğaldır» dedi.

«Geçen Bir Yıla Bakış» başlıklı yazıda, Güneş'in bir yılını değerlendiren Güneri Cıvaoğlu şöyle diyor: Kozanoğlu ve Çavuşoğlu'yla birlikte Güneş'i yayınlamağa karar verdiğimizde, yayın malzemesi olarak sa-

dece ceplerimizdeki tükenmez kalemlerimiz vardı.» Doğaldır ki buna katılmak mümkün değil. Çok kimsenin cebinde tükenmez kalemleri ve içinde bir gazete çıkarmak hevesi vardır ama, hevesi gerçekleştiremezler. Cepteki tükenmezlerden daha başka tükenmezlere de gereksinim vardır.

Cıvaoğlu sürdürüyor yazısını. «18 Şubat 1982 ye gelindiğinde, Türkiye'nin dört büyük kentinde baskı yapmak üzere altı ofset rotatif, elektronik dizgi sistemleri, kamera, banyo, kalеıp üniteleri, 10 teleks bağlantısı, ofset baskının gerektirdiği bütün malzeme çeşitleri, 16 ayrı bina, yurt dışında altı temsilcilik bürosu, sayfa nakli için fax servisi anlaşması..» Hadi bunlar da benden olsun. Hisarbank, Eko Yatırım...

Hisarbank, Eko Yatırım deyince insan ister-istemez Kastelli adını ve arkasından da, Türk toplumuna kıran gibi giren Bankerler olayını anımsıyor. Ve daha neler neler, ne ilişkiler, ne bağlantılar.. Kastelli olayından tüm kurum ve kuruluşlar gibi Güneş de payına düşeni aldı. Cıvanoğlu'nun deyişiyle, «üçüncü ayda 230 milyon lira özel ilan gelirine ulaşan ve gelir-gider dengesini eşitleyen» gazete bu konuda olumsuz etkiler altında kaldı. İşte «Güneş batıyor, batacak... Çalışanlar bu ay paralarını alamıyorlarmış.. vb.» dedikoduları da bu dönemde başladı ve giderek yoğunlaştı. Öteki gazetelerin fiyatı yerinde dururken, Güneş'in 30 liraya çıkması da bu döneme rastlar. Tüm gazetelerde olduğu gibi sayfa sayısının azalması ve öteki tasarruf önlemleri de.. Gazete yetkilileri Ocak 1983 den bu yana kâra geçtiklerini söylüyorlarsa da dedikodu ve fısıltılar sürüyor. Gazetenin batmasını pek çok kimse çeşitli adlarla sürdürülen hediye çekilişlerine bağlıyor. Gerçekten de — Cumhuriyet dışında — tüm gazetelerce sürdürülen lotaryacılığı Güneş her yönüyle yeni boyutlara ulaştırıdı. Daha başlangıçta belirlenen 129 milyonluk hediye Kampanyasında, Mevlid-i Şerif'ten ritmik jimnastik kurslarına, oto radyolarından video ve renkli televizyona, yaz tatilinden Millî Piyango biletlerine, yemek kartlarından otomobillere, hatta otobüse kadar ne ararsanız bulursunuz. Güneşin milyoner yaptıklarına imrenen, kaderini ve kurtuluşunu talih oyunlarına bağlamış nice insan şimdi de Bingo oynayarak köşeyi dönmenin hayallerini kurup, düzlüğe çıkmanın yollarını arıyor. Türk basınını bir hastalık gibi saran bu olayın nedenini ve savunmasını, kendimden hiçbir şey katmadan, gazete yetkililerinin kaleminden sunuyorum.

«Hediye çekilişleri, karşı çıkanlarının görüşlerinin tersine, aslında yayın hayatına katkıda bulunmaktadır. Çok büyük hediye kampanyaları sayesindedir ki düne kadar gazete alma alışkanlığı olmayan insanlar bir gazete almaya, bir gazete okuyan iki gazete okumaya başlıyor. Ülkemizde yeni okur kitleleri böyle yaratılabiliyor, gazete okuma alışkanlığı böyle yerleştirilebiliyor. İşte Güneş, sempatik olmasının da etkisiyle her eve bu yolla girebildi. Düşünün bir, bu yeni gazete okuyucuları ileride belki de bir kitap okuyucusu, bir tiyatro seyircisi, bir sergi izleyicisi olacaklardır. Onun için...»

Vay Türkiye'm vay.. Vay Türkiye'min garip insanları vay.. Kitleleri okuyucu, seyirci, izleyici yapmanın yolu nerelerden geçiyor, evlere girebilmenin yolu nerelerden dolanıyormuş.. Peki eğitim, öğretim denen şey nedir, neye yarar acaba?

Güneş'in yan işlerinden biri de pazarlama. Gene Cıvaoğlu'nun kaleminden : «Az gelişmiş toplumların sergileyemediği uygar ve çağdaş bazı koşulları, kolaylıkları Güneş, yan şirketleri aracılığıyla okuyucularına sunmaktadır. Okuyucuya, 24 saatin her kesitindeki ihtiyaçlarıyla cevap verme çabasındadır. İşte Güneş Pazarlama A.Ş. bu amaçla kurulmuş bulunuyor. Güneş Pazarlama A.Ş. Türkiye'nin en büyük renkli televizyon pazarlama şirketidir. Bugüne kadar en çok renkli televizyonu sahiplerine teslim etmış olan...» Gazetenin bir başka yazısında da bu konuda bir müjde var. «Şimdiyse yeni pazarlama olayları, yeni olanaklar hazırlığı içindeyiz. Bekleyin.»

Bekliyoruz.

Güneş ilk günden beri çift gazete olarak çıkmaktadır. Güneş-I, on iki sayfa, haber ve köşe yazıları ağırlıklı bir gazete. Güneş-II, tamamen magazine ayrılmış. Mart'ın ikinci yarısında Karadeniz bölgesinde, Ordu-Samsun-Sinop illerine yönelik bir pilot uygulama başlatıldı. Güneş-III. Dört sayfalık üçüncü bir gazete yani. Alınacak sonuca göre tüm Türkiye'de bu uygulama yaygınlaştırılacak. Haftada bir Pazar günleri, yalnızca o bölgenin sorunları ve yazılarıyla çıkacak Güneş-III.

İkinci gazete deyince magazin, magazin deyince de fotoromanları anımsamamak elde değil. Gazete her alanda olduğu gibi fotoroman olayında da çok şatafatlı bir reklam kampanyası yürüterek işe başlamıştı. Tabii ayni olay çok geçmeden öteki gazetelere de yansıdı. Bugün Türk basınında, Güneş'in başlattığı bir fotoroman yarışması bütün şiddetiyle sürüyor. Ve Güneş'e göre bu «Babıâli'de bir devrim»dir. «İki milyon lira harcayarak Handan fotoromanını gerçekleştirdik. Bu Babıâli'de bir devrim oldu. Tabii bu yeniliğimizden de yararlanıldı. Şimdilerde gazeteler fotoroman yapımları için, reklam giderleri de dikkate alınırsa 50 milyonun üstünde harcamakta..» (Önceleri bu miktar 30-40 bin dolayındaymış).

Merkezi İstanbul'da bulunan ve yurt içinde Ankara, İzmir, Adana, Diyarbakır, Erzurum, Samsun, Trabzon ve Bursa'da büroları olan ve dört büyük kentte basılan Güneş, Hür Dağıtım kanalıyla dağıtılıyor. Yurt dışı bürolarının sayısı da altıyı bulan, matbaa işçileriyle birlikte 800 kadar insanı çalıştığı bir gazete Güneş. 12 Eylül'den bu yana bir kez kapatıldı. Bu süresiz kapatılmanın nedenini bilmiyor, ama Esenboğa Hava Limanı'ndaki Ermeni teröristlerin baskını olduğunu tahmin ediyor gazetede çalışanlar. Süresiz kapatılma olayı dokuz gün sürdü ve gazete onuncu gün yeniden yayına başladı.

Tüm dedikodu ve aleyhteki fısıltılara karşın Güneş yayınını sürdürüyor.

inceleme

"Tercüman" Neye Tercüman?

Tahsin Yılmaz

«... Gazete muhasebelerinde her gün biraz daha kabarık yer tutan bölüm haber toplama masrafları olmaya başlamıştır. Bütün dünyada, artan haberleşme ücretleri, posta - telefon ücretlerine gelen zamlar gazeteleri her gün biraz daha haber ajanslarına dayanır hâle getirmektedir. Haber ajansçılığı, esasen, haber edinme masraflarının birden fazla gazete tarafından bölüşülmesinden başka bir şey değildir...»

Bu sözleri, 14 Mart 1983 tarihli Tercüman gazetesinin, «Tercümandan Mektup» köşesinden aktarıyoruz. Gazetenin Genel Yayın Müdürü Hakkı Öcal «Ajans gazeteciliği» başlığını vermiş yazısına. Yazının bütünlüğü içinde anlam kazanacak sözlerden ilk anda bir şey anlaşılmıyor gibi görünebilir. Ancak, üzerinde durulduğu zaman günümüz gazeteciliğinin en önemli sorunlarından biri karşımıza çıkıyor burada. Diğer alanlarda olduğu gibi basının birçok sorununun da kaynağı ekonomiktir; bu alandaki sorunların çözümüne giderken yalnızca ajanslarla olan ilişkiyi biraz daha sıklaştırmak geçerli bir yol mudur? Bu ilişki geliştirilemediği sürece basının temel işlevlerini yerine getirememesi doğal mı karşılanmalı?

Birincil görevi, yaşamın her alanından haber sağlayıp, bu haberleri kitlelere nesnel bir biçimde ulaştırmak olan gazetelerin, bugünün koşullarında bunu yerine getiremiyor olmaları, onları haber ajanslarına dayanır hale getirmiştir biçiminde dile getirilen bir görüş; başka çıkar yolun olmadığını söyleyip, bugünkü durumu olumlar bir anlam taşımaktadır. Ayrıca sorun'un, ekonominin dışında başka nedenlerden kaynaklandığı da gözardı edilmemeli. Çözüm istenen bir soruna çözüm yolu önerilirken, yeni bir çıkmaza yol açacak kısır döngü yaratılarak, bugün işleyen kitle iletişim dizgesinin işlerliğini pekiştirecek bir mantık oluşturulmamalı.

Soruna salt ekonomik açıdan baksak bile çözümsüz değil. Her türlü maliyetin giderek artmasına karşın, aynı süreç içinde gelişen olanaklar, gazetelerin işlerliğine, birçok sorunlarının çözülmesine yardımcı olmaktadır. Kaldı ki okur ilgisini sürekli canlı tutabilen bir gazete, buna bağlı olarak okuyucularından sağladığı destekle kendi sorunlarını çözebilme olanağına sahiptir. Ama şu noktayı hemen belirtmekte yarar var; akla gelmedik piyango oyunlarıyla okuyucunun ilgisini üzerinde tutmaya çalışan bir gazete, okuyucusunun güvenilecek desteğini hiç bir zaman bulamayacaktır.

Kitle iletişim araçları için haber, yaşamsal bir önem taşımaktadır. Haber, doğru, taze, nesnel ve hızlı bir biçimde kitlelere ulaştırıldığı ölçüde kullanılan araçların da etkinliğini artıracaktır. Özellikle gazetelerin, okuyucu kitlelerinin genişliği ile yaşamsal varlıkları arasında sıkı bir ilişki olduğu bilinen gerçektir. Onlar için haber, diğer kitle iletişim araçlarına göre daha büyük önem taşımaktadır.

Alıntıladığımız yazıda, artan haberleşme maliyetlerinin çok büyük boyutlarda olması nedeniyle gazetelerin daha ucuz haber sağlayabilmeleri için belirli haber ajanslarına dayanmaları vurgulanmaktadır. Oysa ulusal ve uluslararası haberleşmeyi belli haber tekelleri istedikleri biçimde yönlendirmektedir bugün. Bu kuruluşlar, varlıkları gereği belli amaçlara hizmet eden birer ekonomik işletme niteliği taşımaktadır ve yaptıkları işten kârlı çıkmak başlıca amaçlarıdır. Bu bağlamda yerini alan bizim basınımız da, bu işletmelerin malını pazarladıkları birer pazar görünümündedir.

Ulusal çıkarlarımızla çelişen bu işleyişe karşı çıkılmıştır, çıkılmaktadır. Ulusal boyutta önem taşıyan bu konuyu göndeme getirmek, enine boyuna tartışmak da bir ulusal görevdir. Sayın Öcal köşesinde bu konuyu ele almıştır, ancak işleyişin olumsuzluklarından sözedip, nesnel bir çözüm yolu aramaya girme gereği duymamıştır. Tersine zihinlerde oluşan birçok soru karşılıksız kalmıştır. «Haber ajansçılığı, esasen, haber edinme masraflarının birden fazla gazete tarafından bölüşülemesinden başka bir şey değildir.» denirken ne amaçlanmaktadır? Uluslararası haber tekellerinin varlıklarını sürdürmelerine karşı çıkılmazken, daha ucuz haber edinme amacı güdülerek bunlarla işbirliği mi önerilmektedir? Haberin niteliğini ucuzluk pahalılık belirliyorsa, aynı konu

üstüne söylenecek çok şey gündeme gelmektedir. Böyle bir görüş ileri sürülürse ucuz alıp pahalıya satma gibi pazar kuralları işlemeye başlar. Bilindiği gibi haber tekellerinin yaptığı iş de bu zaten. Öyleyse, «bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler»mi?..

Usa bir şey daha takılıyor: «Masrafların birden fazla gazete tarafından bölüşülmesi» önerilirken, 'buyrun gelin, bu çatı altında toplanalım'mı denmek isteniyor? Olur ya, yatırımları birçok alana yayılan ve 50 doloyında şirket kurmuş biri, hem de 'hayırlı' bir konuda yeni bir şirket kurmak istemiş olabilir; yadırgamamak gerek!.. Elli milyona varan bir insan topluluğunun yaşadığı bir ülkede iyi de 'mal' satar bu oluşturulan şirket. Hele de karşısına kimse çıkmazsa. Böylece ulusal tekelimizi çabucak büyütmüş oluruz!..

Evet, Tercüman bir yandan çok sayıda haber ajansıyla işbirliği içindedir; bir yandan da haber ajansçılığının kazançlı bir iş olduğunu kavramış olmalı ki, bir haber ajansı da o kurmuştur: Gazete için büyük bir olanak! Ayrıca, dünyanın en gelişmiş gazetelerinin sahip olduğu teknolojik ve mali olanaklara Tercüman da sahiptir. Buna rağmen yaptığı yayınlarda ayrıntıya, nesnel değerlendirmelere yer vermesi gerekirken, buna rastlamak olanaklı değildir. Demek ki, yalnızca ekonomik güç, haberlerin içeriğinin belirlenip, gerçeklerin nesnel biçimde en kısa zamanda kitleye ulaştırılmasında yeterli olamıyor. Yurtiçi haberlerinde etkin bir görev yapıyormuş izlenimi vermeye çalışan AKAJANS özellikle dış haberlerde varlığını kanıtlayamamaktadır. Verilen haberlerin büyük çoğunluğu derleme niteliğindedir. Olayın kaynağına gidip haber üretmek yerine, büyük haber ajanslarının ürettikleri derlenerek basım aracına ulaştırılmaktadır; ki bu işleyiş, haberin doğru, nesnel ve taze olma özelliklerini belirli ölçülerde yitirmesine neden olmaktadır. Sayın Hakkı Öcal'sa, bu işleyişten rahatsız olmamakta, tersine bu işleyişin tek çıkar yol olduğunu pekiştirir sözler etmektedir.

Yazıdan bir bölüm daha okuyalım :

«...Şimdi artık gazeteler belirli dünya görüşlerinin ışığında yazı işleri tarafından 'önemli' olarak değerlendirilen haberleri özel muhabirleri ile takip ediyor ve okuyucularına naklediyorlar.

Bu noktada, ajans yazı işlerinin, konu seçme, konunun değişik taraflarından sadece kendi arzu ettiklerini yansıtma ve daha birçok 'editörlük hizmeti' ile müşterisi olan gazeteleri, radyo ve televizyonları 'yönlendirdiği' iddiasını da kaydetmemiz lâzımdır. Özellikle uluslararası platformda, gelişmekte olan ülkelerin basınının, gelişmiş ülkelerin haber ajanslarının gözüyle dünyayı görmelerinin tevlit ettiği zararlar artık sık sık dile getiriliyor.»

Evet buradan, haberlerin önem derecesinin kitle iletişim ajanslarının dünya görüşlerine göre belirlendiğini öğreniyoruz. Bu aslında bilinen bir gerçektir.. Hakkı Öcal tarafından açıklanmış olması da sevindiricidir. Oysa anımsamakta yarar var: Haber dış dünyada oluşumların imgesel alanda yeniden kurulmasıdır; ancak, gerçekte olan olay ve oluşumları, imgesel alanda da olsa, nesnel bir biçimde kitleye ulaştırmak gerekmektedir. Özellikle, gerçeği yansıtmaktan çok belirli bir dünya görüşünün pekiştirilmesi biçiminde kitlelere ulaştırılan iletiler haber niteliği taşımazlar. Bu tür bir habercilik anlaşıyla hareket eden bir basın kuruluşu, basın kuruluşu olmaktan çok olsa olsa at gözlüğü pazarlayan bir şirket olur.

Sayın Öcal, Genel Yayın Yönetmenliğini yaptığı gazetenin yayınladığı her şeyden sorumludur. Kolayca dediklerini yerine getirebilecek bir yere oturtulmuştur. Ama, kendine bu olanağı sağlayan kişinin ve temsil ettiği katman ya da katmanların dünya görüşleri dışına çıkmamak koşuluyla. Tam burada Öcal'a bu olanağı sağlayan kişinin sözlerini okuyalım :

«...Tercüman da bugün iktisatta : 'Karma ekonomi' ve 'Halkçı Kapitalizm'in müdafii olarak onların yolundadır. Zaten, bir gazete (bir insan) hürriyetçi mi? O gazete vatan, millet anlayışında muhafazakâr, gelenekçi, iktisatta kontrol edilen bir liberalizme taraftar, rejimde demokrat ,felsefede mutedil sağcı, doktrinde maneviyatçı milliyetçi demektir.» (İletişim, 1981/1, Kemal ılıcak'ın sözlerini anan Önder Şenyapılı)

Şu sözler de aynı kişinin :

«...'Modern Sağ' dedim aziz okuyucu, Tercüman işte modern sağdadır. Sağın en kuvvetli gazetesi, milliyetçilikte en tutkulu, dine en saygılı, dil ve ahlâkı koruyuculukta, demokrasiyebağlılıkta en kaygılıdır...»

Sayın Öcal istesin ya da istemesin bu alıntılarda ortaya çıkan dünya görüşü içerisinde sürdürmek durumundadır genel yayın yönetmenliğini. Ve gazetesinde yer alan, alması gereken, yaşamın birçok alanından oluşturulan haberler bu dünya görüşünün süzgecinden geçtikten sonra kitleye ulaşmaktadır. Böylece, kitleler tek bir dünya görüşüne sahip olan sürüler biçimine sokulmak istenmektedir. Görev yapmakta olan gazete de bu biçimiyle at gözlüğü satan bir şirket kimliği kazanmaktadır. Şirketin durumu pek de kötü gitmiyor olmalı. Güçlü bir sermaye üzerine kurulmuş ve bugün güçlü bir sermaye kesimince bakım ve onarımı yapılan bu şirkete bu yolda top değse bir şey olmayacak gibi görünmektedir.

Gerçek yaşamsa kendi yatakları içinde akıp gitmektedir. İlginç bir duruma tanık olmuştum geçenlerde, aktarmak istiyorum: Tercüman'ın ileri görevlerinde buleunan biri : «Ben aslında gazete okumam; hele Tercüman'ı» demişti. O kişiye inanıyorum: Çünkü, gerçekler kendi yaşadıklarıdır, çalıştığı gazetenin yansıttıkları değil...

inceleme

Haberleşme Bağımlılığına İki Örnek: Latin Amarika ve Türkiye'de Dış Haberlerin Görünümü

Zafer Özcan

Zafer Özcan'ın, Şubat 1983'te Dayanışma Yayınlarınca Yayımlanmış bulunan **Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler** adlı kitabından bir bölümü, bu sayımızın içeriğine katkı sağlayacağı düşüncesiyle aynen yayımlıyoruz. (TÜRKİYE YAZILARI)

Haber kavramı her toplumsal sistemde üretim ilişkilerinin yeniden üretimi süreci içinde biçimlenir. Böylece, kapitalist dünya ekonomik sisteminin hiyerarşisi içinde bulunan ülkelerde de haberlerin bu çıkarsal ilişki çerçevesinde belirlenip sunulduğu bellidir. Buradan, bağımlı ülkelerde haberlerin nasıl belirlenip sunulduğuna örnek olarak Latin Amerika ve Türkiye'de yapılan araştırmalardan örnekler vereceğiz.

Açıklamalarımızı her iki bölgede yapılan benzer nitelikli başlıca iki araştırmaya dayandıracağız. Bu araştırmaların ikisi de basın taraması sonucu ulaşılan bulguları sergilemekte ve yalnızca yazılı basını konu edinmektedir. Latin Amerika'daki araştırma(1) Fernando Reyes Matta tarafından 24-27 Kasım 1975 tarihleri arasında yapılmıştır ve 14 Latin Amerika ülkesinin başlıca büyük gazetelerini içine almaktadır. Matta'nın araştırma konusu yaptığı gazeteler ve bağlı oldukları ülkeler şunlardır: **La Prensa** ve **Clarin** (Arjantin), **El Diario** (Bolivya), **O Estado** (Brezilya), **La Nacion** (Kosta Rika), **El Nacional** (Dominik Cumhuriyeti), **El Comercio** (Ekvator), **El Imparcial** (Guatemala), **El Tiempo** (Honduras), **Excelsior** ve **El Heraldo** (Meksika), **La Prensa** (Nikaragua), **La Critica** (Panama), **La Prensa** (Peru), **El Dia** (Uruguay) **El Nacional** (Venezüela).

Ele alacağımız ikinci araştırma ise (2) bizim 18-20 Kasım 1981 tarihlerini kapsayan ve Türkiye'deki toplam günlük gazete dağıtımının yaklaşık %85'ini elinde tutan beş büyük gazetenin (**Günaydın, Milliyet, Tercüman, Hürriyet** ve **Cumhuriyet**) dahil edildiği çalışmadır. Açıklamalar yoğunlaştırılırken, Latin Amerika'daki veriler James W. Markham'ın ABD ile Latin Amerika gazeteleri üzerinde yaptığı karşılaştırmalı çalışma (3) ve CIESPAL'ın UNESCO işbirliği ile gerçekleştirdiği bir inceleme ile desteklenirken; Türkiye'deki bulgular da Ertuğrul Özkök'ün Basra Körfezi ülkeleri ile Türkiye arasındaki haber akışımını konu alan ve ajanslar düzeyinde yapılan 12-19 Ekim 1978 tarihli araştırması (4) ile sınanacaktır.

A. LATİN AMERİKA VE TÜRKİYE'DE DIŞ HABERLERİN KAYNAĞI:

Kapitalist dünya sistemi içindeki hiyerarşinin alt kısmında yer alan ülkelerde, yani azgelişmiş çevre ülkelerde dış haberler büyük ölçüde merkezce oluşturulan ve uluslararası haber akımını merkez ülkeler lehine elinde tutan kuruluşlarca belirlenecek ve dağıtılacaktır. Mevcut uluslararası yapının sürdürülmesi ve meşrulaştırılabilmesi için bu kaçınılmaz bir kuraldır.

Uluslararası haber akımını denetimleri altında tutan dört büyük batılı haber ajansının genel olarak etkinliğinin yanı sıra, ABD'nin Latin Amerika'daki yoğun ekonomik ve siyasal ilişkilerinin bir so- yalnızca iki büyük ABD ajansı tarafından belirlen- nucu olarak, bu bölgede birer ABD ajansı olan UPI ve AP'nin özellikle etkin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Matta'nın araştırması, bölgede yayınlanan ve araştırmaya konu edilen 1,308 dış haberin %39 unun UPI ve %21 inin de AP'den alındığını ortaya koymaktadır. Demek ki, tüm haberlerin %60 kadarı miş ve dağıtılmıştır.

Tablo 15 : Latin Amerika'da Yayınlanan Dış Haberlerin Kaynağı (5)

Kaynak	Haber Sayısı	%
UPI	506	39.0
AP	270	21.0
AFP	132	10.0
Reuter - Latin	123	9.0
EFE (İspanya)	111	8.0
ANSA (İtalya)	55	4.0
LATIN	49	4.0
New York Times	31	2.0
Le Monde	12	1.0
Washington Post	7	0.5
Prensa Latina (Küba)	4	0.3
Diğer	8	0.5
TOPLAM	**1,308**	**100.0**

Bu rakama diğer iki batılı haber ajansı AFP ve Reuter de dahil edilirse oran %80'e varmaktadır. İspanyol Ulusal Haber Ajansı EFE'nin %8 ile dört büyük ajansın hemen arkasında yer alması, araştırma yapılan dönemde İspanya'da diktatör Franco'nun henüz ölmüş olması ve yeni kral Juan Carlos'un başa geçmesi nedeniyledir. Latin Amerika ülkelerinde büyük ölçüde İspanyolca konuşuluyor olması, kısmen bu önemli haberin İspanya'dan alınmasına yardımcı olmuştur. Büyük tirajlı Latin Amerika gazetelerinin kendi aralarında oluşturdukları bir bölgesel haber ajansı olan LATIN ancak %4 oranında haber geçerken; EFE, ANSA, New York Times, Le Monde ve Washington Post'tan alınan dış haberlerle birlikte batılı kaynakların etkinliği %95'i bulmaktadır.

Matta'nın araştırılmasının ilk gününde gazetelerin birinci sayfalarında yer alan dış haberlerin kaynak açısından dağılımı ise şöyledir (6).

	Haber (Sayısı %)
UPI	45.5
AP	31.7
Reuter - Latin	9.1
AFP	6.8
EFE	2.3
ANSA	2.3
New York Times	2.3
TOPLAM	100.0

İki büyük Amerikan haber ajansı birinci sayfada yer alan tüm dış haberlerin %77.2'sinin kaynağı olurken, Reuter - Latin ve AFP ile birlikte bu oran %91.1'e ulaşmaktadır. Diğer bir ilginç nokta da, birinci sayfada yer alan tüm dış haberlerin batı kaynaklı olmasıdır.

CIESPAL'ın 1975 tarihli haber araştırması da, Latin Amerika'da UPI, AP ve AFP'nin tüm dış haberlerin yaklaşık %90'ınıgeçtiğini; yalnızca UPI ve AP'nin ise %80 oranında etkin olduğunu ortaya koymaktadır (7).

Türkiye'de yapılan araştırma da batılı kaynakların etkinliğini vurgulamaktadır. Türk basınında yayınlanan her 100 dış haberden 33.7'si yerli ajans veya gazetelerin temsilcileri tarafından gönderilirken 4.8'i TASS ve gerisi de (yani 61.5) batılı kaynaklardan alınmıştır. Bölgesel niteliği ağır basan haberler dışta tutulursa, batı kaynaklarının payı % 68.2'ye çıkmaktadır. Tüm batı kaynaklı haberlerin % 60'ı ise dört büyük haber ajansının materyallerinden oluşmaktadır (8).

Dağılıma yalnızca yabancı kaynaklı haberleri alarak (yani yerli kaynaklı olanları dışta bırakarak) bakacak olursak, dört büyük ajansın oranının % 54.6'ya ve tüm batı kaynaklarınkinin de % 92.7 gibi oldukça yüksek bir orana çıktığını saptamış olmaktayız (9) Tablo: 16).

Tablo 16: Yabancı Kökenli Dış Haberlerin Kaynak Açısından Dağılımı

Kaynak	Haber Sayısı (%)	Kelime Sayısı (%)
AP, UPI, AFP, Reuter	54.6	59.6
Diğer Batılı Ajanslar	2.1	1.7
Batılı Dergi - Gazete	30.9	23.9
Batılı Radyo - TV	3.7	4.3
TASS + Diğer Sosyalist Ülke Ajansları	7.3	9.4
Diğer	1.4	0.2
TOPLAM	100.0	100.0

Ertuğrul Özkök'ün yalnızca Basra Körfezi ülkeleri ile Türkiye arasındaki haber akışımını dahil ettiği ve ajanslar düzeyinde yaptığı çalışma da Anadolu Ajansı'na ulaşan bölge ile ilgili haberlerde etkinliğin yine batılı ajanslara ait olduğunu ortaya koymaktadır (10). Anadolu Ajansına ulaşan yabancı kaynaklı haberlerin % 84.5'i AP, AFP ve Reuter kökenlidir. Geriye kalan % 15.5 oranındaki haberler ise PANA (Pan - African News Agency) kaynaklıdır ama Anadolu Ajansına AP aracılığıyla ulaştırılmıştır.

B. DIŞ HABERLERİN COĞRAFYASAL DAĞILIMI

Dış haberlerin kamu oyunun ilgisini daha çok nerelere çektiği ve okuyucuların kafalarını nerelerin sorunları ile koşullandırdığı, ülkenin coğrafyasal konumundan daha büyük ölçüde onun ekonomik, siyasal ve kültürel bakımlardan nerelerle yoğun ilişkide bulunduğuna veya nerelere bağımlı olduğuna göre belirlenmektedir. Bu nedenle, gerek Latin Amerika ve gerekse Türk basınında yer alan dış haberlerin de göreli olarak daha yoğun biçimde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ile — dolayısıyla gelişmiş batılı kapitalist ülkelerle — ilgili olması kaçınılmaz olacaktır.

Matta'nın Latin Amerika ile ilgili araştırması, bu bölgede yayınlanan gazetelerde yer alan dış haberlerin % 60.7'sinin ABD ve Batı Avrupa ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 17: Latin Amerika'da Dış Haberlerin Coğrafyasal Dağılımı (11)

	Kolon/cm	%
Batı Avrupa	9,264	40.5
Kuzey Amerika	4,634	20.2
Latin Amerika	4,479	19.6
Orta Doğu	1,679	6.9
Asya	837	3.6
Afrika	806	3.5
Doğu Avrupa	701	3.0
Uluslararası	531	2.3
TOPLAM	22,931	100.0

Latin Amerika ülkeleri basınları % 60.7 oranında ABD ve Batı Avrupa — yani gelişmiş kapitalist dünya — hakkında haberler yayınlarken kendi bölgelerine ancak % 19.6 oranında yer ayırmaktadırlar.

Araştırma yapılan dönemde 84 değişik merkezden haberler verilirken, her 100 haberden 20 tanesi başta Washington, New York, Detroit, Los Angeles ve Dallas olmak üzere ABD kentleriyle ilgilidir. Dönemin özelliği nedeniyle önem kazanan Madrit dışta tutulursa, saydığımız ABD kentleri, Lizbon, Roma, Cenevre ve Paris ile birlikte % 50.5 lik bir orana ulaşmaktadırlar (12).

Latin Amerika ve ABD basını üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma yapan Markham da, bulduğu sonuçlara göre ABD'nin «haber veren», Latin Amerika'nın ise «haber alan» ülkeler olduğunu söylüyor (13). Markham'ın bulgularına göre ABD ve Latin Amerika basınlarında dış haberlerin coğrafyasal dağılımı şöyle:

Tablo 18: ABD ve Latin Amerika Basınında Dış Haberlerin Coğrafyasal Dağılımı (Kolon/İnch - %) (14)

	ABD Basını	Latin Amerika Basını
Batı Avrupa	45.2	37.0
SSCB	28.4	11.1
Çin	2.6	0.2
Orta Doğu	13.8	5.4
Uluslararası	5.7	8.6
ABD	—	37.7
Latin Amerika	4.3	—
TOPLAM	100.0	100.0

Anlamsız Bir Tartışma

Toktamış Ateş

Bir «yazar» (!) düşünün ki; bir başkasını «sorumsuzluk», «ikiyüzlülük», «çıkarcılık», «bilgiçlik», «hastalık» vb. gibisinden sıfatlarla dayanaksız bir biçimde suçlasın ve sonra kendisine «savrulan sövgülerden» söz etsin..

Sayın Nizamettin Uğur'un Türkiye Yazıları'nın 68. sayısında yayınlanan eleştirisine, gene Türkiye Yazıları'nın 70. sayısında yazdığım yanıtın ilk paragrafı şöyleydi: «..Yaşamakta olduğumuz dolu ve çetin günlerde, ucuz kahramanlıklar peşindeki sahte kalemşorlara meydanı bırakmamak için de olsa, bu tür anlamsız polemiklere girmenin getireceği zaman kaybı insanı üzüyor. Ancak biraz aşağıda örnekliyeceğim ve benim terbiye sınırlarımı da zorlamama neden olan küçümseyici, küstah ve terbiyesiz üslup yenilir - yutulur cinsten olmadığı için bu yanıtı yazmak zorunda kalıyorum.»

Ve gene aynı zorunluluk bana bugün de bu satırları yazdırıyor. Ancak bu son olacak. Zira üretici olmayan kompleksli kafaları muhatap alarak zaman yitirmeyi gerçekten anlamsız buluyorum. Umarım Türkiye Yazıları'nın okuyucuları 68 ve 70. sayılardaki yazılara bir kez daha göz atarak, Sayın Uğur'un 71. sayıda «Zorunlu Bir Yanıt» başlığı ile kaleme aldığı yazıdaki gülünç saptırmaları görürler.

Sayın Uğur «Zorunlu Yanıt»ında, (sanki bu anlamsız polemiğe ben başlamışım gibi), «Ateşler ve ihanetler içinde yaşamakta olduğumuz çetin günlerde, sahte kalemşorlara ve sahte aydınlara aldırmaksızın amansızca ve korkusuzca savaşım veren, ama gerektiğinde küstah ve terbiyesizlerin ağızlarının payını vermekten geri kalmayan terbiyeli T. Ateş'in Türkiye Yazıları'nın Ocak 1983 tarihli 70. sayısındaki yazısı, gülmece türünün seçkin bir örneğini oluşturmaktadır.», diye söze başlıyor. (Metindeki tırnak işaretlerini almadım, zira «dizgi», ya da «bilgi» hatalarından, iyice karışmış.)

Sayın Uğur, Türkiye Yazarları'nın okuyucularının benim yazımı okumadıklarını, ya da okuyamıyacaklarını sanıyor anlaşılan. Sayın Uğur'un yazısını okuyanlar, «Yahu bu T. Ateş ne saçmalıklar yazmış» diyecekler.. Yazımın orasından burasından bazı cümle parçalarını biraraya getirerek ve metinde hiç olmayan kimi eklemeler yaparak, benim yazmış olduğum bir cümle izlenimini vermeye çabalamak; ancak hasta bir ruhun hezeyanıdır. Ne, «ateşler ve ihanetler içinde yaşadığımızdan» söz ettim, ne «amansızca ve korkusuzca savaşım» verdiğimden. Kimileri gibi megolaman mıyım ben? Türkiye Yazılarının okuyucuları üşenmez de 70. sayıdaki yazımı bir kez daha okurlarsa, bunu göreceklerdir. Umarım üşenmezler

Sayın Uğur, «kalemi bir hışımla» ele aldığımdan söz ediyorlar. Sanırım hışımla ele alınan kalem görmemişler. Belki «arandıkları şey» bu, ama bende bulamayacaklar. Ayrıca bu yazı nedeniyle Sayın Uğur'un deyişiyle «krize düşmüş» falan değilim. Zaten böyle anlamısız şeyler nedeniyle yaşamımda hiç kriz geçirmedim. İnsan, kendisine küfür eden mahalle çocuğuna kızar mı hiç?

Sayın Uğur bana, T. Ateş olarak hitap ettiği gibi; kendisine «Sayın Uğur» dememe de sinirleniyor. Hiç sinirlenmesin. Bu hitabım kendisinin saygınlığından, ya da kendisine duyduğum saygıdan değil; Türkiye Yazılarının okuyucularına duyduğum saygıdan ve kendi terbiye düzeyimden kaynaklanmaktadır.

Ziya Paşa'nın dediği gibi;

İncinmemek istersen eğer mülk-i fenâda
Bir kimseyi incitmemeye hasr-ı meram et.

Bu sonuçlara göre ABD basınındaki dış haberlerin ancak % 4.3'ü Latin Amerika ülkeleriyle ilgili iken, Latin Amerikan basını ABD ile ilgili haberlere % 37.7 oranında (yani tam 8.8 kat daha fazla) yer ayırmaktadır. Markham'a göre Latin Amerika basınında haberlerin % 74.7'si yalnızca ABD ve Batı Avrupa'ya ilişkindir.

Türkiye'ye gelince... İlk olarak Türk basınında yer alan dış haberlerin ne ölçüde ülkenin mekansal olarak yakın bulunduğu yörelerle ilgili olduğuna bakmak yerinde olacaktır. «Bölgesel» diye adlandırdığımız, ülkeye coğrafyasal olarak yakın bulunan ve yoğun tarihsel ve kültürel ortaklıklarımızın bulunduğu Orta Doğu ve Balkan Ülkelerine ilişkin haberler diğer bölgelere oranla oldukça sınırlı kalmaktadır.

Tablo 19: Türk Basınındaki Dış Haberlerin Bölgesel veya Bölge-dışı Oluşu (%) (15)

	Haber Sayısı	Kolon/cm	Kelime Sayısı
Bölgesel	14.5	11.7	11.7
Bölge - dışı	85.5	88.3	88.3
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

Yukarıdaki tabloya göre, yayınlanan 159 dış haberden ancak 23 tanesi, yani % 14.5'i sözünü ettiğimiz kategoriye girmektedir. Kapladığı alan ve kelime sayısı olarak karşılaştırma yaptığımızda da benzer sonuçlarla karşılaşmaktayız. Nitekim, «bölgesel» diye adlandırdığımız yörelere ait haberler, tüm dış haberlere göre % 11.7 oranında bir alan kaplamıştır. Demek ki, dış haberlere ayrılan alanın % 88.3'ü «bölge-dışı» yörelere aittir. Kelime sayısı ile betimlemek gerektiğinde de, dış haberler için harcanan kelimelerin ancak. % 11.7'sinin bölgesel nitelikli haberlere, %88.3'ünün ise bölge-dışı haberlere ait olduğunu görmekteyiz.

Bölgesel haberler arasında oldukça önemli bir yer tutan Yunanistan ve Kıbrıs ile ilgili haberler dışta bırakılırsa oran haber sayısı olarak % 6.0'a. kapladığı alan olarak % 6.5'e ve kelime sayısı olarak da % 5.0'a düşmektedir (16).

Tablo 20: Türk Basınındaki Dış Haberlerin Coğrafyasal Dağılımı (17)

	Haber Sayısı	Kapladığı Alan	Kelime Sayısı
Kuzey Amerika	17.6	13.0	15.2
Latin Amerika	3.8	1.9	2.2
Batı Avrupa	42.1	47.1	48.6
SSCB + Doğu Avrupa	8.2	8.3	8.8
Orta Doğu + Kuzey Afrika	16.4	12.3	11.8
Orta ve Güney Afrika	—	—	—
Asya	5.0	6.5	4.0
Okyanusya	2.5	1.6	1.9
Uluslararası	4.4	9.3	7.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

Bölge-dışı haberler ise —tıpkı Latin Amerika'da görüldüğü gibi— önemli ölçüde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri ile ilgilidir. Dış haberlerin coğrafyasal dağılımının büyük ölçüde ülkenin ekonomik, siyasal, kültürel ve askeri ilişkilerine göre belirlendiği savı, haberlerin hangi oranlarda hangi bölgelere ait olduğu araştırıldığında daha bir gerçeklik kazanmaktadır.

Tablo 20'den anlaşıldığına göre, Türk kamu oyunu en büyük ölçüde meşgul eden bölge Batı Avrupa ve Kuzey Amerikadır. Türkiye'nin en geniş ekonomik, siyasal, kültürel ve askeri ilişkilerinin de görüldüğü bu iki bölge bir arada alınırsa tüm dış haberlerin, haber sayısı olarak % 59.7'sini, kapladığı alan olarak % 60.1'ini ve kelime sayısı olarak da % 63.8'ini içermektedir.

Uluslararası nitelikte olan ve belli bir bölgeye indirgenemeyen haberler dışta tutularak bvir karşılaştırma yapıldığında söz konusu bölgenin, tüm dış haberlerin, haber sayısı olarak % 65.1'ini, kapladığı alan olarak % 66.2'sini ve kelime sayısı olarak da % 68.9 gibi büyük bir bölümünü kapsadığını görmekteyiz (18).

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'dan sonra sırayı dış haberlerin % 16.4'ünü ve % 8.2'sini içeren «Orta Doğu ve Kuzey Afrika» ile «SSCB ve Doğu Avrupa» almaktadır. Bu bölgelerin oranlarına kelime sayısı olarak baktığımızda ise sırasıyla % 11.8 ve % 3.8 rakamlarını bulmaktayız. Orta ve Güney Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi azgelişmiş bölgeler ise tüm dış haberlerin ancak % 8.8'ini oluştururken, dış haberler için ayrılan yerin % 8.5'ini ve harcanan kelimelerin de % 6.2'sini kapsamakla yetinmektedirler. Oysa bu üç bölgede dünya nüfusunun 3/4'üne yakın bir kısmının yaşadığı bir gerçektir.

Dış haberleri, ilgili oldukları ülkelere göre çözümlediğimizde, yine ABD ve bazı Batı Avrupa ülkelerinin öne çıktığı görülmektedir. Ancak, Batı Avrupa ülkeleri arasında Fransa'nın özel bir yeri vardır. Araştırma yapılan dönemde Fransa'yı öne çı-

Tablo 21: Türk Basınındaki Dış Haberlerin Ülkesel Dağılımı (19).

	Haber Sayısı %	Alan %	Kelime Sayısı %
ABD	17.6	13.9	15.9
SSCB	3.8	5.0	4.8
Yunanistan	3.8	1.9	2.4
Almanya	5.6	6.4	5.0
Fransa	14.4	25.0	27.6
Diğer B. Avr. Ülkeleri	17.0	11.2	11.7
Kıbrıs	5.0	3.3	4.3
Orta Doğu + İslam Ülk.	14.5	15.2	10.9
Diğer Sosyalist Ülk.	4.4	3.3	4.1
Uluslararası	3.8	8.9	6.6
Diğer + Belirlenemeyen	10.0	5.9	6.7
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

kartan en önemli etkenlerden birisi Türk kamu oyunu yoğun biçimde meşgul eden Ermeni eylemlerinin bu ülkede süregitmesi ve diğeri de Fransa'nın yeni başkanı Mitterand'ın girişimleri ve demeçleridir.

Fransa, Türk kamu oyunu en çok meşgul eden ülke sıfatını kazanırken, tüm dış haberlerin % 14.4'ü ve dış haberler için kullanılan kelimelerin ise % 27.6'sı bu ülkeye ait olmuştur. Dış haberlerin sayıca % 14.4'ünü oluşturmasına karşın kelime sayısının % 27.6'sını içermesi, bu ülke ile ilgili haberlerin diğerlerine göre daha ayrıntılı olarak verildiğini göstermektedir.

Dış haberlerde ön plana çıkan ikinci ülke ABD'dir. Türkiye ile yoğun ve çok yönlü ilişkileri bulunan bu ülke ile ilgili haberler % 17.6 (haber sayısı) ve % 15.9 (kelime sayısı) kadar olmaktadır.

Demek ki, yalnızca Fransa ile ABD tüm dış haberlerin, kelime sayısı ile anıldığında % 43.5'ine konu olmakta; bu oran uluslararası nitelikteki ve ülkesi belirlenemeyen haberler çözümleme dışı bırakıldığında % 48.8'i (yani yaklaşık olarak tüm dış haberlerin yarısını) bulmaktadır.

Haberlerin coğrafyasal dağılımı konusunda son olarak belirtmek istediğimiz nokta, Türkiye'de yayınlanan dış haberlerin önemli bir çoğunluğunun belli başlı batılı metropolle ilgili olduğudur. Nitekim, araştırma sonuçları dış haberlerin yaklaşık yarısının yalnız Paris, Washington ve Londra ile ilgili olduğunu göstermektedir. Haber kaynağı merkezlerden ilk 10 tanesini ele aldığımızda, bunların içinde de % 87.9'u yine ABD ve Batı Avrupa kentleri olmaktadır (20).

C. DIŞ HABERLERİN KONUSU

Dış haberlerin konuları üzerinde bazı çözümlemelerde bulunmak istediğimizde görmekteyiz ki, gerek Latin Amerika'da gerekse Türkiye'de kamu oyu, dünya sorunlarını gerçek anlamda kavramaktan alıkonmakta, daha çok duygusal niteliği ve sansasyon gücü ağır basan olaylar konusunda meşgul edilmektedir. Ülkenin siyasal, ekonomik ve kültürel açılardan bağımlı olduğu yerler dışındaki haberler (özellikle karşıt toplumsal/siyasal rejimlerde yörelere ait olanlar) daha çok bunalım, çatışma, başarısızlık, kargaşa vb. gibi olumsuz nitelikteki konuları içermekte; toplumsal ve siyasal savaşımlar veya gelişmeler ya üstü kapalı geçilmekte ya da saptırılmaktadır.

Nitekim, Matta'nın araştırma yaptığı dönemde Surinam Hollanda'dan bağımsızlığını kazanmakta ve egemenbir ülke olarak uluslararası sisteme katılmaktadır. Ancak, Latin Amerika gazeteleri kendi bölgelerinde yer alan ve önemli sayılabilecek büyüklükte bulunan Surinam'ın siyasal bağımsızlığını ilan etmesi haberini şaşkınlık verecek bir biçimde yüzeysel olarak geçiştirmişlerdir.

Tablo 22: Latin Amerika Gazetelerinin Surinam'ın Bağımsızlığını Kazanması Haberine İlk Gün Ayırdıkları Yer ve Haberin Kaynağı (21).

	Haberin Kaynağı	Kolon/ cm	Haberin Kaçıncı Sayfada Verildiği
La Prensa (Arjantin)	UPI	56	2
El Imparcial (Guatemala)	UPI	38	1
La Prensa (Nikarağua)	Reuter-Latin	27	3
La Nacion (Kosta-Rika)	UPI	27	25
La Prensa (Peru)	UPI	24	15
El Dia (Uruguay)	UPI	20	2
La Critica (Panama)	UPI	15	2

Yalnızca bir gazete (**El Imparcial**, Guatemala) haberi birinci sayfasında verirken, araştırmaya konu edilen 14 ülkedeki 16 gazeteden ancak 7 tanesi olayı aynı gün yayınlanmış, birkaç tanesi ise 1 - 2 gün gecikme ile ve yine yüzeysel olarak ele almıştır. Diğerleri ise habere hiç yer vermemişlerdir.

Latin Amerika'da dış haberler, L.R. Beltran ve E. Fox de Cardona'nın deyişiyle, sansasyonal, çarpıtılmış, toplumsal değişimlerden ve devinimlerden arındırılmış bir görünüm sunmaktadır (22).

Türkiye'de araştırma konusu yapılan dış haberlerin hemen hemen yarısı kadarı Türkiye ve Türkleri özellikle duygusal olarak ilgilendiren/etkileyen konulara ilişkin olduğu görülmektedir.

Tablo 23: Türk Basınında Dış Haberlerin Konuları (23).

	Haber Sayısı %	Kapladığı alan %	Kelime Sayısı %
Diplomatik İlişkiler	6.9	6.9	6.2
İç Haberler	7.5	4.4	4.7
Silahlı Çatışma, Savaş, Terör	13.2	7.1	8.2
Ekonomik, Ticari, Parasal İnsanlararası İlişkiler,	15.7	10.2	9.1
Kültür, Seks, Cinayet vb.	20.8	12.2	12.6
Toplumsal Sorunlar/Çalkantılar	3.8	8.9	6.2
Ermeni Sorunu	11.3	21.8	23.8
Türkiye ve Türklerle İlgili Haberler	7.6	14.0	10.0
Uluslararası Örgütler ve Sorunlar	11.3	13.6	17.2
Diğer	1.9	0.9	1.0
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

Nitekim, kelime sayısı veri olarak alındığında tüm dış haberlerin % 23.8'i Ermeni sorunu, % 10.0'ı Türkiye ve Türkler, ve % 12.6'sı da insanlararası ilişkiler, kültür, seks, cinayet, moda, vb. gibi konulara aittir. Demek ki, bu üç başlık altında ele alınan haberler toplamın % 46.8'ini oluşturmaktadır. Bu raka-

ma silahlı çatışma, savaş ve terör olaylarını da eklersek % 54.6 gibi bir değere ulaşmış olunmaktadır.

Sözü edilen konular dışında, Türk kamu oyunu en çok meşgul eden konu uluslararası örgütler ve sorunlardır. Ancak, bu oranın oldukça önemli bir kısmını «silahsızlanma» konusu oluşturmaktadır. Çünkü araştırma yapılan dönemde, ABD Başkanı Reagan, Brejnev'e silahların sınırlandırılması konusunda bir öneride bulunmuş, bu öneri Batı Avrupa'da desteklenirken SSCB tarafından olumsuz karşılanmıştır (24).

Toplumsal ve Ekonomik konular, iç ve dış siyasal ilişkiler, toplamın, ancak % 27.3'ünü oluştururken, birbirlerine hemen hemen eşit biçimde dağılmışlardır.

Diplomatik ilişkiler ve silahlı çatışmalarla ilgili haberler büyük ölçüde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yoğunlaşırken; iç siyasal haberler ve toplumsal çalkantılara ilişkin olanlar en çok SSCB ve Doğu Avrupa ile ilgilidir. SSCB ve Doğu Avrupa'dan sonra en fazla «toplumsal sorunu» olan yöre Asya'dır (25).

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa insanlararası ilişkiler, seks, cinayet, kültür, moda vb. konusundaki haberlerin % 87.8'ine kaynak olmuştur. Hangi bölgeye ait olduğu saptanamayan aynı konudaki Haberleri dahil etmeden bir hesaplama yapılırsa bu oran % 94.4'e çıkmaktadır. Bu konudaki haberlerin tüm dış haberler arasındaki oranının önemliliği de göz önüne alınırsa, Türk kamu oyu büyük ölçüde Batılı kültürel ilişkiler ve yaşama biçimi doğrultusunda koşullandırılmaktadır. Bölgesel nitelikli haberlerde ise kültürel konulara hiç rastlanmamaktadır.

Ertuğrul Özkök'ün Basra Körfezi Ülkeleri ve Türkiye arasındaki haber akışımını konu alan araştırmasında da, bu ülkelerle ilgili haberlerin kültürel konulara yer vermediğinden söz edilmekte ve böylece yukarıda söylediklerimiz desteklenmiş olmaktadır (26). Büyük uluslararası ajanslarca Basra Körfezi'nden Türkiye'ye geçilen haberlerin % 25.6 ile en büyük bölümü toplumsal çalkantılarla ilgilidir. İç politika haberleri ile birlikte bu oran % 47.7'ye varmaktadır (27).

D. SONUÇ:

Latin Amerika ve Türkiye'de, araştırma yapılan dönemde dış haberlerin oldukça yoğun bir kısmı, tarihsel, kültürel, dinsel vb. ortaklıkların bulunduğu yörelerle değil, ülkelerin bağımlılık ilişkileri içinde bulunduğu ABD ve Batı Avrupa ile ilgilidir. Bu yörelere ait haberler kamu oyunu büyük ölçüde meşgul ederken haberlerin içinde batı kültürü ve yaşam biçimi yansıtılmakta, insanlar kendi bölgelerinin sorunlarından soyutlanmaktadırlar. Bağımlılık ilişkisi içinde bulunulan yöreler dışındaki — özellikle karşıt toplumsal/siyasal sistemlere tabi bulunan — bölgelere ait haberler ise hep bir bunalım, felaket, kargaşa, başarısızlık vb. içermekte, böylece içinde yaşanılan toplumsal sistem üstü kapalı da olsa aklanarak diğerleri yerilmektedir.

Azgelişmiş ülkelerin kamu oyları dünya sorunlarını gerçek anlamda kavramaktan alıkonmakta, daha çok duygusal niteliği ve sansasyon gücü ağır basan olaylar konusunda meşgul edilmektedir.

Haberler büyük ölçüde batılı kaynaklardan elde edilerek yayınlanmakta, batılı kaynaklar içinde de en etkin pay dört büyük haber ajansına (AP, UPI, AFP ve Reuter) ait olmaktadır.

Böylece, Latin Amerika ve Türkiye'nin büyük ölçüde ekonomik, siyasal ve kültürel açılardan bağımlı olduğu ABD ve Batı Avrupa ile ilgili olan; batılı haber kaynakları aracılığıyla elde edilen; ve daha çok duygusal, heyecan verici ve insanları gerçek sorunlarından uzaklaştırıcı konular içeren haberlerle bu yörelerin kamu oyları biçimlendirilmekte ve «toplumsallaşma» süreci bu koşullar ve çıkarlar arasında sürdürülmektedir.

---

(1) Fernando Reyes Matta, «The Information Bedazzlement of Latin America» **Development Dialoque**, 1976.
(2) Özcan, «Uluslararası Haberleşme Yapısı...».
(3) James Markham, «Foreign News in the United States and South American Press», **The Public Opinion Quarterly**, C. 25, 1961, s. 249 - 262.
(4) Ertuğrul Özkök, Phil Harris ve Herald Malczek, **Flow of the News in the Gulf** (New Communication Order - 3), Unesco, Paris, t.y.
(5) Matta, a.k., s. 32.
(6) A.k., s. 32.
(7) CIESPAL, **Dos Samanas en la Prensa de América Latina**, Ciespal, Quito, 1967'den Raquel Salinas Bascur, «News Agencies and the New Information Order», **International News and the New Information Order**, University of Tampere, Tempere, 1977, s. 39.
(8) Özcan, «Uluslararası Haberleşme Yapısı...», s. 330.
(9) A.k., s. 332.
(10) Özkök, **Flow of the News in the Gulf**, s. 46 vd.
(11) Matta, a.k., s. 36.
(12) A.k., s. 35.
(13) Markham, a.k., s. 254.
(14) A.k., s. 255.
(15) Özcan, «Uluslarası Haberleşme Yapısı...», s. 314 - 315.
(16) A.k., s. 315.
(17) A.k., s. 318.
(18) Ak., s. 317.
(19) A.k., s. 322.
(20) A.k., s. 324.
(21) Matta, a.k., s. 36.
(22) L.R. Beltran ve E. Fox de Cardona, **Latin America as Influenced by the United States : The Myth of the Free Flow of Information**, Mimeo, Bogota, 1976, ss. 20 - 25'ten Salinas Bascur, a.k., s. 39.
(23) Özcan, «Uluslararası Haberleşme Yapısı...», s. 327.
(24) Bu konuya en çok **Cumhuriyet** ve **Tercüman** yer ayırmıştır.
(25) Özcan, «Uluslararası Haberleşme Yapısı...», s. 327 - 328.
(26) Özkök, **Flow of the News in the Gulf**, s. 51.
(27) A.k., s. 47 - 48.

inceleme

Gazeteleri Kimler Çıkarır*

Mikhail Nenashev**

TÜRKÇESİ: M. DEMİRAY

Bazı nedenlerle, batılıların çoğunluğu Sovyet ve batı gazeteleri arasındaki farkın politikaya verilen ağırlıktan kaynaklandığını sanırlar. Onlara göre, Sovyet gazeteleri, «tamamen politikaya» ağırlık verir, batılı gazeteler ise «politikanın üstündedir».

Bu, doğal olarak bir hayaldir.

Bir gazeteci yalnız daktilosu ile başbaşa iken «politikanın üstünde» olabilir. Gazetecinin yayınladığı her sözcük politikadır.

Dolaysıylea, bizimle batılı meslektaşlarımız arasındaki farkı, desteklediğimizpolitikada, çıkarlarını duyurup savunduklarımızda görülür.

Şimdiye kadar, batılı gazetecilerin iyileri, profesyonel beceri, haber toplama yöntemleri konusunda birçoğumuza birşeyler öğretebilirlerdi. Bununla beraber, onların öğretecekleri herşeyin bizim için yararlı olmayacağı da açıktır.

Batılı gazeteci, herşeyden önce rakiplerini «atlatmak» zorundadır. Onlar için, bir haberin doğruluğundan çok, haberi ilk önce vermek gelir.

Bu, bizde tamamen tersidir.

Haberi vermekte geç kalmak kötüdür, fakat haberi çarpıtmak daha da kötüdür.

Müzik halktan gelir, besteciler sadece düzenlemeyi yaparlar.

Aynı şekilde, gazeteyi çıkaranlar da halktır, tabii gazetecilerin yardımıyla.

Gazetecilerin toplam sayısı, bunların yetenek durumları o kadar önemli değildir, çünkü gazeteciler tek başlarına uzunca süre ilgi çekici, güncel bir gazete çıkaramazlar.

Böylece biz, dışarıdan yapılacak büyük miktardaki katkılara bağımlıyızdır.

Besteciler müzikle, bilim adamları bilimle ve uzmanlar da ekonomi ile ilgili yazılar yazarlar. Genellikle bunlar en iyi yazıları yazarlar.

Geçen yıl 118.000 mektup aldık. Üç yıl öncesine göre üç kat fazla. Fakat sayı gerçekten önemli değildir.

Gönülleri rahatlatan, artık okuyucuların sadece şikayetlerini, yardım isteklerini ya da teşekkürlerini iletmeyip çok ciddi düşünceler, öneri ve eleştiriler yollamalarıdır.

İlginç mektupları, cevaplarımızla birlikte sürekli olarak yayınlarız.

Gazetede yer alan belli başlı makaleler, şu veya bu şekilde, çoğu kez, okuyucu mektuplarıyla bağlantılıdır.

Bazen, okuyucularımızla tartışmalarımız, ülke çapında öneme sahip, yüksek düzeyde çözümü aranan konulara dönüşür.

Volga havzasının çevre kirliliğine karşı korunmasıyla ilgili yazılar bunun bir örneğini oluşturur.

Ülkemizde gazeteler, batı ülkelerinde yayınlananlara göre çok daha ucuzdur. Fakat, bizde tirajlar yüksektir, dolayısıyla «Sovetskaya Rossiya» kâr eder.

Bu da, «Sovetskaya Rossiya»nın kendi başlarına giderlerini karşılayamayan daha az tirajlı gazetelere destek olması anlamına gelir. Bunlar, genellikle küçük devletlerin kendi dillerinde yayınlanan gazeteleridir. Bununla beraber, ülkemizde gazetelerin ticari olmadığını, dolayısıyla kâr amacıyla yayınlanmadığını da özellikle vurgulamak istiyorum. Eşit standarttaki gazeteler arasnda sağlıklı bir rekabet vardır. Halk, en çok beğendiği gazeteyi alır. Gazetelerin tirajı sürekli yükselmektedir — ki bu da iyi bir işarettir.

Büromuz, yayınlanan bir yazı ile ilgili olarak bazen büyük bir gurur duyabilir ama, okuyucu mektupları bölümü, daha sonra okuyucuların yazıya ilgi duymadıklarını bildirebilir.

Belki, yazıyla ilgili olarak pek az mektup gelmiş, yazara soru sorulmadan ya da önerilerle bulunmadan methiye yapılmıştır. Bu tür makalelerin hiçbir etkisi olmadığını kabul ederiz. Ama, çok sayıda mektup gönderilmesine, ciddi düşüncelerin ve tartışmaların ortaya atılmasına neden olan yazılara değer veririz.

Gazeteci, okuyucuları harekete geçiren sorunları bulabilmelidir.

Tabii, bu beceri ile yapılırsa iyi olur. Fakat en önce ve ilk başta konu bulunmalıdır...

(*) Soviet Weekly, 10 Temmuz 1982

(**) Mikhail Nehashev «Sovetskaya Rossiya» Gazetesinin Genel Yayın Müdürü.

inceleme

Tahsin Saraç Ya da Bir Şiir Evreninin Sentezi

Georges Astalos

Çeviren : Necati Engez

TAHSIN SARAC

OU LA SYNTHESE D'UN ESPACE POETIQUE

Avec Tahsin Saraç, on se trouve indiscutablement devant le poète turc le plus moderne d'aujourd'hui — sa poésie étant synthèse et trait d'union des deux tendances. De son Anatolie natale, il nourrit sa poésie de passion et de mystère qu'aucun dogme ne saura faire écran, et de son vécu occidental (le poète a habité un certain temps à Paris), il revêt son oeuvre de cohérence. Mariage heureux, où le créateur devient démesure vivante de réflexion du philosophe pour lequel la différence entre l'homme oriental et l'homme occidental sera que «le premier vit son univers et le second domine son univers». Tahsin Saraç vit et domine à la fois son univers poétique. Poète d'une virilité foncière, il revitalise le verbe, exalte les sentiments et exalte la parole :

La poésie de Saraç est un cri, sans être criarde. Elle trouve sa substance dans le plus ancien et le plus secret mobile, couvant inavoué dans toutes les actions de l'homme

Sa présence au Congrès Mondial de Poètes de Madrid, en juillet 1982, a été remarqué à plus d'un titre — Tahsin Saraç comptant parmi les plus importants poètes d'Europe de sa génération.

GEORGES ASTALOS

Tahsin Saraç'ın poetikası bir dizgeler zinciri üzerine kurulmuştur; bu dizgeler içinde ozan, kafasına sürekli takılan düşünceler cevherinin damarını sonuna dek işler. Basit gerçeklerdeki belirgin karşıtlığın bilincinde olduğundan, çelişkili olduğu halde yine de birbirini tamamlayan ne kadar ilksel gerçek varsa hepsine başvurarak, sonuçta, tüm gerçeklerin (felsefe kavramı olarak gerçek) duyum ve devinim yönünden öz niteliklerine kavuşturulmasıyla programlanmış dizgede bir bütünlüğe varır. Duyular ve devinimler dizgelerinden sözederken Bergson'un duyum-devinim (sensori-moteur) diye adlandırdığı şeyi, ozan, bilinçle bir şiir diline dönüştürür. Avrupa şiirinde tek girişimdir bu; ozanın bağlı bulunduğu türk şiirinin tarihsel gelişimi bilinmezse, bu şiirin boyutları gereğince kavranamaz.

Öteki lirik yazınların ve Avrupa yazınlarının tersine, türk şiirinin gelişimi, sözlü anlatım biçimlerinin, yazılı yazındaki esin motifleri ve görüntüleme düzeniyle karşılaşmadığı Euclide koşutçuluğu çerçevesinde olmuştur. Doruk noktasına varmış bir düşçülüğün avuntularıyla «keyf içinde» yıkılıp gitmiş bir Doğu'nun düşlerinin kalıtçısı olan sözlü yazın, bıktırıcı alegorilerle dolu çağrışımcı bir şiir üreten, eskiye dönük ve usa ters gelecek kadar buyurucu bir coğrafyanın ortak bilinçaltını temsil etmektedir; buna karşılık, Yakındoğu yoluyla «Şark» düşüncesinin sözdizimi yapılarına yavaş yavaş ama sağlam bir şekilde gelip eklenen yenileşme düşüncesine kendini kaptırmış bir Avrupadaki değişim coşkusu içinde doğmuş olan yazılı yazın, dilini, yaratıcının sezgilerinin mantıksal bir sonucu olarak, birkaç yüzyıl sonra Mustafa Kemal'in titreştirdiği kurtuluş ve özgürleşme diyapazonuna göre akord etmektedir.

Tahsin Saraç'la, bugünün tartışmasız en modern Türk ozanı karşısında bulunmaktayız; çünkü onun şiiri iki eğilim (Doğu ile Batı) arasında bir sentez, bir bağlantı çizgisidir. Doğduğu Anadolu'dan, hiçbir dogmanın örtemeyeceği şiirini tutku ve gizemlerle beslemekte, yaşadığı Batı'dan (ozan bir süre Paris'te kalmıştır) yapıtına mantık ve tutarlılık kazandırmaktadır. Bu öylesine mutlu bir kaynaşmadır ki, burada yaratıcı ozan, filozofun düşüncesindeki ölçüsüzlüğün canlı örneği olmaktadır; filozofa göre, Doğulu ile Batılı arasındaki ayrım, doğulunun evrenini yaşaması, batılının ise evrenine egemen olmasıdır.

Tahsin Saraç kendi şiir evrenini hem yaşamakta, hem de ona egemen olmaktadır. Özünden yaratıcı bir güce sahip olduğu için, ozan, anlatıma yeni bir yaşam ve canlılık kazandırmakta, duyguları ve sözü yüceltmektedir :

«Tüm üveyikleri bir ayrılığın kondu üstüne

Öpücüklerim kondu üstüne

Bir ki» (Buruk Sevi).

Ama bir şiir dizgesinden ötekine geçiş, yalnız yeni bir esin kaynağına doğru bir yöneliş değil, sonsuz bir «kopuşlar» dizisidir de aynı zamanda; ve her kopuş da, ozan için, arındırıcı bir boşluk oluşturmaktadır. Saraç'ın şiir çizgisi çok yönlü bir yayılma gösterir; bu çizgi, kimileyin, kitle haberleşme araçlarının bireyi doğrudan iletişimden yoksun bıraktığı bir dönemde, bunalım ve yabancılaşma adına ortaya çıkardığı herşeyle **varoluşçu** (Bir Ölümsüz Yalnızlık), kimileyin, tüketim dünyası olarak adlandırılan bir dünyada değişim ve yoksunluk adına yarattığı herşeyle **toplumcu** (Güneş Kavgası), kimileyin de, insanın kendi nicel zenginleşmesinin özlemini çektiği bir anda kaynaşma ve özekleşme adına içerdiği herşeyle **siyasal** (Direnmeler) bir nitelik taşır.

Saraç'ın şiiri, yaygaracılığa kaçmayan bir haykırıştır. Bu şiir, özünü, erkeğin tüm eylemlerinde açığa vurulmadan yatan en eski ve en gizemli dürtüde bulmaktadır : Kadın... Erkeğin giriştiği ve gerçekleştirdiği herşey (politika bile) Kadın'ın imgesini yansıtır, kadın kokar. Ayhan Özden'in gerçekçi bir önsözle pek güzel olarak fransızcaya aktardığı «Seçme Şiirler - Poèmes Choisis», kadınla erkeğin, «O»nun, «Ben»in yerini aldığı bu görkemli destanını eşsiz bir biçimde dile getirmektedir.

Fransız dili ve yazınını incelikleriyle bilen «Seçme Şiirler : Poèmes Choisis» ozanı, ülkesinin yazınına, fransız yazın varlığından etkileyici bir çeviri demeti kazandırmıştır. Fransız yazınının tanıtılmasında yaptığı büyük katkılar dolayısıyla Fransız Hükümeti 1968 yılında kendisine «Ulusal Liyakat Nişanı» vermiştir; ozan ayrıca 1964 yılında Günümüz Fransız Şiiri adlı antolojisiyle Türk Dil Kurumu Çeviri ödülünü kazanmıştır. «Direnmeler» adlı şiir kitabı TRT Şiir Kitabı Büyük Ödülü'nü almıştır. **1982 temmuzunda katıldığı Madrid Dünya Ozanları Kongresi'nde, varlığıyla birçok bakımlardan dikkatleri üzerinde toplamıştır; Tahsin Saraç, kendi kuşağının en büyük Avrupa ozanları arasında yer almaktadır.**

(Nouvelle Europe 1983, Sayı : 40)

Aziz Nesin Haftası

Ankara'da Evrensel Kitabevi 2 - 9 mayıs tarihleri arasında bir Aziz Nesin haftası düzenliyor. Aziz Nesin'in şimdiye dek yayınladığı tüm dergi ve kitapları, yabancı dillerde çıkmış tüm yapıtları, ve almış olduğu tüm ödül ve nişanlar sergilenecek Evrensel Galeride. Ve büyük yazarımız aynı zamanda kitaplarını imzalayacak okuyucuları için, o kendisini hiçbir zaman yalnız bırakmamış okuyucuları için...

Ellilerinda görünse de altmışsekiz yaşında bugün Aziz Nesin. Acıların İmbiğinden geçildikten sonra varılan bir ünün doruğunda. Yeteneğini kullana kullana, dişiyle söke kopara, kendini taş taş örerek vardığı bir nokta bu. Bir yazarın sağlığında görmeyi isteyebileceği tüm desteği, tüm sevgiyi, tüm saygıyı görmüş halkından. Böyleleri için, belli bir aşamadan sonra, belli görevler başlar artık : Genelinde topluma öğretmen olmak, topluma örnek olarak yol göstermek gibisinden. Aziz Nesin de öyle yapıyor. Bir ermiş, bir bilge alçak gönüllülüğüyle en sade koşullar içinde yaşıyor, ama tüm olanaklarını kurmuş olduğu Nesin Vakfı için kullanıyor, kendisine harcamıyor, Vakfa harcıyor. Kitaplarının arkasında resimlerini gördüğümüz bu Vakıfta, bebeklikten alınıp yüksek öğrenimin sonuna dek okutulacak kimsesiz çocukların tüm gereksinimlerinin karşılanması en uygar ölçülerde düşünülmüştür. Öyle ki, Vakfı gezenlerden biri «burayı görünce, kimsesiz çocuk olarak doğası geliyor insanın» demiştir geçen yıl.

Ekonomik nedenlerle Vakıf'a çocuk alınması gecikmiş, kimi eksikler tamamlanamamıştır. İşte düzenlenen Aziz Nesin haftasında yapılacak kitap satışlarının kazancı bu eksiklerin giderilmesine yönelik olmak üzere Vakıf'a ayrılacaktır.

Ankaralı kitapseverleri 2 - 9 mayıs günlerinde Evrensel Kitabevindeki Aziz Nesin haftasına çağırıyoruz. Tüm okuyucularımızla Aziz Nesin'de görüşmek üzere...

Türkiye Yazıları

Amerikan Gazeteciliğine Kuşbakışı

Murat Demiray

İlk Amerikan gazetesi «Pennsylavania Post»tur. 1783'de yayınlanmaya başlayan bu gazeteyi hemen sonraki yıl diğerleri izlemiştir.

Basın yayın tarihçileri, ilk Amerikan gazetelerinin, partilerin görüşlerini yaymaya hizmet ettiklerini ve bu amaçla haberleri çarpıtmaktan dahi kaçınmadıklarını belirtirler. (1) Nitekim, 1800'lerde Washington'da yayınlanan «National İntelligencer», Thomas Jefferson'u desteklemiş, Newyork'ta yayınlanan «Evening Post» da bir başka Amerikan liderinin; Alexandar Hamilton'un sıkı denetimi altında ve onun politik çıkarları doğrultusunda yayın hayatını sürdürmüştür.

«Penny Basını»

1833'lerde Amerika'da «Penny basını» olarak adlandırılan yeni bir dönem başlar. Bir ya da iki cent'e satılan gazeteler altı cent'e satılan gazetelerin yerlerini almaya başlamıştır. Yani, bu yıllar gazete fiyatlarında indirimlerin yapıldığı ya da yapılması gereğinin duyulduğu bir dönemi simgelemektedir.

1 cent'e satılan bu gazeteler, küçük boyda yayınlanan, düşük gelir düzeyindekilere hitap eden, toplumsal yaşantıdaki gariplikleri konu edinen ve zaman zaman, «tanrılar, tanrıçalar yaratan» yarı magazin türündeydi.

1833'de «Sun» dlı gazetenin Newyork'ta yayınlanmasıyla başlayan bu «indirimli gazete» akımı, uzun yıllar devam etmiş ve gazeteler arasında «tiraj kapmak için» yoğun bir rekabeti ortaya çıkarmıştır.

Amerikan iç savaşı (1861 - 1877) sırasında gazetelere sıkı bir sansür uygulandığı görülmüştür. Bu dönemde bazı gazeteler kapatılmıştır.

Amerikan iç savaşının ardından, gazetelerin partilerle bağlarını kopardıkları, fakat açık bir biçimde büyük sermaye çevrelerinin hizmetine girmeye başladıkları görülmektedir.

Modern Amerikan Gazeteciliği

19'uncu yüzyılın son çeyreği çağdaş Amerikan gazeteciliğinin başlangıç tarihi olarak kabul edilir. Bu dönemde, Amerikan basınında tekelleşmenin ilk adımlarının atıldığı görülmektedir. John Pulitzer ya da William Randolph Hearst gibi, «Amerikan Basın Tarihinin İmparatorları» olarak adlandırılan gazeteciler, birer ikişer etkin gazeteleri egemenlikleri altına almaya başlamışlardır.

Sarı basın

Gazetecilik kavramları arasında, «Sarı Basın» olarak yeralan ve resim ile fotoğraflara ağırlık veren, büyük puntolar ve sansasyonel haberlerle dolu gazeteleri simgeleyen bu kavramın kökeni de yine bu yıllarda Hearst'ün çıkarttığı «Journal» gazetesine dayanmaktadır. Bu gazetede yer alan «Sarı çocuk» adlı karikatür dizisi, gazetenin diğer niteliklerini ortaya koyan «Sarı Basın» kavramını doğurmuştur.

Amerikan gazeteciliğine yön veren ve biçimlendiren rekabet unsuru bu dönemde de kendisini göstermiş, Randolph Hearst'ün sansasyona ağırlık veren gazetecilik anlayışı, bugün adına gazetecilik ödülleri verilen John Pulitzer tarafından da sonraları benimsenmiştir.

«Gazete tekelleri»

19. yüzyılın sonlarında Amerika'da bir yandan süpermarket zincirleri gelişirken, bir yandan da gazetelerin tek sahip altında toplanarak tekelleşmeleri olgusuna rastlanmaktadır.

Bu olgu, «Kentucky Post», «Clevaland Press» ve «Cincinnati Post» gazetelerinin birleşmeleri ve 1922 yılında bu tekele iki büyük gazetenin daha eklenmesiyle belirginleşmiştir. En ünlü gazete tekeli ise William Randolph Hearst'in egemenliği altında, 40 gazeteyi içermekteydi. Hearst'un gazeteleri aracılığıyla elde ettiği güç o denli büyüktü ki, Amerika'nın 1898'de İspanya'ya savaş ilan edişinde, gazetelerin yazdıklarının etkisi olduğu kabul edilmektedir.

«Tabloid'ler»

Amerikan basın tarihinde 20. yüzyılın başları da önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu dönemde «tabloid'ler» ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, Amerikan gazetelerinin en belirgin özelliği, ülkedeki bir kaç tekelin elinde bulunuşları, reklam gelirleriyle büyük bir sanayii oluşturdukları ve etkili yazarların, ülkenin çeşitli kentlerinde (tekel'e bağlı) olarak yayınlanan bir çok gazetede yazılarının yayınılayabilmesi, olarak özetlenebilmektedir.

Amerikan basın sanayiinde gazetelerin batması olgusuna da sıklıkla rastlanmıştır. Kapitalist bir sistemde bunu doğal karşılamak gerekir. Sistemin gerektirdiği, zorunlu çıkar bağlarını kuramayan, rekabet koşullarını yerine getiremeyen gazeteler «ne kadar kaliteli gazetecilik hizmeti verse de» batmaya mahkumdur. Nitekim, batma olgusu zamanımızda da görülmektedir. Bunun en son örneklerinden bir tanesi 1981 yılında Washington Star gazetesinin «kâr getirmediği» gerekçesiyle kapatılmasıdır. **«Defedilmesi güç bir alışkanlık»**

Birleşik Amerika'nın saygınlık kazanmış, Columbia Üniversitesi'nin çıkardığı gazetecilik dergisi (Columbia Journalism Review) bugünkü Amerikan gazeteciliği ile ilgili ipuçları verebilecek nesnel yazıları, yayınlamaktadır. Bu yazılardan bir tanesi, «Defedilmesi güç bir alışkanlık» başlığını taşımakta ve özetle şu satırlara yer vermektedir :

«Sigara içme konusunda bir yazı yazarsanız işinizden olabilirsiniz.. Minneapolis'te çıkan ve tirajı 100 bin dolayındaki (Twin Gities Reader) dergisinin müzik eleştirmeni ve muhabiri Paul Maccabee, «KOOL SİGARALARINI» yapan firmanın düzenlediği caz festivaliyle ilgili yazısından sonra bu yargıya vardı.

Maccabee, yazısında festivalden olumu bir şekilde

bahsediyordu. Ancak yazının bir cümlesinde, (sigara ve caz müziği iki garip «yatak arkadaşı») olarak nitelendiriliyor ve caz müzisyeni Duke Ellington'un 1974 yılında akciğer kanserinden öldüğü belirtiliyordu.

Yazar, «KOOL» yetkililerini de «nikotin satıcıları» olarak tanımlıyordu.

Yazı yayınlandıktan bir gün sonra, derginin yayımcısı, Maccabee'nin işine son verdi. Çünkü yayıncı Mark Hopp, «Kool firması» yetkililerini kızdırmış olmaktan korkmuştu. Hopp, sigara ilanlarının kesilmesinden endişe ettiğini de açıkça itiraf etmişti. Sigara firması, dergiye sayfası 1750 dolardan haftada dört ilan veriyordu. Yayıncı Hopp, işine son verdiği muhabiri için «sağduyusunu kullanmış olması gerekirdi» diyor. Bir de şunları ekliyor:

«Eğer, Kentucky'nin Louisville kentine giderek KOOL firması yetkililerine diz çöküp yalvarmamız ve ilanlarını kesmemelerini rica etmemiz gerekirse, onu da yapacağız..»

(1) »Newspapers, Periodicals, and Journalism», Harper Encylopedia of The Modern World, Richard B. Morris Graham Irwin, Harper and Row, s. 1026., 1970.

Not

Nizamettin Uğur

Sövgü, güçsüzlüğün ve çaresizliğin neden olduğu bir mastürbasyondur. Bilim ve sanat alanında, eleştiriyle karşılaşan kimileri, sövgünün bu işlevinden yararlanmadan edemezler. Sövgü, bu konumuyla, kendisine sığınanın kişiliğinin yapısını ve yeteneğinin derecesini de ele veren bir turnusoldur...

Polemiklerde, suçlamanın en ucuz ve kolay yollarından biri, karşısındakinin yazısına ilişkin, «dizgi ya da bilgi yanlışı», «yazının orasından burasından kimi tümce parçalarını biraraya getirerek ve metinde hiç olmayan kimi eklemeler yaparak benim yazmış olduğum bir tümce izlenimi verilmeye çalışılmış», «ben böyle demek istemedim», «öyle söylemedim» gibi sözlerin, kanıtsız biçimde ileri sürülmesidir. Bir de, «Ey okurlar, yazdıklarımı yeniden okuyun, hafızanız sizi yanıltıyor olabilir; görün ne güzel ve doğru şeyler yazmışım.» yollu sızlanışlarla tanık aramaya girdiniz mi, en doğruyu sizin söylediğinize kuşku kalmayacak demektir; tartışmayı kazandınız gitti!...

Toktamış Ateş'in, «Tarih Şiirle mi Başlar?» (Türkiye Yazıları, sayı: 68) ve «Zorunlu Bir Yanıt» (T. Y., sayı: 71) adlı yazılarıma verdiği yanıtlar (ikincisi derginin bu sayısında yer alıyor), «özanlatı, insanın kendisidir» sözünü, tartışma götürmez, bir biçimde doğrulamaktadır. Kendi «terbiyesinin sınırlarını çizdiği bu yazılardan, özellikle ikincisine bir karşılık vermenin anlamı pek yok; çünkü, «metin»ler, içeriği ve diliyle, kendilerine de iyi birer yanıtoluşturuyorlar. Bu nedenle, önceki yazıma, «Zorunlu Bir Yanıt» başlığını koymuştum; şimdi de salt «Not» demekle yetiniyorum.

T. Ateş, ısrarla «dizgi ya da bilgi hataları» derken hiç açıklama getirme yoluna gitmiyor her iki yazısında da. Önceki yazımda bu sözü üzerinde özellikle durmuş ve sormuştum nedir bu yanlışlar diye; onu açıklığa kavuşturmadan, bu kez de aynı sözleri başka satırlar için ileri sürüyor. «Zorunlu Bir Yanıt»a giriş bölümcesinde, ilk üç sözcükten sonraki tırnak iminin, derginin baskısı sırasında düşmüş olduğunu, kendileri özellikle bilirler; çünkü, «YAŞANTI Sanat Kitapları I» deki yazısı ile bana yöneltiği sövgülerin birincisinin sonunda, Nazım'ın şu dizelerine yer vermişti:

«Ateşi ve ihaneti gördük.
Dayandık
dayanmaktayız.»
(abç.)

Bu dizeler ile Türkiye Yazıları'nın bu sayısında yer alan yazısının ikinci bölümcesi birlikte ele alınırsa, T. Ateş'in neyi yazıp yazmadığı açıkça anlaşılır... Hem kendi yazısını alıntılıyor (şiir dışında), hem de aynı yazısının beşinci bölümcesinde aynı sözleri söylemediğini belirtiyor. Pes doğrusu!... İroniyi kavrayış gücüne de pes!...

Böylesine yadsıyıcı tutum takınabilmek uğruna, yazımdaki tırnak imlerini toptan kaldırarak alıntılamasındaki eşraf kurnazlığına da, insan hayran kalıyor!... «Dizgi ya da bilgi hataları»nın sırrına da eriyoruz böylece!...

T. Ateş'in, psikolojiden de ne denli çok anladığını da öğreniyoruz bu yazısıyla! Sözgelimi, «Sayın Uğur», demesine kızdığımı, nasıl da hemen seziveriş! Bu bilim dalıyla ilgili kimi saplayımları da çok dikkat çekiyor doğrusu!...

Sövgüler arasında bir «çiçek» gibi duran «Sayın Uğur» sözündeki «terbiye düzeyi»ne; yazdıklarımı, aynı yazıda, Zati Sungur numaralarıyla yadsımayı, Türkiye Yazıları'nın adını, Türkiye Yazarları biçiminde yazmayı, bu özel adın aldığı iyelik eklerini iki yerde kesme imi ile ayırmamayı sağlayan sakinliğine, insan hayran kalıyor!...

Tüm muhalif hızına karşın, T. Ateş'i yökseyenler, onun, kişiliğinin ve çalışmalarının bilimselliğine vurulmuş olmalılar!...

«NOT».

Nizamettin Uğur'un, Toktamış Ateş'in bir yazısını eleştiri konusu yapan ve dergimizin Kasım 1982 tarihli 68. sayısında çıkan yazısıyla başlayan tartışma, ele alınan konunun bilimsel yönden derinleştirilmesi yerine, karşıt yönde geliştirildiği için, emek, zaman ve sayfa kaybına yol açar duruma gelmiştir. Okurlarımıza, Toktamış Ateş'le Nizamettin Uğur arasında süregelen tartışmaya, dergimizde bundan böyle yer verilmeyeceğini duyururuz.

TÜRKİYE YAZILARI